

„AZ UTAK ELVÁLTAK”

VÁLOGATÁS A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET ÚJ UTAKAT KERESŐ
TÖREKVÉSEINEK SAJTÓVISSZHANGJÁBÓL, 1919¹

Fényes Adolf új képei. [...] Néhány évvel ezelőtt, mikor csendéleteit, enteriőrjeit kiállította, azt hittük, és egyebet nem is hihettünk, hogy *Fényes* további fejlődése az anyagszerűség még intenzívebb kimélyítését, legjobb esetben új szín- és forma-problémák felvetését eredményezi. Ha valaki negyvenöt éves elmúlt, az aligha fog olyan vállalkozásba, mely a fiatalság hajlékonyságát, a lelki erő töretlen frissességét igényli. Fényes mégis megtagadta múltjának minden eredményét. Hasonló példára alig akadunk a magyar piktúra történetében. Legfeljebb *Vaszary* vagy *Kernstok* megújítása mérhető össze ezzel az irányváltozással. *Vaszary* új piktúrájának jelentkezése mélyebb gyökerű, pragmatikusabb, *Kernstoké* logikusabb és folyamatosabb volt, de Fényes váratlan változása nem kevésbé fontos és távolra ható.

Fényes Adolf szakított a naturalizmussal, fantáziája távoli múltba, ismeretlen, idegen helyekre száguld és nem torpan meg a való élet képzeteinek, a fogható, ellenőrizhető tények sziklafalán. Mindaz, amit a naturalista korszakából átmentett, csak arra szolgál, hogy elképzeléseit valamiképpen realizálja. Azonban e realizálás is mese-szerű, ködös és inkább jelzése, nem pedig életre hívása annak a világnak, melynek káprázata ez idő szerint munkára serkenti őt.

Álomvilág. – Ez Fényes új piktúrájának irodalmi része. Az, hogy az ótestamentum egyes fejezeteit meséli el ecsetjével, középkori városok megálmodott mását rögzíti meg, csupán a témakör változását jelenti. E változás valamelyest kihat a festői látásra, a formanyelvre is, azonban még nem jelenti egyúttal a piktúra tartalmi részének új alapokra való helyeződését. Fényes, hogy vízióit megváltozott érzéseinek, piktóri elveinek megfelelően kivetíthesse visszahelyezte énjét – amennyire ez egyáltalában lehetséges volt – a quattrocento mesterek szintjére, azok kompozíciós elvét igyekezett munkáiban érvényre juttatni. A középponti elrendezés, mindkét oldal csoportjainak szinte matematikai pontossággal való kiegyensúlyozása, ez ősi szerkesztési mód alkalmazását mutatja. Képein elenyészően csekélyszámú figurára hárul nagy tömegek akciójának egész súlya. Hogy e kevés ember a tömegek illúzióját kelthesse, Fényes ahhoz a primitív eszközhöz folyamodott, hogy hosszú embersorokat formált

¹ Tímár Árpád hagyatékában fennmaradt az azonos című három kötetes szöveggyűjtemény folytatása, benne az 1919-es évre vonatkozó gyűjtéssel. Itt szeretnénk köszönetet mondani Tímár Árpád özvegyének, amiért engedélyezte a válogatás közlését. A szövegközlésnél megőriztük a Tímár Árpád által kidolgozott tördelési szisztémát. A korabeli sajtócikkeket válogatta, gyűjtötte Tímár Árpád. Szerkesztette Markója Csilla (MTA BTK MI). © Tímár Árpád örökösei.

és e sorokat egymás mögé (valójában mint Hodler tette, egymás fölé) helyezte. Mindegyik emberson más és más irányú mozgásritmusban egyesül és a ritmus különbözősége elevenné, egyben okszerűvé teszi e csoportok közös célú akcióját. A tér illúzióját is ez egymás mögé helyezett emborsorok mozgásritmusának hangsúlyozásával éri el, maga a kezdetlegesen jelzett és a figurákkal egybe nem hangolt háttér magába véve ugyanis aligha alkalmas arra, hogy a szemlélőben a tér érzését felkelthesse.

Fényes régi magyar illusztrátorok félszeg naivitásának fiatalos báját, zamatát is beleviszi képeibe. Meseszerű motívumokat realizisztikus elemekkel társít. [...] Középkori városok képzelt mását is vászonra vitte. [...] feltoluló kritikai érzésünket lefegyverzi a művész bámulatosan finom festői ösztöne, mely a színek egybehangelésében, a kompozíció erőteljes felépítésében nyilatkozik meg. [...]

Fényes Adolf még nem lelte meg új piktúrájának formanyelvét, sok felületes, megoldatlan rész devalválja kompozícióinak értékét. Sok az ellentmondás a képből kiolvasható tendencia és a megvalósítás eszközei között is. De hát ez természetes. Művészete csupa forrongás, régi és új törekvései egymásnak szegeződnek és hosszú elmélyedés, minden megtanult, átvett érték revíziója, előlről kezdés szükséges ahhoz, hogy e forrongásban kaotikusan felvetődő akarások kifejeződjenek, hogy az egymásnak szegeződés konfliktusa véget érjen.

Fényes Adolf új művészete a mai kialakulatlanságában még problematikus valami. De a művész múltja, komolysága, az új célok felé való fordulás elhatározó ereje arra kötelez bennünket, hogy bizalommal fogadjuk erő kifejtésének e megkapó eredményeit és higgyünk a művész jövőjében, a művészhez méltó értékes alkotások eljövételében.

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 73-74.*)

A Galimberti-házaspár képei. Egymáshoz nőtten energiáik, akarásaik tökéletes összefonódásával, zord magukra maradás közepette, a titkok titkát, a szubsztanciát fürkésztek - és fiatalon sírba zuhantak. Elmúltak és ami megmaradt belőlük: hatvan vászon teleírva megoldatlan - mert megoldhatatlan kérdések tömegével. Egész útjuk, hosszú útra készülésük, elpihenésük vérző kérdőjel és a képek bevezetlensége a megszokott életfonal gyötrő szimbóluma.

Ritka együttérzéssel dolgoztak. Törekvéseik azonossága stílusukban is oly egységet teremtett, hogy a két művész képei szinte zavaró módon hasonlatosak. A nő meleg lírizmusa, a férfi kemény objektivitása, e két rokontalan emberi tulajdonság alig észrevehető árnyalati különbséggé enyhült a közös célt demonstráló munkák túlnyomó részében. Mindketten majdnem kizárólag térproblémákkal foglalkoztak. A szín- és formaproblémákat, ha nem is kapcsolták ki teljesen, de a térség megoldási lehetőségeinek rendelték alá. Az utolsó képeken már a mozgás, az eleven élet üteme is hatalmas erővel felharsan. Összesűrűsödve, hangyabolyszerű nagy tömegek lüktetnek a vásznon. Amsterdamban élt a két művész és a kikötő zsiabongása, ezer hajó, kocsis, ember komplexuma, a mozgás dinamikus ereje mámorossá tette őket. Alko-

tásaikban az élettelen házsorok is felszívják a mozgás, a hang e mámorító fluidumát, szétfeszülnek, mozdulatlanságuk feloldódik és diadalmas elevenségükkel a soha meg nem dermedő univerzum részeseivé válnak.

A művészpár ezt akarta kifejezni. Mindaddig, míg ez érzésüket csupán jelezni akarták, alkotásaikból szuggesztív erővel áramlott ki ez akarásuk. De mihelyst ezen felül meg akarták rögzíteni azt is, ami meg nem rögzíthető, mikor egy képbe akarták belefojtani száz meg száz kép tartalmát, törekvésük nem sikerült és az egymásfelé festett, erős határvonallal elválasztott képszeletek játékos kísérletté halványultak. Nem számoltak az emberi organizmus véges berendezésével. (A hátam mögött lévő tárgyakat nem láthatom ugyanakkor, mikor az előttem lévő tárgyakat szemlélem. És ha tükör segítségével közvetve és fogyatékosan tudomást is veszek róluk, ugyanazon a képen egy síkra ki nem vetíthetem.) Galimbertiék a kubizmus tanulságait vitték műveikbe. E tanulságok nem mint átvett külsőségek jelentkeztek a vásznanon. A művészpár céljaihoz mérten módosulva mint termékenyítő, eleven hatóerők feloldódtak a kész alkotásban. A tárgyakat a kiterjedés hangsúlyozásához mérten konstruktív mi-voltukban jelenítették meg, a szerkezet tisztasága kedvéért lemondtak a festői hatás számos lehetőségének kiaknázásáról.

Egyenes, őszinte művészek voltak, kik megalkuvás nélkül, ritka becsületességgel haladtak előre. A kegyetlen sors kiragadta kezükből az ecsetet és munkáik, amelyek ígéretet, jövőt kellett volna hogy jelentsenek, a múltat, a bevégzetlen bevégződés szomorúságát plántálják a szemlélőbe.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 74-75.)

Galimbertiék kiállítása

Magyarországon a „MA” folyóirat a pionírja az új szociális világszemléletért és művészetért verekedő törekvéseknek. Nemcsak új művészetet akar, hanem új életet, új elhelyezkedést a világban. Ez az univerzális szempont kényteleníti, hogy programjába ölelje az összes szellemi megnyilvánulásokat és a művészet összes formáit. Ezért kezdettől fogva nem érhetette be a MA a pusztai irodalmi propagandával, hanem egyebek mellett a képzőművészet legmaibb problémáira is ráirányította lámpáját. Eleinte csak cikkekkel és reprodukciókkal, egy év óta pedig rendszeres kiállításokkal is. Se ez a kevés idő is elég volt arra, hogy minden újat akaró erőt magába koncentráljon a MA, vagy maga mellé felé sodorjon mindenkit, akiben még csak mint vágy él egy új művészet. Most nyílt meg a hatodik kiállítás, *Galimberti Sándor és felesége*, *Dénes Valéria* festményeiből.

Kevés festő csinált nálunk művészetet olyan tiszta és magas ideálokkal, mint ez a tragikus véget ért művészpár. Nekik a festés nem játék volt, nem is foglalkozás, hanem egy életformának, egy lélekformának a keresése. A belső mélységnek őszinte vágya a kubista festészet közelébe vitte őket. A kubizmus jelenti leginkább az új világformát organikus, benső egységével és tiszta szellemiségével. A kubizmus nem

a látszatot akarja, hanem a dolgok lényegét, nem a világ külső csillogásai, hanem a megnyilvánulásokban lappangó kozmosz-akarat tudatra hozását és absztrakt formába építését.

A kubista festő nem a szemlélőnek a helyzetét akarja visszaadni, a szemlélőnek és tárgynak a viszonyát, hanem magát a tárgyat. Ezért nem elégszik meg a tárgyak egyik oldalával, ezért kerüli a hamisító és csonkító perspektívát, a véletlen és esetleges fényelosztást. A kubista tehát oly közvetlen és belső viszonyba akar jutni objektumaival, mint a gondolkodó a problémáival. De nem elégszik meg azzal, hogy az objektumokat, a motívumokat tisztán és *teljesen* szellemi birtokába veszi, hanem ezeket világos és szerves rendbe akarja összefoglalni. A képben is olyan törvényszerű rendet akar, mint amelyet a szellemébe gyűlt világban teremtett. A kubista ezért a kompozíciót nem a külső, fizikai szerkesztésben keresi, hanem az egymáshoz gravitáló részek tömegegyensúlyában.

Galimbertiék a némileg még naturalisztikus kiindulásból a szokott úton haladtak a kubizmus felé, Cézanne-on és kissé talán Gauguinen keresztül. Későbbi, érésbe lendült munkálkodásukban háromféle formában keresték művészi problémáik megoldását: csendélet, városrészlet és primitívvül kezelt motívumokból szintetizált kép. Csendélet- és házképekben nem élnek a kubizmus önkényes formaelbánásával, hanem ezt kikerülve inkább egy olyan nézőpontot keresnek, amelyből – a kubista ideálok szerint – a legteljesebben tudják megfogni a motívumot. Felülről nézik a témát: a gyümölcsöket, a tányért, az asztal lapját és az asztal részeit vagy a háztetőket, a falakat, a fák koronáit. Egy képen még primitívebb a megoldás: oldalnézetben kapjuk a tárgy egyik oldalát, a mögéje állított tükörben a másikat. Mindezekkel nem kötöttek ugyan kompromisszumot a naturális és a kubista látás között, de kikerülték a radikális formakezelést. Amszterdamból festett nagy képeiken túlhaladtak ugyan ezt a módszert, de ezeknek viszont a szerves egysége nem sikerült annyira, mint a csendéleteknek. A koncentrikusan vont egységesítő vonalak (ellipszis, négyzet, kör) nélkül egészen szétesne a kép. A másik megoldás (a hosszú, keskeny képen) az egyenes irányú, egymás mögé rétegzés egységesebb, de kezdetlegesebb is.

Csendéleteikbe és házképekbe a világ rendjét és szilárdságát absztrahálták, szintetikus képek az élet és a tenger határtalanságát szuggerálják. A két értéket már nem egyesíthették.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919, jan. 2. I. évf. 2. sz. 13-14.)

Le az álarccal!

Kernstok Károly

„A művész Kernstok eltűnt: a múzsája hónapok óta mint katonaszökevényt tartja nyilván. Ellenben a politikus Kernstok annál több fronton verekszik” – írja a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés a fürge kis Figaróban, ahol a többi primadonnák közt természetesen a piktúra primadonnája is fölvonul. Nagyszerű dolgokat tudunk

meg az érdekes interjúból. Kernstok Károly „nem elégszik meg Marx-szal, sőt még az új marxizmus se elégíti ki.” Ez már csak döfi, mi? Mert hogy Kernstok: „igazi művész és igazi ember. Mint művész nem tagadja le a kort, amelyben él, nem hazudik művészetet, amikor az embert korának izgalmas színjátéka kavarja fel. A renaissance nagy költőit és művészeit juttatja eszünkbe, akik a véres, vétkes, fájdalmas Itáliában megállították s a végtelen időbe rögzítették koruk minden konokságát, vérét, szennyét, fájdalmát. A Michelangelók s a Danték emberi példánya ez a Kernstok, ha talán művésznek kevesebb is valamivel.” – Nehogy félre tessék érteni: azt, hogy Michelangelónál és Danténál kevesebb „valamivel”, azt nem mi mondjuk, azt a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés mondja. Mi viszont azt mondjuk, hogy a renaissance nagy művészei nem a „végtelen időbe rögzítették” koruk vérét, szennyét és fájdalmát, hanem vászonra rögzítették. Ezzel szemben – ahogy az érdekes interjúból megtudjuk: „a művész falán nagy, háromméteres vászon, még 915-ben kezdte, s „ma, hogy 918 végét írjuk, a forradalom vörös hónapjait, nem pepecsel a festékei között, hanem dorongot ragad” ... pedig, akár hiszik, akár nem, „egyetlen vágya, hogy végre festhessen”. (Azért nem kész még most se a nagy kép.) De persze „most nem tud. Ha hozzáfog, csak a keze van ott, a feje másutt. Most máson kell dolgoznia mindenkinek. Hogy rend legyen. A régi rend, hála istennek, nem jön vissza. Csak jobb lehet, akármerre fordul. És ha az orosz minta jön? ... Saljapint, Repint és a többit az orosz kormány kinevezte proletároknak. Most dupla kásaadagot kapnak, háromszoros gyertyaporciót: dolgoznak tovább. Mi egyéb kell egy művésznek?” (Ezt „biztosan, határozottan, menten minden akadozástól” mondta a művész.) Hát mi is megmondjuk biztosan, határozottan, menten minden akadozástól, hogy mi egyéb kell egy művésznek. Az kell egy művésznek – aki a magyar művészeti minisztérium felállítását akarja kipolitizálni, ahelyett, hogy festene ?, hogy ő lehessen a magyar művészet „Pali bácsi”-ja. Eddig Szinyei volt a Pali bácsi; ő volt az első művész, mint-hogy nem festett, ám volt mandátuma; ezután Kernstok akar lenni a Pali bácsi. Hiszen tetszik tudni: hogy van a Pali bácsi? Jól, jól, jól. És miért van mindig jól? Mert politizál, s nem fest – jól, jól, jól. Ez kell egy igazi művésznek és nem a dolog. Így lehet az ember első mester. A radikális pártban tudniillik, de nem a művészek között.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 13–14.)

Magyar művészet 1919

Magyarországnak a kiegyezéstől a világháború szomorú végéig terjedő korszaka a stréberség korszaka volt. A stréberségből hiányzik a szeretet és a melegség. Ez a két nagy hiány szépséges fővárosunk fő jellemvonásai közé tartozik. Budapest a stréberek Mekkája. Itt van az ország feje, de nem itt dobog a szíve. A művészethez azonban szív kell. Ahol az nincs, ott nem teremhet igazi, egészséges művészet.

Budapesten az utolsó félszázad alatt csakugyan nem is termett. Modern építészettünk minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy fővárosunkban a féktelen

önzés és érvényesülési vágy honol. Szobrainkról általában vajon kinek van kedvező különvéleménye? Festőink, mint tudjuk, elromlani jöttek volt haza Münchenből, Párizsból. Magyar iskolának nevezhető valami nem keletkezett Budapesten hatvanhét óta.

És azért mégis van magyar művészet. Csakhogy az kis vidéki városokban született. Nagybányán, Szolnokon. Nagybánya alapítása pedig – tudjuk – éppen hadüzenet volt a stréberségnek.

Fájdalommal gondolunk ma erre a leírhatatlan kis álomországra. Vajon a miénk marad-e? Vajon nem esik-e áldozatul az oláh hódítási váagnak, ami halált kiált mindenre, ami magyar?

Akárhogy döntsön a „béke”-konferencia, nekünk egyetlen kulturális pozíciót sem szabad feladnunk.

Lemondanunk csak egyről kell: türelmességünkről azokkal szemben, akik ki akarják ölni a magyarságból a nemzeti érzést. A különböző radikális eszmék lovagjai ugyanis most már igazán megtanulhatják (ha tőlünk nem akarják, hát az annyiszor magasztalt franciáktól), hogy a nemzet nem faji, hanem kulturális képződmény, hogy a szűkebb értelemben vett egyéniség előfeltétele a nemzeti egyéniség.

Igazi műveltség, tehát igazi művészet is csak nemzeti alapon képzelhető el. Reméljük is, hogy a természetes fejlődéshez nélkülözhetetlen nemzeti érzés felébred most, a veszedelem láttára sok olyan magyarban is, kinek egyénisége eddig a szellemi terror nyomása következtében nem fejlődhetett szabadon.

Ez a terror nálunk folytonosan Párizst kiáltott. Pedig nem titok, hogy éppen terroristáink, kik legkevésbé szokták tudni, mit beszélnek, csak annyit láttak Párizsból, amennyit a német szemüvegen át látni lehet. Akik náluk Cézanne-on kezdtek, rendszeren vagy a biedermeieren, vagy Kokoschkán végeztek.

Ha pedig csakugyan fenékgig kellene ürítenünk a kelyhet, s Magyarország nem maradna más, mint egy kis töredék, akkor ez természetes helyzeténél fogva sokkal szorosabban tapadna a jól szervezett németséghez, mint a régi, csonkítatlan Magyarország.

És ez az őszinte csatlakozás kevésbé is ártana, mint a felületes élvezeti „kultúra”-vágynak kielégítése – könnyen elsajátítható párizsi formákkal. Hogy többet ne mondjak, a kabaréstílus kezd már úgyszólván Budapest fő jellemvonása lenni. Ez pedig már balkáni franciaságot, már Bukarestet jelent.

Akárhogy is járunk azonban, egy dolog bizonyos: nekünk a jövőben befelé kell tekintenünk. Halálos veszedelembé jutottunk. Ha nem akarunk visszafejlődni, elsorvadni, egyéniségünk kielezésére kell összpontosítanunk minden erőnket.

Arra már semmi szükségünk sincs, hogy fiatal művészeink rajzolni és festeni külföldre menjenek. Művészi múltunk pedig már van akkora, hogy annak alapján igazi magyar iskolát fejleszthessünk.

Ha ezt nem tesszük, sohasem fog beszélni a külföld magyar művészetről. Úgy fog reagálni minden kifelé-törekvésünkre, mint a magyar kozmopoliták gerinctelen ágaskodására. Nem fog róla tudomást venni.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 15.)

Művészeti Minisztérium

Művészkörökben fölmerült az az eszme, hogy az összes művészetek részére külön minisztériumot kellene fölállítani. Eddig a művészetek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyik alosztályára tartoztak és tartoznak ma is, ezen akar néhány művész változtatni. A mi véleményünk az, hogy nem kell a minisztériumok számát szaporítani, de különösen nem kell külön művészeti minisztérium *ma*, amikor még azt sem tudjuk, mekkora ország Magyarország. Mindenesetre érdekes azonban ebben az ügyben a művészek véleményét is meghallgatni s tudósítónk ezért fölkereste *Kernstok* Károly festőművészt, akiről egy időben az a hír volt elterjedve, hogy szép-művészeti államtitkár lesz. Tudósítónknak a művészeti minisztériumra vonatkozólag föltett kérdésére *Kernstok* a következőkben felelt:

- A művészetek minisztériuma? Igen, beszéltem már róla én is, de nem az én egyéni ötletem. Valamennyi művész kívánja és érzi a hiányát. Múltkoriban, hogy összeült a nemzeti tanács művészeti szakosztálya, melynek többi között én is tagja vagyok, egyszerre pattant ki valamennyiünkből a kívánság, hogy végtére adjanak a magyar művészetnek olyan hivatalos elbánást, mint amilyen megilleti. Szükség is van rá. Jelöljenek ki a művészek közül szakembereket, akik egy hozzáértő miniszter alatt zavartalanul dolgozhassanak. Eddig bizony nagyon lanyhán mentek a dolgok a kultuszminisztériumban. Benne volna minden művészet: Képzőművészet, irodalom, zene, színház, minden benne volna. Az iparművészet is.

- Persze ma még ennek a minisztériumnak felállításáról csak álmodozunk, majd ha a viszonyok konszolidáltabbak lesznek. Ma, amikor az egyik utcán bolsevikiek lovagolnak, a szemközti utcát pedig valami idegen népség a magáénak vindikálja, gondolni sem lehet rá. Ma nem kell, de holnap még nagyobb szükség lesz a művészetre, mint eddig volt. A forradalom nagyon sok ideált lerombolt, tönkretett, az emberiségnek pedig mindig szüksége van ideálokra. A művészetnek ez a föladata. Legalább legyen az a bálvány szép! Igen sok ember mondja, hogy ezentúl, legalábbis hosszú ideig, nem lesz szükség az igaz művészetre, mert a sok ember, akit mozin és rémregényen neveltek föl, nem fogja akceptálni a művészet magasabb részeit.

- Hát kérem, először is a művészetre nevelni kell az emberiséget, ez már csak elég szép föladat. Aztán meg ki-ki megtalálja a helyét, művész is, élvező publikum is, ahová tartozik fölfogás-, érzésselileg, ott fejlődhetik a legtisztább és legmagasabb stílus felé is. Végtére a feudális Magyarországon sem volt mindenki műértő, de még a Mediciek Firenzéjében sem. Ezentúl is csak meglesz a művészet, nem kell félteni.

- Hogy lesz-e pénz erre a minisztériumra? Nem kell ám ahhoz sok pénz! Körülbelül annyiból, amennyi ma is van a művészeti szakosztálynak, meg lehet csinálni. Hiszen nem a kiterjedés, az egyes osztályok népessége, hanem a szakszerű hozzáértés a mi legfőbb kívánságunk.

Forgács Erzsébet

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 5. - 7.)

Két kiállítás. [...] *Galimberti* Sándor és *G. Dénes* Valéria emlékkiállítására a „Ma” folyóirat kiállítási termeiben IV. Váci utca 11/b. félemelet. – Egy fiatalon elhunyt művészpár hátrahagyott képeiből rendezte ezt a kiállítást a Ma szerkesztősége. A festészet forradalmának első kommunisztái Galimbertiéék, kik az impresszionizmus emlőin nevelkedve jutottak el a futurizmuson át a kubisták közé. Vizuális kompozícióik nem kis feladat elé állítják a nézőt, míg a képeiken első pillantásra szembetűnő káoszról felismerik, vagy felismerni vélik annak tárgyát. Nem ragaszkodnak a kubista iskolák ismert sablonjaihoz, hanem itt is külön helyet foglalnának el az iskola homlok-egyenest ellenkező eszközeinek szembeállításával és ezek variálásával. Az ő meglátásaik, megérzéseik a holt anyagot saját külön énjük szerint gyúrnák át és használják fel, miáltal a természet anyagiatlanná, ködszerűvé válik. Őszinte, beható véleményt így bajos is mondani a kiállított munkákról, mert míg az egyes képek tárgyának analízisa kimerít, addig főleg színhalmozásuk folyton irritálja a szemlélt. Amszterdami képeik különösen tárgyhalmozásukkal, melyek mind mintegy középpont körül sugárszerűen forogni látszanak, vonják magukra a figyelmet, anélkül azonban, hogy az egységesség törvényeit felfedezni sikerülne rajtuk. Problémák, melyeknek megfejtésével a fiatal művészpár, sajna, adós maradt. Új világnézetek korán kidőlt harcosai voltak, nem érve meg ezeknek sem diadalát, sem bukását. Ugyanitt láttuk *G. Dénes* Valéria és *Gergely* Sándor egy-egy szobrát is, melyeknek különösen a beállítása figyelmet keltő.

Thomée József

(*Ország-Világ*, 1919. jan. 5. XL. évf. 2. sz. 23.)

A Képzőművészeti Szabadiskola új igazgatója. A *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József és *Vedres* Márk vezetése alatt álló Képzőművészeti szabadiskolát, amely negyedik éve áll a magyar művészképzés és a képzőművészeti kultúra fejlesztésének szolgálatában, most egy műbarátokból álló társaság vette át, akik nagyobb tőkebefektetéssel szélesebb alapokon fogják az iskolát fejleszteni. *Kónyay* Elemér az intézmény megalapítója és eddigi igazgatója megvált az iskolától és helyét *Feiks* Jenő, a kiváló festőművész foglalja el.

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.)

A Fényes-kiállítás bezárása. Az Ernst-múzeum nagysikerű Fényes-kiállítása január 6-án zárul. A múzeum legközelebbi kiállítása a kecskeméti művésztelepet mutatja be. Részt vesznek *Iványi Grünwald* Bélával az élén *Kandó* László és *Perlrott Csaba* festőművészek. *Pólya* Tibor újabb grafikai műveit mutatja be. *Fémes Beck* Vilmos szobrászati hagyatéka is most kerül kiállításra. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.)

A téli tárlat. [...] sokkal jobban van, mint a Szépművészeti Múzeum kazamatáiban volt; itt látni lehet a képeket, [...] a világos termek szinte hívogatják haza a művé-

szeket, akik egyelőre gyéren mutatkoznak [...] Nem könnyű meglelni a sok egyforma kép és szobor közt a külön jelentőségűeket. Semmi esetre sem tudjuk ezen a kiállításon megérteni, hogy miért csoportosulnak művészeink „szabad”, „független”, sőt „új” címkéjű csoportokba, holott semmi lényeges különbség nem szolgál a tagolódások alapjául. [...] *Medgyessy Ferenc* apró zsánerszobra: a súroló asszony vidám és egészséges rútságában Ostade-i szépségű. [...]

Márkus László

(*Alkotmány, 1919. jan. 12. - 1.*)

Művészetpolitika. [...] Ebből a vázlatból magától adódnak a köztársasági művészetpolitika alapelvei. A legfontosabb ezek között a tömegek fogékonyá tétele a művészi gyönyörködésre. A közoktatásügy gyökeres reformjának keresztülvitele után módot kell adni mindenkinek arra is, hogy műélvezővé képezhesse ki magát. Államosítani kell a művészi oktatást, gondoskodni kell megfelelő művészi elemi és középiskoláról. [...] A római közigazgatás bölcsessége már régen kitalálta és akceptálta azt a tételt, hogy a népnek kenyér és cirkusz kell. A cirkusz majdnem olyan fontos, mint a kenyér. Az állam azonban ne legyen cirkuszigazgató és színházdirektor és képügynök, meg hangversenyrendező se legyen. Csak-csak? - tanítsa meg gyönyörködni a polgárokat a színekben, a formákban, a hangokban s bízza reájuk a többit.

Fodor Gyula

(*A Hét, 1919. jan. 12. XXX. évf. 2. sz. 30-31.*)

A Múcsarnokban. *Az idei téli tárlat.* A háborús évek alatt a Múcsarnok épületében kórház volt, s az, hogy most ismét saját helyiségében rendezi az idei téli tárlatot, szinte eseményszámba megy. De ez aztán az egyetlen esemény, mert bizony az a ma megnyíló téli tárlat egyáltalán nem megy eseményszámba. Művészi eseménynek semmi esetre sem mondhatjuk.

Soha talán szürkébb, eseménytelenebb kiállítása nem volt még a Múcsarnoknak. Eszmeszegénység és szürkeség jellemzi ezt a tárlatot, a nagyvonalúság és lendület, a kezdeményezés és akarás hiánya. Úgyszólván egyetlen szokatlan hang sincs a kiállított 438 kép és szobor között [...].

Három különböző művészcsoport állított ki most: a „Szabad”, „Független” és „Új művészek”. A csoportok elnevezése nem művészi irányokat jelöl meg, hanem különböző érdekcsoportokat, művészi szempontból nincs közöttük különbség. [...]

A negyedik teremben *Csont Ferenc*, *Csuk Jenő* [...] a legjobbak. Ebben a teremben van *Perlrott Csaba* Vilmos két képe, egy csendélet és az „Aratók” kétségtelenül a legtöbb figyelmet érdemlők az egész teremben. *Perlrott Csaba* még vajúdik, de amit produkál, az komoly dolog. A ötödik teremből [...] *Czigány Dezső* két figurája magaslik ki, míg a hatodik terembe *Börtsök Samu* és *Dobai Székely* dominálnak. [...]

Lippay Gyula

(*Köztársasági Ujság, 1919. jan. 12. - 5-6.*)

A téli tárlat. [...] sok idő kell hozzá, míg az emberiség életében forradalmi jelentőségű tények a művészet egyetemében szóhoz jutnak. Ma ez még messze van, s a tegnapi helyzet nem alkalmas talaja komoly és egészen magasrendű művészi törekvéseknek. [...] Valami zavaros képvásár ez, melyen a festészet és szobrászat olcsó- és drága-jános kisiparosai nagy többségben még egyszer és reméljük utoljára elhozták könnyű üzletre számító portékáikat. [...] jóformán teljesen kiszorult minden modernebb törekvés is. Az akadémizmus olcsóbb fajtája, tetszetős hatáskeresés, érzelmes novellizmus adják meg túlsúlyukkal a gyűjtemény karakterét. Nem szégyelljük bevallani, hogy ennél több mondanivalónk nincs is erről a kiállításról [...] néhány jobb dolgot felsorolunk [...] Az újabb törekvések közül *Perlrott Csaba* „Aratók”-ja erőteljes és értékes munka, mely valamiféle közeledést jelent nála a naturalizmus felé. *Czigány Dezső* két férfialak tanulmánya jól hangolt nyugalmával és biztosságával hat. [...] *Kornai* és *Csont* rendes nívójukon maradnak. [...] *Medgyessy* zsánerje fejezi be a kiállítás észreveendő dolgainak sorát.

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. jan. 12. - 9-10.)

A téli tárlat. Különös valami az ilyen zsisbvásár, ahol a „Szabad művészek”, „Független művészek” és „Új művészek” cégerei alatt a legvegyesebb társaság verődik össze. Mind a három csoportban van jó és rossz, van régi és új, van mindenféle, csak egy nincs: művészi rosta, amely a férgesét kívül hagyná, a giccset, a dilettantizmust és a felsőbb-leányiskolai próbálkozást, ellenben mindenütt érvényesül a bratyizás, komaság és álkegyelet ősmagyar elve. Így jutnak azután az újonnan megnyílt Múcsarnok falaira a kitömött angóramacsák, lepkékkel játszadozva, a pléhből való és halálosan unalmas tájak, a semmitmondó, rosszul megkomponált, de legalább nem jól megfestett csendéletek, banális arcképek, élettelen életképek, a *Nádlér* Róbertek, *Gergely Imrék*, *Páldy Zoltánok*, *Heyer Artúrok*, *Krutsayak*, *Telkessy Valérok*, *Nagy Vilmosok*, [...] Pedig elhatároztam, hogy jót vagy semmit, mert valami bolsevik frakció még a nyakamra jön és feloszt, de nem bírom: le kellett írnom ezeket a neveket, elrettentő például, hátha tavasszal már nem mernek újra beküldeni! Nem: beküldeni mernek ők, ahogy mertek eddig is, mindig, mióta a világ áll és mióta tárlatok vannak. Csak régebben - tudja Isten - szigorúbbak vagy szemérmesebbek voltak a zsűrik és lelkiismeretesebbek, mint ma. [...] Mert ami most folyik: egyrészt a Gartenlaube-giccs, másrészt az expresszionisták részéről, az expiál minden Makartot, Pilotyt és Kaulbachot. [...] Reakcionáriusnak kell lenni a végén, mert a túlzások, a részeg forradalmak természetszerűleg megszülik a maguk ellenhatását.

A kiállítás általános hatása kedvező. Nincsenek ugyan különösen nagyszabású alkotások, új nevek, [...] Jól esik látni *Czencz János*, *Béli Vörös Ernő*, *Frank Frigyes* női képmásait, [...] *Czigány Dezső* egy jó önarcképet hoz [...] említsük meg [...] a se hideg-se meleg *Perlrott Csaba* Vilmost (a tárlat ultramodernje, de messze elmarad a „Má”-sok legkonzervatívabbja mögött) [...], mint a tárlat egyetlen szenzációját kell megemlítenem *Medgyessy* Ferenc nevét, akinek egyetlen munkája (egy apró gipsz)

monumentalitásában a legjobb egyiptomiakkal, humorban a legkitűnőbb franciákkal egyenes értékű. [...]

Kürthy György

(Magyarország, 1919. jan. 12. - 13.)

Téli kiállítás. A Képzőművészek Egyesülete sok huzavona, kilincselés és fáradozás után végre visszakapta hajlékát: a Múcsarnokot s ezzel megszűnt kiállításainak odisszeája is. [...] A téli tárlaton három művészcsoport vesz részt: [...] Ez elnevezéseknek művészeti szempontból nincsen semmi jelentőségük. Inkább gazdasági szervezkedő csoportokat jelentenek, amelyeknek tagjai összetartozandóságukat azzal is dokumentálják, hogy műveiket a többi csoportétól elkülönítve állítják ki. [...] zsűrijük egyformán beengedett műveket, amelyeknek a Múcsarnokban nem volna helyük. [...]

Ami a részleteket illeti, [...] figyelemreméltó kvalitások vannak *Rózsaffy* Dezső női arcképében is. [...] *Márton* Ferenc zamatos, őseréjű művészetét egy rajz és egy tájkép képviseli. [...] *Czigány* Dezsőt egészséges realizmusa, technikai rutinja jellemzi, [...] Megemlíthetjük még *Perlrott Csaba Vilmos*, *Herman* Lipót, *Frank* Frigyes, *Vass* Elemér [...] nevét. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hírlap, 1919. jan. 12. - 11.)

Téli tárlat. Újra a Múcsarnok falai között, ha nem is az összes termekben, de legalább – ha a nap süt – látható módon jöttek össze négy és félszáz piktúrák és plasztikák. Újra művészetet láthatunk kínlódó katonák helyett [...] de látunk egyebeket is: becstelen és galád, rossz és jóhiszemű, tudatlan és szemérmetlen kísérleteket, tehetetlenséget, protekció-eredményeket, álomba ringató unalmasságú arcképeket és tájképeket és zsánerképeket és mindenféle képeket, mintha bíráló bizottság nem is lett volna, pedig volt, csak óvakodott magát megnevezni. Mert van itt kérem csoport, három is, „új”-ak, „szabad”-ok és „független”-ek, akár a politikában; mert jelszó és cím az telik kérem, amíg magyar a magyar. Tartalom: az más; kell éppen tartalomnak lenni?!

A falakról hiányoznak a nagy tradíciók és a nagy ígéretetek. [...] Karaktert nem ad a tárlatnak sem a Benczúr és követőinek brokátos, aranyaszomántos, tradíciós hírcsengése, sem a nagybányaiak megállapodott respektusa, de nem látjuk a fiatal gárda pregnáns részvételét sem. [...]

(Kürthy György)

(8 Órai Ujság, 1919. jan. 12. - 5.)

A téli tárlat. Majd öt esztendei hajléktalansága után végre visszatért régi otthonába a Képzőművészeti Társulat. Az öreg Múcsarnoknak nyolc termét sikerült adáz

munkával megszabadítani valamennyire a kórházi megszállás nyomaitól. Egyelőre csak az intenzív kárból illat emlékeztet bennök a háborús múltra, egyebekben a termek elég kellemesen hatnak mérsékelt mennyiségű és ügyesen elrendezett kép- meg szobor-anyagokkal.

Voltaképpen eseményszámba menne a Múcsarnok megnyitása, és minden kellemtelen érzést félretéve örülnünk kellene neki. De elrontja örömünket az, hogy a háború is, az az új korszak is érintetlenül hagyta azt a szellemet, mely a Múcsarnok kiállításait szervezni szokta. A mai magyar művészetnek sehogy sem hűséges tükre ez a kiállítás, és nemcsak azért, mert legkiválóbb művészeink hiányoznak róla, hanem mert az ilyen tömegkiállítások nem is alkalmasak egy nemzet művészetének képviselésére. Nincs más megoldás: a társulat új vezetőségének szakítania kell a tömegkiállítások rendszerével és át kell térnie a kisebb, gyűjteményes kiállítások rendszerére. Az olyan tárlat, mint a mostani, csak vásár [...].

Magáról a kiállításról kevés a mondanivalónk. [...] *Tatz* Lászlónak, *Gara Arnold*-nak és *Czigány* Dezsőnek látható egy-egy érdekes arcképe a kiállításon. *Perlrott Csaba* Vilmos aratási jelenete végre jelentős lépés előrefelé ennek az igen tehetséges művésznek a pályáján. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1919. jan. 12. - 12-13.)

Téli tárlat. A háborús konjunktúra elmúlt, de mondják, hogy a hadinyereség-adó és a vagyonadó ijedttei mostanság sok képet és szőnyeget vásárolnak, nem műszeretből, de mert ebben eszközt látnak arra, hogy vagyonuk egy részét eltitkolhassák. Az idei téli tárlat mintha e művészi hajlandóságok nélkül való vásárlókedv céljait szolgálná egyes egyedül, kevés kivétellel a vásárra spekuláló mesteremberek és dilettánsok felvonulását hozza, annak az ízlésnek, pontosabban ízléstelenségnek jegyében, mely alig emelkedve túl a gyári olajnyomat nivóján, olcsó szentimentalizmust és novellát keres a piktúrában, amelyért pénzbőségében azért fizet nagyobb összeget, mert a nyomott gyári produkcióval szemben a kézimunka drágább voltát értékeli. A portrén kívül - mely drága és luxusos fotográfia - gyatra női aktok és egyéb tetszetős külsejű figurák tömege sandít le ránk e falakról, a „merengő”, az „álmodozó”, az „álmétkodó” s egyéb hasonló novelisztikus címek alatt. A komoly művészeink legjava, úgy látszik, megértette, hogy mi történik itt, mert távol tartotta magát e kommersz kiállítástól, mely nivóban még a Szalon dilettáns felvonulásainak is mögötte marad. *Rippl-Rónai*, *Kernstok*, *Iványi Grünwald*, *Magyar Mannheimer* s velük együtt jóformán az egész modern tábor fölöttébb okosan nem jöttek el [...]. Szenzációja nincs ennek a kiállításnak, legfeljebb sok olcsó és gyatra holmi tömkelegéből néhány szembetűnően jobbat emelhetünk ki. *Perlrott Csaba* egy nagyobb vásznát például, mely a művész továbbfejlődéséről beszél, mely az eddigi analitikus formakeresésén túl összefogóbb természetlátáshoz vezet. *Cigány* Dezső két erőteljesen megkomponált, nyugodt férfialakja szintén komoly teljesítmény. [...] Mellettük legfeljebb néhány

nevet szabad felsorolni, köztük elsőnek *Körösfői Kriescht*, aki ugyan nem fejlődik tovább, de dekoratív eszközei most is becsületesek [...].

(blt. 1.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 12. - 11.)

A föltámadt Múcsarnok. A képzőművészek majdnem öt esztendő után visszakapták a városligeti palotájukat, amelyben ma nyitották még az első »békés« tárlatot. Komolyan és becsületesen dolgoztak a festők és a szobrászok, és ha nem is valami nagyszabású, de igen tisztességes és érdekes a téli kiállítás. Ezúttal a komoly fiatalok az erősek, tőképpen studium dolgában. Úgynevezett kész teljes kép kevés van, a legelőkelőbb köztük: Hermann Lipót, Béli-Vörös, Perlrott Csaba, Csuk Jenő, Glatz Jenő [Oszkár!], Kövér Gyula.

[Bródy Sándor]

(*Az Est*, 1919. jan. 14. - 8.)

Képzőművészek Szövetsége. A magyar képzőművészek – festők, szobrászok és építőművészek – elhatározták, hogy szociális helyzetük javítása és művészi törekvéseik megvalósítása érdekében megalakítják a „Képzőművészek Szövetség”-ét. [...] A közgyűlésen ismertetni fogják a szövetség nagyszabású szociális és művészeti programját. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 14. - 10.)

A Képzőművészek Szövetségének megalakulása. Művészeink nagy részvételével ma délután alakult meg az iparművészeti iskola tanácskozó termében a Képzőművészek Szövetsége, mely művészi életünk felfrissítését, tehetséges festőink és szobrászaink támogatását tűzte ki célul. Elnöke *Erdei Viktor* festőművész, alelnökké *Orbán Dezső* festőművészt és *Bokros Dezső* szobrászt választották meg. Választmányi tag lett: *Kádár Béla*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József*, *Csaba Vilmos*, *Sassy Attila*, *Tihanyi Lajos* és *Török Jenő* festőművészek, *Kaza Mihály* és *Pátzay Pál* szobrászok és *Sándor Vilmos* építőművész. Póttagok: *Manhárt Alfréd* és *Schönberger Armand* festőművészek és *Medgyessy Ferenc* szobrász. A szövetség irodája: Bulyovszky utca 25. szám alatt van. Telefon: 25-39.

(*Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 15. - 9.)

Amit nem lehet elrabolni tőlünk

Az új Magyarország művészei

Rácok, mócok és egyéb martalócok támadtak ránk, hogy elvegyék mindenünket. Ellopják büszke gránicainkat, felleggyűjtő hegyeinket, kövér televényünket. A szent

hármás bérceit s a folyóink közül is nem egyet. Ha a barátai nem szégyellnék, az utolsó inget is leszednék a testünkről, s itt állhatnánk Európa közepén, mint valami ősnomád nép, melyet csak most sodort ide keletről a népvándorlás.

Elvehetik mindenünket: valamink megmarad, ami világgá kiáltja, hogy százezrek különbek vagyunk. A tehetségünk. Ez a nép maga az őstehetség, egyetlen évben több talentumot termel, mint a szomszédság száz esztendő alatt. A dicső román, nagy római kultúrnép utóda, összerabolhat az Azovi tengertől a Tiszáig mindent, a szerb is egyesülhet minden szlávval, a cseh is a tóttal, együttvéve nem adnak annyit a világnak, mint ez a szaggatott-tépett maroknyi magyarság.

Szobrász, festő, költő, zeneszerző; úgy terem itt, mintha csak magról vetnék az áldott magyar földre. Már említettük ehelyütt a franciát, aki hivatalos küldetésben érkezett Párizsból, hogy összecsapta kezét Szépművészeti Múzeumunkban: „Hiszen ez a kultúra legjava! Hiszen itt dolgoznak és termelnek az emberek! Föl kell akasztani minden politikust, aki miatt Európának más impressziója van a magyarokról, mint ami ez.” Az álmélkodó franciát újabb álmélkodók követik, jön ide még angol, amerikai, olasz és szintén csodálkozhat a jogászok és kanászok népén. És ha nem jön ide Európa, mi megyünk ki Európa elé s megmutatjuk, mit tudunk. S amit tehetségtelen politikusaink elherdáltak, még visszaszerezhetik tehetséges művészeink. Európa szeretetét, becsülését, jóindulatát. Mindent. Tán elveszett határainkat is.

Az ember, kinek torkát a magyarság ezer fájdalommal fojtogatja, bemegy közéjük, a legfiatalabb magyar tehetségek közé és újra bizakodni kezd. Hetven-nyolcvan gyerek-ember, fiú, leány ül az állványa előtt, s közéjük az akt mint egy mozdulatlan szobor. A munka láza ég az arcokon, a szájak némák, a szemek a modell meztelenségei s a rajzpapír fehérsége közt szinte a végtelenséget sóvárogják be. Csend és áhítat. Csak a szénvesszők sercegése hallik, és néha-néha Kernstok mester halk beszéde, amint megáll egy-egy tanítványa háta mögött s javít, magyaráz. Pár szót szól ehhez is, ahhoz is, de valóságos bűvös pápaszem e pár szó: akinek az orrát megnyergelte vele, egyszerre tisztán lát.

- Ez a fej borzasabb - s a szén a kezében sietve korigál -, a váll errefelül dül. A csípő kicsit keskenyebb. A bal combba több erőt, mert erre nehezedik az akt.

És megy tovább, a közelebbi állványhoz, s ez a türelmetlen ember itt maga a türelem és szelídség.

- Úgy érzem itt magam - vallotta nekem szünet közben, amikor a modell bundába burkolózva a kályha mellett cigarettázott -, mintha lombikban élnék. Vagy valami idegen bolygón. Egészen más világ ez. Itt nem tülekednek az emberek, nem ordítanak, nem gyülekeznek, hanem dolgoznak. És mennyi istenadta képességgel! Nézze, most újra föláll a modell, milyen gyönyörű! Mintha valami egyiptomi piramis alól ásták volna ki.

A modell valóban tökéletes. A teste csupa finom karcsúság, a szén sokáig töpreng a kezekben, amíg megfogható részletet talál rajta. Bőre bronzbarnán rózsálóló: cigánylány. Pompásan tud állni, amin nem csodálkozom, hogy megtudom: tizenkét éves kora óta, hét-nyolc éve hivatásos modell. Nehéz kenyér, noha ma már négy korona jár minden óráért.

Ez a Képzőművészeti Szabad Iskola valóban szabadiskola. Semmi doh, semmi négy fal közti levegőtlenység, semmi merev doktrína. Feiks Jenő, az új igazgató, aki a kitűnő Kónyai Elemért váltotta fel, egy-két szóval mondja el programját.

- Nem fogunk beleavatkozni az egyéniség fejlődésébe. Minél kevesebbet szabad tanítani, hogy a tanítványok annál inkább tanulhassanak. Mi inkább csak arra ügyelünk, hogy hibák ne történjenek, vaskosságok vagy eltévelyedések.

Alig egy pár napja van itt az iskola élén, s a tanítványok máris megszerették. Az egyik fiatalember hozzá viszi a dolgait, mutatja és kéri a kritikáját. Megmondja őszintén, pőrnén, de milyen szeretetreméltóan! A fiú még bukdácsol, alig kezdte, s inkább a részletekkel törődik, mint az egészszel.

- A fő dolog - mondja neki Feiks -, hogy a nehézkes törvény érvényesüljön. Mindennek, ami nem lóg, a lábán kell állnia. Az ön dolgai pedig épp a lábuknál a leggyengébbek. Alul kell kezdeni, nem fölül.

Benn a szobrász-teremben *Vedres Márk* áll a tanítványok mögött s ügyel, mit csinálnak. A keze csupa agyag, de most nem dolgozik. Nézi, hogy mintázzák a gyerekek a kövér modellt. Mind másfelől, mind másképp, és valamennyi csupa értelem és erő. Itt már csak az kell, hogy a mester szeme rajtuk legyen és dolgozzanak, mint a kiforrott művészek.

Az esti aktot *Rippl-Rónai* mester tanítja. Most nincs itt, de mégis itt van: tanítványai lelkesedve emlegetik. Már jó néhányan vannak, kiknek neve cseng, mint az új arany. *Nyergesi* János Kernstok tanítványa és fölfedezése. Nyergesújfaluról hozta magával, ott tán a libákon pásztorkodott. A helyesírásán még meglátni a négy falusi elemet, de a rajzai, mint egy kész művészé. Jellegzetesek és igazak.

Novotny Róbert a másik jövő embere. Sokat töpreng a dolgain, most van kialakulóban. Főként az egyszerűsége törekszik, a lényegre. *Szilágyi* Jolán rajzaiban sok a talentum igazsága. *Siedwers* Emmi komoly művészete, *König* Dezső erőteljes szobrai és rajzai, *Goszthonyi* Mária karakterizáló képessége, *Derkovits* Gyula komponáló készsége: mind, mind jóleső ígéret. És *Strém* Kató, *Móricz* Ida, *Szép* Márton, *Ballagi* Klári, *Zélinger* Gyula, *Molnár* Mária, *Popper* Erzsébet - kiáltó igazságtalanság, hogy ide nem írom mind a hatszázat.

Kaczér Illés

(*Figaró*, 1919. jan. 15. - 4-6.)

Képzőművészek Szövetsége. Az új magyar művészet számos kiváló festő-, szobrász- és építőművész tagjának részvételével megalakult ma, kedden délután az iparművészeti iskola tanácskozó termében a Képzőművészek Szövetsége. Az új művész-szövetség nagyméretű munkaprogramot tűzött maga elé. A megjelent művészek nagy lelkesedéssel mondták ki a szövetség megalakulását, elfogadták az ötvennyolc pontból álló alapszabályt és megalakították az elnökséget és a választmányt. A szövetség irodája: Bulyovszky utca 25. szám alatt van.

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 15. - 7.)

A téli tárlat. Itt a béke. Másképp jött, mást hozott, mint ahogy azok várták, aki csak most veszik észre, hogy az ötödfél esztendő pokol után nem változhatnak egy csapással a béke, nyugalom és derű országává a véres, feldúlt világ. [...] A Múcsarnok visszaköltözött saját házába [...] csak a képek nem lettek jobbak és a kiállítás most sem érdekesebb, mint amilyen a háborús évek alatt volt, a múzeum előcsarnokában. Szokatlanul sok a szép nő a Múcsarnokban kiállított képek között. Nem csoda. A háború elűzött a földről minden egyebet, ami szép volt [...] *Rózsaffy* Dezső gyengéd portréját sokan fogják méltányolni, úgy, mint *Kornai* József merész páholy-képét. [...] *Medgyessy* Ferenc nagy lendületet tudott adni kis szobrának. [...] (*Pesti Napló*, 1919. jan. 15. - 9.)

Fémes Beck Vilmos

(1885–1918)

Tíz éve lehet annak, hogy Fémes Beck Vilmos, a magyar szobrászművészetnek korán becsukódott reménysége, szobrászi pályáján elindult. Hosszú inasévek, tanulás és vívódás után akkor került haza, hogy itthon a maga lábára álljon. Aki abban az időben találkozott véle, soha el nem fogja felejtani ragyogó ephébosz képét. Lehetetlen annak elfelejtenie azon a félig gyermekmosolyú arcon a cselekvés akaratának, a kihívó energiának, az önbizalomnak, a legmagasabb rendű célok felé törekvésnek kifejezését. Egész lénye sugárzott az ifjú életenergiától, meleg barna szemében a harci vágy tüze villogott. Lelket üdítő volt a beszédét hallgatni. Mikor terveiről beszélt és az anyagról, mellyel dolgozni készült: bronzról, márványról. A fiatalság türelmetlensége csak úgy szikrázott belőle, mikor másokról ítélt. Szenvedélyes lélek volt, ki a maga igazában nagyon hinni tudott, de sokszor ítelt meg igazságatlanul másokat, kik a maguk igazában ugyanakkora hittel hittek.

Münchenből tért haza, de előbb Darmstadtban működött. Olbrich mellett dolgozott, ennek a szintén korán meghalt művésznak iparművészeti terveit valósította meg fémben, aminek megdolgozásában már akkor kész mester volt a fiatal magyar művésznövendék. Olbrichhal való megismerkedését ő maga beszélte el ebben a folyóiratban, mesterének halálára írt megindult emlékezésében. A művész bizonyára a darmstadti mester szárnya alatt kezdett alakulni benne. Hazulról, mint a fémmel bánás tökéletes tudója indult külföldre. Darmstadtban kezdte a tervezgetést, a művészi álmok alakká keményítését, a művészi alkotás láza ott fogta el először.

Darmstadtból Münchenbe ment és csakhamar kedves tanítványává, ifjú barátjává lett ott egy másik német mesternek, a maga nemében Olbrichnál semmivel sem alábbvalónak, Georg Römernek. Römer azonban szobrász volt, maga is a szobrászat ősi anyagai közt nevelkedett, maga is az anyagmegmunkálás technikáin fejlett művész. S mint Hildebrand tanítványa, a német szobrászat újjáteremtőjének önálló követője. Fiatal magyar tanítványában Römer azonnal megbecsülte a fém megmunkálásában való nagy készségét, s hamar fölismerte az eleven intelligenciát. Valószínű, hogy a művészi tehetséget is, noha Fémes Beck hazakerültének idejében hevesen

szokta volt ezt vitatni. Römer műtermében a fiatal magyar egy minden ízével szervesen működő művész alkotóvilágába látott bele. Meglátta és meg is tanulta benne az alakatlan anyag hogyan ihleti meg a képzeletet és hogyan kényszeríti egyben adott tömegének és szilárdsági törvényeinek tiszteletére. A hildebrandi tanítások is Römer közvetítésével termékenyítették meg, Fémes egyensúlyosan szétbontani tőle tanult meg. S mindezt szakadatlan ipari munka közben. Mint a renaissance mesterei, Römer is tanítója és egyben munkáltatója volt tanítványának. „Dolgoztatta”, mint ahogy tanítványa utóbb fiatalos türelmetlenséggel fölpanaszolta, ahelyett hogy önálló alkotásra igyekezett volna biztatni őt, ki az alkotás vágyától nem bírt már magával. Hirtelen elhatározással elhagyta Römert, hátat fordított Münchennek s kettészakított vele egy nagy értékű barátságot, amelynek igazi értékét csak utóbb tudta fölbecsülni, amikor már késő volt.

A helyes cselekedetnek tudatával tért haza, hogy itthon végre önálló alkotómunkához lásson. Barátai közül bizonyára sokan emlékeznek még akkori harcias kedvére. Nem egy jó embere iránt volt abban az időben igazságtalan és türelmetlen. A duzzadó erő heves és meggondolatlan összeütközésekbe sodorta. A maga erejével eltelt ifjúságnak minden szertelen indulata fölviszketett benne. Öröme telt abban, ha felebarátait meghökkentette paradox beszédével. A nyárspolgárok megrökönyödésére pályázó kihívó kedve az időbeli művészetében sem tagadta meg magát. Szántszándékos túlzással torzította el arcképszobrain az élő minta arányait. Kedve telt benne, ha a jámbor filiszterek elszörnyülködtek merészségein. Ilyenféle kedvének alkotása az első vert plakettje is. Az Éremkedvelők Egyesülete számára mintázott meg kör alakú síkba egy térdeplő női aktot, de úgy, hogy az alak arányait mértéktelenül megtúlozta és hogy az idomok megformálásával önkényesen bánt el. Csak kevesen éreztek rá az eltorzítottnak ható emberi alakban egy igazi művészlélek térkitöltő képzeletének más tömegegyensúlyozó tehetségének fényes próbájára.

A konvencióval, az olcsó hatással való harcban azután is kedve tellett Fémes Becknek. Törekvései meglehetősen félrevitték szobraiszaink többségének útjáról. Csak a maga hivatásabeliek között érezte jól magát és csak a magáéival rokonhajlandóságú művészekkel együtt szeretett kiállítani. Rövid néhány esztendő alatt túl volt minden bizonytalanságon, és pompásan érett jövője felé a tehetsége. A háború vadállati erőszakossággal állította meg fejlődésében. Fémes Beck Vilmos az első trombitaszóra katonának öltözött és eltűnt a háború véres hullámaiban. Utóbb, évek múlva, mikor betegen hazakerült, az iszonyodás barázdái örökítették meg arcán háborúbeli emlékeit. Szerbia, a Kárpátok, Orosz-Lengyelország és Albánia harcterein szerezte titokzatos betegségét is, amely ifjú életével, gyönyörű álmaival, gondolatban készülő annyi remekművével olyan hirtelen végzett. Mennyire örült a forradalomnak és az új világnak, melynek elkövetkezésében szent hittel hitt! Hanyatló életerejére megújodott azokban a napokban, roskadozó lelke lázas örömmel egyenesedett föl. És hét nappal utóbb ravatalon láttuk kiterítve.

Halott volt a sugárzó ephébosz. Sárgára vált arcáról eltűnt a félig gyermeki mosolygás: helyében a keményre kirajzolódott vonalakban, összeszorított ajkának dacos mozdulatában, egész arca egy végső akarat markolásának engedelmeskedő

kifejezésében ott ült az az energia, a holtig és a halálon túli küzdésének akarata, amellyel tíz esztendővel ezelőtt élete nagy útjára indult.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1919. jan. 16. XII. évf. 2. sz. 146–148.)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. [...] A hiteles művészet nagyon gazdag ezen a kiállításon. *Iványi Grünwald* a színben és vonalban nagyrítmusú kompozíció teljes kifejlődése felé halad. Önkínzó formastúdiumai után oly szuverénül ismeri a lényegeset, hogy a forma már nem öncél önála, hanem egy magasabb rendű egységben egy vízió kifejeződésének olyan eszköze, mint a szín és a világítás. *Perlrott Csaba* még küzd a formával és súlyos töprengések látszanak és megoldatlan problémák a munkáján. Tiszta harmónia, briliáns mesterségbeli tudás és impulzív megérzés teszi oly finom szenzációkká *Csáktornyai* Zoltán képeit, és nagy gyönyörűséggel figyeljük *Kandó* László elmélyült és nagyon eredményes önmaga keresését, és Párizs, Pest és Szolnok legegészségesebb elemei keverednek a *Pólya* Tibor burleszk humorában, melynek ízlés és nagy festői egyszerűség a külső megjelenési formája. [...] (*Alkotmány*, 1919. jan. 19. - 9.)

A téli tárlat. Sokan kérjük most egymástól - mi lesz a magyar művészettel? Ha mi leszünk az az új kis rongy Európa közepén, amit a nagy érdekek ide-oda fognak dobálni [...] lesz-e helyünk, kedvünk és pénzünk ahhoz, hogy „Magyarországon” még valamelyes művészetet termelhessünk? [...] aki a művészetet tisztán élvezeti cikknek, nagyurak luxusának tekinti, az olyan körülmények közt, amilyenek elkövetkezését a mostani helyzet ígéri, mondjon is le egész egyszerűen epikureus igényeinek kielégítéséről. De nem is olyan művészetet akarunk a jövőben, aminőt a szenzuálisan egyoldalú impresszionizmus hirdetett. Olyan művészetre van szükségünk, amelyik emberi és nemzeti egyéniségünket minden tekintetben komoly és leszűrt formában juttatja kifejezésre. Ezért pedig érdemes lesz küzdeni minden körülmények közt. [...]

Keressük hát csak szakadatlanul, kitartóan a komoly értékeket minden művészi megnyilatkozásban. Ne sajnáljuk a fáradságot a rossz kiállításoktól sem. Az olyanoktól sem, mint a mostani, amelyikről ki is mondták nyíltan, hogy kenyér-kiállítás. [...] *Medgyessy* Ferenc arasznyi szobrocskája: a súroló nő. Egy drasztikus kis figura, melynek felfogását a cinizmusig fölényes humor jellemzi. Különben a jól értelmezett expresszionizmus egyik kitűnő példája. Egy komoly bohém kezemunkája, akitől még sokat várunk. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 19. XXX. évf. 3. sz. 45–46.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] menjenek el erre a ma megnyíló kiállításra, s merítsenek belőle erőt, reménységet. Mert egy népet, amelynek ilyen

kultúrája van, nem lehet elpusztítani a föld színéről, s nem lehet, nem lehetséges, hogy egy olyan kultúrájú népet, mint amilyen kultúrát ez a kiállítás reprezentál, kiszolgáltassanak barbár, félvad balkáni népeknek. [...] A kecskeméti művésztelep néhány tagja: *Iványi Grünwald Béla*, *Perlrott Csaba* Vilmos és *Kandó László*, valamint *Pólya Tibor*, *Csáktornyai Zoltán* festőművészek és egy 14 éves „rajzoló csodagyermek”, *Heller Andor* műveit gyűjtötte mostani kiállítására egybe Ernst Lajos. [...] Perlrott Csaba több mint egy teremre való igen talentumos vásznat állított ki. Csaba nagyon tehetséges ember, aki még mindig forrongásban van, még nem higgadt le egészen. [...]

L. G. [Lippay Gyula]

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 19. - 5.)

Ernst-múzeum. [...] főleg a kecskeméti művészcsoporthoz embereiből. [...] ezen a telepen valóban komolyan, ambíciózusan és elmélyedve dolgoznak. [...] *Perlrott Csaba* természetlátása újabban kevésbé analízáló már és egységesebb. Nem olyan lírai lendületű, mint Grünwald, de problémáiba elmélyült művész. „Enyelgés” és „Modellek” című nagy vászna kompozíciós értékein túl a színek gazdagságával, valami súlyos valóságossággal adnak excellens szépségeket. Egy pompás csendélet, egy olajképe és egy utcarészlet egészítik ki kollektívát. [...] *Csáktornyai Zoltán* régebben láttuk a kiállítók sorában, ma örömmel vesszük fejlődésének minőségi eredményeit, mely főleg a természet komoly és becsületes felfogásával, sok meleg indulattal hoz szépségeket. Két kis vázlata, egy friss csendélete, tiszta naturalizmussal festett lovai, egy vízparti képe és egy görzi városrészlete számolnak be komoly törekvéseiről. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. jan. 19. - 4-5.)

Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállítása. Bár nem is egy kitűnő festőművész igen jelentékeny kollektívája tölti be a terem nagy részét, mégis két par excellence rajzolóval kell elsőben megemlékezni. Az egyik *Pólya Tibor*, a másik a gyermek *Heller Andor*. [...] A piktorok között *Iványi Grünwald Béla* mutatja be fejlődésének legfrissebb stádiumát. A magakeresés mestere eljutott végre - az első forrongás vad szédületeitől - a leghiggadtabb stádiumig. [...] Még három piktor szerepel e kitűnően megrendezett, jól bekonferált kiállításon. *Csáktornyai Zoltán* [...] *Kandó László* [...] *Perlrott Csaba* Vilmos még kissé aláhúzza a kontúrok és színterületek keménységét, de érdekes, amit lát, és ahogy látja a témáit. [...]

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 19. - 9-10.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. A megszokott jó rendezés, helyes érzékű összeválogatás és a mindig gondosan megőrzött művészi színvonal jellemzik ma is a Nagymező

utcai csoportkiállítást. Ernst Lajos és dr. Lázár Béla ismét megmutatják, hogy jó képek összehozásához nem kell semmi állami fennhatóság, sem külön épület, csak egészséges érzék és jó ízlés. [...] *Csáktornyai* Zoltán egy csupa illat és zsendülés tavaszi képet, *Perlrott Csaba* Vilmos érdekes, újszerű kompozíciókat állított ki.

(Kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. jan. 19. - 5.)

Kiállítások. Az Ernst-múzeum csoport-kiállításán a magyar festés régen elismert mesterei közül csak *Iványi Grünwald* Béla vesz részt. A képeken a művész új stílusát teljesen kieregett formában látjuk viszont. *Iványi Grünwald* ma már minden mesterkéltég nélkül, egész szervesen árasztja el a kecskeméti motívumokat a velencei nagy mesterek gyönyörű aranytónusával és nemes, mély színeivel. [...] *Pólya* Tibor robusztus erejű tehetség. [...] *Perlrott Csaba* Vilmos erőteljes művészete nagy lépéssel jutott előbbre. Eddig csak értékes és érdekes fragmentumokat találtunk képein: új képei azonban már egészükben érdekesek s értékesek. Hosszú, küzdelmes úton alakult ki stílusa. De a komoly, nagy eredmény kárpótolhatja a művészt a hosszú küszködésért. *Csáktornyai* Zoltán szilárdan felépített, színekben gazdag tájképei is jelentékeny haladásról és a fejlődés nagy lehetőségeiről tanúskodnak. *Kandó* László művészete valóságos újjászületett. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(Pesti Napló, 1919. jan. 19. - 8.)

A kecskeméti művészek. Az Ernst-múzeum csoportosan mutatja be kiállításán a kecskeméti művésztelep tagjainak legújabb munkáit. Kimagaslik közülök - de az egész mai magyar művészetből is - *Iványi Grünwald* Béla alakja. Évről évre gyönyörűbben kiteljesedik művészete. Képzelete mind szabadabb és egyre jobban a monumentális felé fejlődik. Különös örömünk telik föléledt színeiben. Alakulásának ezen az újabb fokán a mester a színátmenetek finomságai iránt látszik érdeklődni. Nagyméretű vásznán („*Theseus és Ariadne*”) *Ariadne* aktjának gyöngyszínű tónusai, továbbá leplének lágy sárgás tónusai mutatják a mesternek ezeket az újabb törekvéseit és eredményeit. Ennél az impozáns festményénél is megkapóbb alkotás csak ezután megfestendő „*Sírbatétel*”-ének vázlata. *Perlrott Csaba* Vilmos a legértékesebb társa ezen a kiállításon *Iványi Grünwald*nak. Nagyon szépen fejlődő művész a hajdani forradalmár festő. Ízlése, vele együtt színei, egyre jobban tisztulnak s minden kompozíciója érdekes és eredeti munka. Színben igen finom 58-as számú virágcsendélete. *Csáktornyai* Zoltán tehetsége is szépen bontakozik. Vihar utáni szántó földje, kis velencei képe és kora tavaszi hangulata mind értékes munka. *Kandó* Lászlónak kissé több temperamentumot kívánnánk. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Ujság, 1919. jan. 19. - 9.)

A téli kiállítás a Műcsarnokban. [...] ez a kiállítás, amely különben mindennemű egyoldalúságtól és elnyomástól mentesen tevődött össze, mert művészeinknek most már három csoportja, a Független művészek, az Új művészek és a Szabad művészek is külön–külön bírálóbizottságaikkal ítélték meg a körükbe tartozó művészek alkotásait. [...] A Szabad művészek közül *Kornai József*, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos, *Czigány Dezső*, *Jávor Pál* a figyelemreméltóbbak. [...]
(*Vasárnapi Ujság*, 1919. jan. 19. 66. évf. 3. sz. 31.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállításának vezető egyénisége kétségkívül *Iványi Grünwald Béla*, aki harmad-negyedmagával vezető egyénisége minden magyar tárlatnak, amelyen szerepel. S e három-négy méltó társa között éppen ő az, aki a komoly művészi értékeken túl, a nagy tömegekből is heves szimpátiákat vált ki, nemcsak munkájával, külsőleges szépségével, hanem azzal a belső hévvel – azzal a lendülettel, nagy pátosszal, mely legkarakterisztikusabb egyéni tulajdonsága. [...] Mellette ugyanilyen elmélyedő és komoly művész *Perlrott Csaba*, kevésbé lírai temperamentum és ridegebb nála. Erős struktúra és szinte plasztikus formák keresése jellemzi ma is, amikor pedig látásban és felfogásban közelebb került a természethez. Két nagy figurális kompozícióján, egy becses tájképén és egy csendéleten érett és tele színek gazdagságával oldja meg e problémát. [...] Utána *Csáktornyai Zoltán* számol be erős fejlődéséről. Közel a naturalizmus formanyelvéhez őszintén és sok érzéssel látja dolgait, [...]
(*Világ*, 1919. jan. 19. – 8.)

Nem lesz szépművészeti minisztérium. A *Nemzeti Tanács* művészeti szakosztálya kedden *Hock János* elnöklésével ülést tartott. [...] a kormány a mai viszonyok között nem tartja időszerűnek külön művészeti minisztérium felállítását. [...] az általános művészeti ügyek intézésére külön szerv alakítását fogja javasolni. A javaslat kidolgozására albizottságot választottak, melynek tagjai lettek: a festők részéről *Kernstok Károly*, az építészek részéről *Pogány Móric*, a szobrászok részéről *Róna József*, a zenészek részéről *Hubay Jenő*, az írók részről *Lengyel Géza*, az iparművészek részéről *Gróh István*.
(*Pesti Napló*, 1919. jan. 22. – 6.)

Grafikai kiállítás. A Ma művészcsoport munkássága általában a komoly művészi törekvés jegyében fejlődik. Kiállításaiikon mindig van valami, ami az érdeklődőt lebilincseli, gondolkodásra készíti, öntudatos akarásuk az olykor látható furcsaságok ellenére is több tiszteletet és elismerést érdemel azok eljárásánál, akik alacsony megalkuvással a közönség kegyét hajhásszák és lealacsonyítják a művészetet pénzszerező iparaggá. A mai grafikai kiállításnak legerősebb embere *Uitz Béla*, akinek fejlődését már évek óta feszült figyelemmel kísérjük. Mindenekelőtt föltétlen ura

mesterségének: A kréta- és ceruza-technika lehetőségeinek széleskörű kiaknázása után most a színes tusrajzra tért át. A hideg és meleg színek problémája érdekli, vonatkoztatva a térbeli jelenségekre, s mivel forrása a leggazdagabb termőtalaj: a nagy mindenség, illetve a természet, mindvégig friss és őszinte tud maradni a mesterkéltség teljes elkerülésével. *Bortnyik* Sándornak a geometriának alárendelt rajzai, *Mattis Teutsch* János tusrajzai, *Spangher* Ferenc néhány érdekes vonalvezetésű szobra, *Schadl* János és *Ruttkay* György rajzai, valamint a fiatal *Biller* Vjerának még egyelőre éretlen kísérletei egészítik ki a kiállítást.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 26. - 7.)

A Képzőművészek Szövetsége megalakult; tagjai festők, szobrászok, építészek. Elnöke lett *Erdei* Viktor festő, alelnök *Orbán* Dezső festő és *Bokros* Dezső szobrász. (*Építő Ipar - Építő Művészet*, 1919. jan. 26. 43. évf. 4. sz. 31.)

Kecskeméti művészek az Ernst-múzeumban

Mikor a kecskeméti művésztelep megalakult, őszintén szólva az volt a prognózisom, hogy az új iskola a budapesti művészet függeléke lesz. Kecskemét akkoriban - a régi jó időkben - nagyon közel volt Budapesthez. Ma sem igen mondhatjuk, hogy az új alakulás valami határozottan új lokáltönust jelentene a fővárossal szemben; olyant, aminőt annak idején Nagybánya jelentett.

No de gondoljuk meg: miből fejlődött ki az az iskola és miből emez? A nagybányaiak a naturalizmus jegyében léptek fel. A naturalizmusból emelkedtek lassan a stílusművészetig, míg csak az erős párizsi „neo” import ki nem zökkengette őket a fejlődés folytonosságából. Az új stíluskeresők szemében Nagybánya sokat veszített jelentőségéből. Éspedig annyit, amennyit az új művészetben a természetes motívum veszített az absztrakt forma javára. Az idők tehát változtak. A kecskeméti milió sokkal kevésbé befolyásolta a benne fejlődő iskolát, mint a nagybányai. Az utóbbi külön tényezője lett a magyar festészetnek már az első esztendőben. Az előbbi, mondhatni, csak most bontakozik ki abból a kötöttségből, melyet alapító tagjai, elsősorban természetesen *Iványi Grünwald* Béla, részben Nagybányáról, részben közvetlen Párizsból hoztak magukkal.

Grünwald már átalakulva került Kecskemétre és ott, hosszas kísérletezés után, melynek etapjai persze elsősorban színproblémák voltak, a tónusoknak meszeszerű fényerőig való felfokozásában és az elvont akadémikus kompozícióban talált nyugvópontra. Mindkettőt sok barokk érzéssel, olaszos színekkel és formákkal műveli. (Kecskemét csakugyan Budapest hatása alatt áll, ahol a festők túlságosan sok művészettörténettel foglalkoznak.) A földolog azonban mégis az, hogy nagy stílusig jutott. Festői stílusának alaptényezői pedig még nagybányai művészetében gyökereznek.

A kolónia szélső expresszionistája most is *Perlrott Csaba* Vilmos, aki kezdetben különösen Matisse, később mindinkább Cézanne hatása alatt dolgozott. Néhány év óta azonban erős koncessziókat tesz a naturalizmusnak, minek következtében művészete a kiegyenlítetlenség, a kettősség benyomását kelti. Ha szabad lesz újra az út Párizs felé, akkor válik meg, hogy a művész képes-e saját erejéből a teljes megújulásra, vagy pedig beolvad-e ismét valamelyik internacionális „izmus”-ba. *Pólya Tibor* gyűjteményének őszintén örülünk. Különösen az alföldi, magyar tárgyú képeinek és a művészbarátairól készített karikatúráinak. Nem mindennapos, komoly és éles megfigyeléseket látunk bennük. [...]

Figyelemreméltó sorozatokkal szerepelnek még ezen a kiállításon *Csáktornyai Zoltán*, aki újabb tájképeiben hangulatos, szellemes koloristának mutatkozik. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 26. XXX. évf. 4. sz. 63.)

A MA grafikai kiállításához

Biller Vjera, Bortnyik Sándor, Mattis Teutsch János, Ruttkay György, Schadl János, Uitz Béla

A grafika és a festészet szoros összefüggésben állanak egymással. A grafika problémáit és feladatait mindig a piktúra problémái és feladatai határozzák meg. Ugyanazoknak a megoldására törekszik, csak valamivel más eszközökkel. A színek sokfélesége helyett be kell érnie a fehérrel és feketével. Ezért a grafika lineárisabb és absztraktabb hajlandóságú, mint a festészet. Eszközeiben szegényebb, de viszont mozgékonyabb, mert technikájában nem kíván akkora felkészültséget és apparátust, anyaga egyszerűbb és olcsóbb.

A grafika technikai tulajdonságaiból következik, hogy akkor lesz anyagszerű és megoldásaiban egyenrangú a festészettel, ha megmarad saját lehetőségein belül: a forma- és vonalkifejezésnél. A grafika szerepe erősödött és önállósult akkor, amikor a festészetben is a forma problémája volt a lényeges, nem a színé, mint például a reneszánszban. A velenceiekkel kezdődő impresszionista festés mindent színre vezetett vissza, csak a szín (és a fény) érdekelte. Az impresszionista grafika ezzel parallel megtagadta lineáris alapkarakterét, teljesen hozzáidomult a festészethez, és a maga két színével, fehérrel és feketével, pikturális hatásokat keresett. Ezért az impresszionista grafika másodrangú szerephez jutott, csak utánozta a festészetet, és így semmivel nem segítette annak előbbre jutását.

Az új grafika ismét önállósult és nagyobb szerepet, fontosságot vívott ki, mert a látás újra a tér és formaproblémák felé irányult. Az új festészet alig vet fel olyan problémát, amelyet a grafika ne tudna éppoly mélyen megoldani, az alól meg teljesen fel van mentve, hogy színhatásokat ügyeskedjen ki.

Az új grafika, mint általában az egész új művészet, formájában és tartalmában is megkomolyodott. Megszabadulva a természetutánzás művészietlen és együgyű álláspontjától, ideálisabb és mélyebb célokat tűzött maga elé. A látszat helyett a

lényeket, a világ külső bőre helyett a dolgok belső rendjét és belső konstrukcióját akarja adni. Nem olyan gazdag, változatos és érzéki, mint a naturalista grafika, de eszeibb, absztraktabb és monumentálisabb. Tartalmában az új grafika, parallel a piktúrával, többféle célt követ: a tér és az anyag egymáshoz való vonatkozásainak szuggerálása (*kubizmus*), az élmény szubjektív hatástartalmának, érzéstartalmának kifejezése a formákkal és vonalakkal mint eszközökkel (*expresszionizmus*), az élmény konkrét, szemléleti vagy emlékkép-tartalmának képpé komponálása (*futurizmus, új primitívek*). Formai ideálja azonban közös ezeknek az irányoknak: az abszolút kép. Vagyis hogy a kép ne egy kivágott természet-darab legyen a természet véletlen formáival, hanem a natúrától származott, de absztrahált formák szinte kiválódnak össze [sic!] egy síkban. A formák, vonalmozgások csak az egymással való vonatkozásokat keresik és elégtik ki, nem pedig azokat, amelyekkel a természetes objektummal vannak. Az új képen egy motívum formája nem attól függ, hogy milyen az a motívum a természetben, hanem attól, hogy mellette a képsíkon milyen forma van. Tehát – egyszerűen – az új művészet a képtől *dekoratív* hatást követel, hogy ezt a kompromittált szót használjuk.

Az új művészet a jelenségeknek nem passzív befogadója, hanem aktív és szuverén alakítója, az életnek nem külső változatossága érdekl, hanem a belső, organikus rendje. Az életnek ezt az organikus struktúráját viszi bele alkotásaiba is, és így nem az életnek az arculatát, hanem fundamentális formáját tükrözteti.

Ezeket az új művészeti elveket reprezentálják a MA művészei is. Mostani kiállításukkal még teljesebben és egységesebben, mint az első, demonstratív kiállítással. Mert a MA művészei is, az említett okból, fejlettebbek grafikában, mint piktúrában. Grafikájuk tisztábban mutatja nemcsak művészi elveiket, hanem egyéni céljukat is. Egyrészt grafikájuknak ez a fejlettsége, másrészt a kiállításon szereplők összeállítása eltüntette azt a heterogénést, amit a demonstratív kiállítás még mutatott, azonkívül nagyon lecsökkent az eddig mutatkozó távolságot a MA irodalma és a MA képzőművészete között.

Az egyéni kvalitások érintetlenül hagyásával a célok és utak már összességben hajolnak és csak egy irányba mutatnak: előre!

Hevesy Iván

(Ma, 1919. jan. 26. IV. évf. 1. sz. 6.)

A Ma grafikai kiállítása. Új törekvéseit a Ma művészcsoportha grafikai termésében mutatja be és ebben a csoportban is *Uitz* Béla játssza a vezető szerepet. Egész bizonyosan legerősebb egyéniség köztük, eszközeiben legbiztosabb, szándékaiban legtudatosabb. Két portréján és egy városi tájképén erős a kompozíciós készsége a grafikában is, egységes és teljes hatású dolgokban érvényesül. Mellette *Schadl* János két tusrajza, melyek közeli rokonai, jó elgondolásról és eszközeinek helyes ismeretéről tesznek bizonyosságot. Erős fejlődéssel mutatkozik be a még kiforratlan *Bortnyik* Sándor. *Ruttkay* György kubizmusa kissé nagyon is elméleti. *Mattis Teutsch* János lineáris ritmusproblémái, mivel a körvonalától nem tud szabadulni, egyhangúakká

válnak. *Biller* Vjera gyermekpasztelljei érdekesek. *Spangher* Ferenc szobrai közül egy, a kőben jól megmunkált ülő nőfigura formagazdagsága jelentős.

(B. L.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1919. jan. 26. - 5.)

A „Ma” grafikusai mutatkoznak be ezúttal a Váci utcai kiállítási helyiségekben. Ez a kiállítás sokban kárpótol a múltakért, mert *Uitz* Bélában szinte revelációként hozza az új magyar grafikust. *Uitz*ot ismertük és nagyra becsültük már a Ma eddigi bemutatóiról is, ahol elsősorban piktúrával szerepelt, de az általa „hideg-meleg problémák”-nak nevezett képein inkább csak az elől nevezett hőmérsékletet fedeztettük fel, ami olajban hiányérzéseket hágy, grafikában ellenben inkább helyénvaló. A nagyrészt fekete és színes tusokkal, szélesen kezelt lapok mindegyikén sok erőt, nagy tudást konstatálhatunk, honorálási képessége pedig egyenesen a monumentális alkotásokra (talán freskókra) utalja az izmos fiatal művészt. Örömmel és kíváncsisággal nézünk legközelebbi kollektív kiállítása elé. - *Bortnyik* Sándor rajzai - talán mivel méretben és egyszínűségben szintén inkább esnek közelebb egyéniségéhez, mint piktúrája ?, ha furcsák és bolondosak is, mégis kedvesek, dekoratívek és összehatásukban sem kellemetlenek; különben mint illusztrációkat legközelebb alkalmunk lesz viszontlátni. - *Mattis Teutsch* János az általa már jól ismert és talán kissé túlzottan ismert motívumokkal operál; különben nála is ugyanaz áll, mint az előbb említett két művésznél: témái, eszközei és méretei határozottan a grafikára utalják: dekoratív vignetták, könyvfedelek díszei és hasonló, inkább a tipográfiát kiegészítő, igénytelenebb iparművészeti szurrogátumok újszerű, de becsületes alkalmazása az a terrén, ahol erőszakos transzcendentális vagy szociológiai magyarázatok nélkül is elfogadható és élvezhető lesz a művészete. - *Spangher* Ferenc újra két, méreteiben nem nagy, hatásában monumentális, igen jól megkomponált, érdekes, az anyagát szerető és jól kiválasztott szobrával biztosan halad az igazán kiváló magyar szulptorok kicsiny táborába. - *Ruttkay* György és *Schadl* János a kiállítás futuristái, ahogy azt néhány év előtt a külföldön értelmezték. *Ruttkay*, ha kell, ha nem: megtöri a síkokat síkokra és lapokra, fényekre és árnyékokra (de lehetőleg mindig egyenes irányban) osztja témáit, amelyek sokszor az érthetlenségig és értelmetlenségig elvontak; *Schadl* részegen szétdőlt házai és koponyavarratai pedig ma már nem hatnak se furcsán, se groteszkül, csak elavultan; olyan elavultan, ahogy egy átmeneti irány kinövése az átmenet után hatni szokott. - Egy tizenöt éves leány, *Biller* Vjera néhány primitív képét is bemutatták a „Mások”; az egyiken határozott tehetség nyomai analizálhatók ki.

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 26. - 10-11.)

A Ma kiállítása. A *Ma* új kiállításán grafikai termésében látjuk e legújabb törekvéseket. Formai és lineáris problémáik számára különösen alkalmas terület számukra a

grafika, melyben nemcsak a nagyon kvalitásos *Uitz* produkál jelentékeny dolgokat, de még kiforrotlan és közepes embereik is könnyebben megközelíthetők, mint színekkompozícióikban. *Uitz* színes tusrajzai mind előkelően és tisztán hoznak érett formálásokat, amelyeket bő készséggel szólaltat meg. *Schadl* dolgai között egy-két figurás, egy utcarészlet és egy fej a dekoratív és monumentális hatás felé való hajlandóságát mutatja. *Bortnyik* jól fejlődik régi fametszőkre emlékeztető tusrajzain. *Mattis Teutsch* szokott körvonal-problémáival játszik. *Ruttkey* kubista rajzaiban sok a teória és kevés az invenció. *Spangher* két anyagban igaz és formában ép szoborral egészíti ki a kiállítást.

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 26. - 8.)

Bálint Rezső litográfiái. 120 számozott példányban adta ki tizenegy litográfiáját *Bálint Rezső*, a modern fiatal festőgárda erős tehetségű és biztos készségű embere, aki e grafikai produkciójában is komoly kvalitásokkal tud érdekeset és művészt adni. A nobilis kiállítású album 150 koronáért a művésznél rendelhető meg (I. Városmajor utca 33.)

(*Világ*, 1919. jan. 26. - 8.)

Képzőművészek Egyesülete. [...] szombaton tartotta rendes évi közgyűlését a Fészek Klubban *Balló Ede* elnöklésével. A reformokat az előkészítő bizottság javaslatára *Déry Béla* terjesztette elő, [...] A javaslatokat elfogadták. Elnök lett *Nádlér Róbert*, titkár *Moldován Béla*, pénztáros *Bruck Miksa*.

(*Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 28. - 6.)

I. Téli tárlat a Múcsarnokban. A Képzőművészeti Társulat végre megkapta régi hajlékát, melyben a háború kitörése óta első ízben rendez tárlatot. Mindjárt az elején meg kell jegyeznünk, hogy a kiállításról kapott összbenyomás vigasztalan. Művészeink, akiket rég nélkülöz a Múcsarnok, ezúttal is távol maradtak. Ilyenformán - egy-két jobb szándékú vásznat leszámítva - teli van a nyolc kiállítási terem részint üres, nagy, feltűnő képekkel, részint pedig olyanokkal, melyeken festőjük áhítatos elmélyedés helyett csak ecsetkezelési gyakorlatok cigányprímásos fitogtatásával akarja elragadtatni a naiv szemlélőt. Ezeknél az uraknál a festés sohasem lendül túl azon a ponton, melyet a kéz ügyessége és az anyag lehetőségei határoznak. Ezek számára kongó frázis a művészetnek e két tulajdonsága: a végtelen és kimeríthetetlen. Boldog képirók ezek, mert fantáziátlan képességeiket nyugodalmas megelégedett világszemlélet teszi végessé és alacsonyrendű törekvéseiket a jó pemzli, a jó vászon és a jó festék nyárspolgári jelenléte teljesen kimeríti. A pikktúra érték-meghatározó tulajdonságai ebben a hajlékban már régtől fogva családi értelmezést kaptak, úgyhogy ma már tradíciókkal dicsekedhetnek ez országos intézmény kolomposai. A művészet

valahogy csak annyi közösséget tart ezzel a társasággal, mint amennyi köze van Petőfi féktelen, erőteljes művészetének egy iskolai költészettani óra sivár és unalmas, nevelő célzatú tárgyalásához. Ennek a nevelőintézetnek sok eminense van, akik mint mindig, most is szépen elmondják leckéiket.

A kiállítás viszonylag legjobb darabja *Czigány Dezső* „Éneklő barát”-ja. Heves, temperamentumos munka, de a művész pályáján nem jelent fejlődést. Régóta ismert és becsült kvalitásait mutatja ez a képe is. Hiányzik belőle az a naiv alázat a természettel szemben, mely ha megvolna, fölényesen férfias szordínóval kompozíciós elemmé tudná mélyíteni képeinek lírai kicsendüléseit. Figyelemre méltó *Herman Lipót* „Pásztorjáték”-a is. Noha túlteng benne az illusztrációs elem, mégis igazi piktori kompozíció. Színei szépek és tartalmasok. *Gara Arnold* női arcképe szintén intelligens munka. Puvis de Chavannes találkozik benne a régi olaszok portréfestési sablonjával.

A szobrászok ezúttal számbelileg jelentékenyebben vonultak fel. *Gádor István* kitűnő „Szerelem”-je dominálja ezt a termet. Jó úton jár a fiatal szobrász. Stílusérzéke pompás, bár véleményünk szerint fiatal pályáján most következik majd az a korszak, melynek vajadásából önállóbb stílusra tehet szert. *Medgyessy* kis „Súroló asszony”-a groteskségében is monumentális. Jót hoztak még: *Lányi Dezső* és *Murányi Gyula*.

II. Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeum öt művész munkáiból rendezett kiállítást. Első közöttük kétségtelenül *Iványi Grünwald* Béla, aki egyik legnyugtalanabb vérű művésznünk. Klasszicizáló hajlandósága nagy öröm nekünk. Színeinek harsogó, mégis elegáns együtthatása egyenesen Tizianóra emlékeztet. Persze annál fájóbb ráeszmélni arra, hogy ez az elegancia nem tevődik át képeinek formai részére is. „Ariadné elhagyása” című vászna jól van komponálva, éppen ezért keveselljük rajta a munkamennyiséget. Több részletességet kíván a kép. „Erdő mélye” című képe legjobb képei közül való; e kiállításnak mindenesetre legjobb darabja.

Perlrott Csaba komoly, magába mélyedő művész. A kompozíció az, amit ő is szorgalmaz, pedig csendéletei, apróbb képei sokkal jobbak. A komponálás nála nem belső szükség, mert a fantáziája nem ilyen irányban termékeny. *Pólya Tibor* ismert jó képességeivel jelentkezik. Artista jelenetei jóízűek és kellemesen színesek. Fantáziája bőven termi a témákat.

Csáktornyai Zoltán tehetséges ember, de évek óta nem látunk piktúrájában fejlődést. *Kandó* László az anyaggal való bánni tudáson kívül, a mesterségbeli készségen túl nem tud érdekeset hozni. *Heller* Andor a társaság legifjabb tagja, 14 éves, és akadémiai rajztudása megdöbbentő. Szeme olyan, mint egy csalhatatlan lencse, keze pedig engedelmes végrehajtója ennek a fölényes látókészüléknek. Hogy mi lesz belőle, nem lehet tudni. Lehet, hogy egész nagy mester, lehet az is, hogy elkallódik. Ha kiváló lesz, nem ezeken a nyomokon fog fejlődni, ha elkallódik, nem ezen az alapon fog leromlani. Kívánjuk neki a legjobbakat.

G-ót.

(Figáró, 1919. jan. 29. - 11-12.)

A „Ma” folyóirat grafikai kiállítása. Akkora hittet és önfeláldozással, amekkora egyetlen más intézményünkben sincs, rendezte kiállításait egymás után ebben a zord és fogékonytalan világban a „Ma” folyóirat művészcsoportja. Megható és különb pártfogást érdemlő erőfeszítései néhány lelkes idealistának, kik töretlen utakon kívánnak előrejutni. Mindenikük tehetséges ember; tehetségük még a furcsaságaikban is nyilvánvaló. *Uitz Béla* közöttük olyan egyéniség, ki egymagában súlyt és jelentőséget ad minden kiállításnak. Várjuk gyűjteményes kiállítását, amely, reméljük, mindenfelől megmutatja majd gazdag tehetségét. De ezen a kisebb kiállításán is impozáns jelenség. Kisméretű munkáin is monumentális művész. Társai, kik köréje csoportosulnak, jobbára fiatalabbak nála és kevésbé világosan látják céljukat. *Spangher Ferenc* szobrász a legmeglepőbb jelenség közöttük. Kőben koncipiáló és faragó művész. Még igen fiatal és kissé szertelen. De azon az úton van, melyen a kőanyag mértéket tartásra és alkalmazkodásra kényszeríti a temperamentumot. Jövő fejlődésétől sok jót várunk. *Schadl János*, *Bortnyik Sándor*, *Ruttkay György* a maga módján mind tehetséges fiatal. A két utóbbi a futurizmus recipéje szerint dolgozik, de értékesebb tehetségnek látszik, mint az olasz futuristák bármelyike. *Mattis Teutsch* János tehetségében sem kételkedünk, de várjuk mostani forrongó korszakának megtisztulását. *Biller Vjera* tizennégy éves leányka, ki igen eredeti képzelettel komponál textilben való kivitelre vágó dekoratív képeket.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Ujság*, 1919. jan. 29. - 6.)

A MA grafikai Kiállítása

A kiállítást *Uitz Béla* dominálja, nemcsak a képek számával, hanem erejével is. Kiállított munkái közül kevés a tulajdonképpeni grafika, túlnyomórészt kész festményeket, tusfestményeket kapunk. De ezek a festmények mind a grafikából indultak ki: ezt a kiindulást és piktúrává gazdagulást két szemléltető sorozatban mutatják az *Uitz*-képek. Az első, régebbi lapokon látszik, hogy *Uitz*nek a grafika sohasem volt csak grafikai, tehát forma- és vonalprobléma, hanem eleitől kezdve a különböző tónusértékek segítségével pikturális hatásokra törekedett. Mikor a grafika fehér-fekete-szürke tónusait kimerítette, a szín problémája követelően lépett fel, ezt a problémát azután eredetien és mélyen, a gyökerében fogta meg *Uitz* zsenialitása. Megérezte, hogy az igazi színesség (nem a tarka-barkaság) titka a kontraszt-színek, az arany- és ezüst-színek tökéletes és helyes egyensúlyában van. Hogy ezt megtalálja, csak két színnel dolgozik: a meleg barnával és a hideg késsel. Ezen a módon csakugyan eljutott a színprobléma mély megoldásához: egész sor kép tanúskodik a sikerről. A fundamentumban megoldván a színességet már a többi szín semmi nehézséget nem okozhat, szinte játszva viheti már őket a kék és sárga közé. Egyúttal a formamegoldás is mélyült. A meleg színek pszichikai hatása közelítő, a hidegeké távolító. Ezeknek ellentétként való felhasználása rendkívüli plasztikusságot, szuggesztív mélységet ad az *Uitz*-képeknek. Hozzájárul mindezekhez a művész monumentális

érzéke, ha csak egy csomó fűvet, gízgast lerajzol, az oly hatalmas lesz, majd ránk szakad. A márciusi Uitz-kiállítás olyan szenzációnak ígérkezik, amilyen régen nem volt a magyar piktúrában.

Mattis Teutsch János ecsetrajzokat állított ki. Ugyanazok a témák és megoldások, mint a kiállításán látott akvarelljei, csak a ragyogó színek helyébe fehér-fekete és sötét jön. Így ezek szegényesebbek és kevesebbet mondók, mint az akvarellek. Nincs sok értelme, hogy *Mattis* ezt a technikát erősebben forszírozza. Adott egy bensőséges, erőshatású metszetet is, amely új lehetőségeket is mutat.

Bortnyik Sándor és *Ruttkay* György a szeptemberi kiállítás óta is már rendkívül sokat higgadtak és tisztultak. *Bortnyik* primitív festő, de csak tartalmilag, mert a figurákat, házakat primitívvül rajzolja meg és az eseményeket primitívvül érzékíti meg. Formailag azonban fejlett és komplikált tér- és formaérzéssel egyesíti egy sík-képpé elemeit. Azért formailag zárt egységet ad, tartalmilag nem, mert illusztrál, a hatást a képen kívül eső motívumokra alapítja.

*Ruttkay*ban még sok nem őszinte kubista affekció van, de kétségtelen, hogy az anyagot erősen meg tudja fogni és a térbe helyezni, belekötni. *Schadl* János a demonstratív kiállításon színes képeivel sokkal egységesebbnek és határozottabbnak mutatkozott, mint a mostani grafikai dolgaiban. Nagyon is sokféle, bizonytalanok, kísérletezők a munkái. A városrészletei a legérdekesebbek, különösen az egyik, amelyen emberi figurák is vannak.

Biller Vjera tiszta, kedve gyermekfantáziáját olyan őszintén primitív és közvetlen előadású képekben testesíti meg, amelyeket igazán csak egy festői iskolától és elvekkal meg nem fertőzött gyerek tud festeni. Színkomponáló készsége bámulatos, figurái elevenek, szorgalmasak, komponáló képessége is erős. Egy-két olyan komplikáltabb feladatot is meg tudott oldani, amelyek már messze túlnőnek a gyermeki ségen. Fejlődése teljesen azon fog múlni, hogy meg tudja-e magát óvni az idegen hatásoktól.

Három szobor egészíti ki a grafikai kollekciókat. *Spangher* Ferenc munkái. Masszív, erőteljes, kőben elgondolt szobrok. Úgy látszik, sikerül neki együtt, egyszerre megoldani a két szobrászi problémát: a lezárt mozgalmasságot és az abszolút tömegszerűséget. A mozgalmasságot egyetlen tömegegységbe préseli bele *Spangher*. A lelki kifejezés sem gyenge oldala: márványfeje az aszkézis szugesztív kifejezése.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. jan. 31. I. évf. 6. sz. 16.)

A téli tárlat. II. [...] *Czigány* Dezsőben is Rembrandt és Vallotton küzdenek egymással. Amit a művész a kettőhöz hozzáadott, az még csak olyan merészség, amiről nem tudjuk, hogy nagyvonalúsággá vagy pongyolasággá fog-e fejlődni. Azt se tudjuk, hogy *Czigány* Dezső humorosan vagy csendéletszerűen akar-e hatni azzal, hogy önarcképein a politikai elveivel talán inkább ellenkező barátsuhában ábrázolja magát.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.)

A Ma grafikai kiállítása. Hát bizony nincs szebb a tavasznál és a fiatalságnál. Nem csinállok titkot belőle: nekem is jobban szoktak tetszeni az ígéretes, fiatalos, sejtető alkotások, mint a klasszikus befejezettségek. Hanem éppen azért, mert szeretem látni és érezni a fiatalságot, nem tudja bevenni a természetem a koravénséget. Márpedig – sajnos – a lendületesen, fiatalosan indult expresszionista művészet szerfölött elcsavarodott eredeti útirányából. Az expresszionizmus bölcsője a romantizmus volt. És lám, lám! Milyen vegytiszta, milyen papírszagú akadémizmus lett belőle! Persze ne gondoljuk ám, hogy olyan akadémizmus, amelyik előtt el kell némulni a legvörösebb felforgatónak is, hanem az akadémizmus legterméketlenebb fajtája, melyhez már volt szerencséje a világnak, mégpedig – ne csudálkozzanak kubista és futurista uraim – éppen a középkorban. Akkor skolaszticizmusnak hívták, és bátran nevezhetik annak ma is. A síkok és vonalak önkényes kombinációja olyan rendszer szerint, melyet a szemlélő ellenőrizni nem tud, bizony nem egyéb, mint játékos és terméketlen időtöltés. Ilyen terméketlen dolog az is, amit *Bortnyik* Sándor és *Ruttkay* György kubisták produkálnak. És az expresszionista *Schadl* János problémái sem vezethetnek soha kielégítő megoldásra, Legjobban azonban *Uitz* Bélát sajnáljuk a kiállítók közül, azért hogy régi, meleg, egyéni, csupa érzés művészetével szakított iskolás, száraz dolgok kedvéért és a művészeti matematika alapműveleteiért feláldozta a művészet poézisét, holott az előbbi hidegséget és szegénységet, míg az utóbbi melegséget és gazdagságot jelent. Rudimentumokat rajzol *Mattis Teutsch* János is, de ő legalább tiszta érzésétől vezetteti magát állandóan. A kis csoport plasztikusa, *Spangher* Ferenc vérbeli expresszionista. A két utóbbi művész az, aki a kiállításon a tavaszt, a sejtető ifjúságot képviseli.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.)

A téli tárlat. Öt évi számkivetés után végre a Múcsarnokban! Kép és néző szabadon lélegzik és a közönség boldogan sétál a világos, tágas termekben. Ellenség tépi, szaggatja ezt a szegény országot. A delíriumos láz és a mindenről lemondó apátia közt vergődik, öntudatára mintha az agónia köde borulna. És mégis: íme megszólalnak a legmagasabb rendű kultúra munkásai közül a festők és a szobrászok is és jelentik, hogy fönt, a szellemi élet legfelsőbb szintjén folyik az élet, folyik a munka [...] Az arckép területén a nyárspolgári tetszetősségen túl való komoly értékeket találunk [...] Az arcképek közé sorolhatjuk Czigány Dezső erőteljes két figuráját is [...] Egyéb figurális művek, kompozíciók közt Perlrott Csaba „Aratói”-t, Kukán „Sztrájk”-ját [...] emelhetjük ki. A naturalista tájképet legnagyobb erővel Börtsök Samu képviseli. [...]

(*Társaság*, 1919. febr. 2. VI. évf. 5. sz. 77.)

A reakciós Múcsarnok. A Múcsarnokban, úgy látszik, nem akarják tudomásul venni a világ megváltozását, s a régi szellemben folytatják reakciós játékaikat. Íme

egy példa: *Lakos* Alfréd, a népszerű illusztrátor és festőművész huszonöt év előtt képet festett arról a jelenetről, amikor két rokkant honvéd értesül Kossuth Lajos haláláról. Az óriási vászon annak idején Münchenben került tárlatra és kvalitásairól *Hollósy* mester is a leghízelgőbben nyilatkozott. Lakos a képet a Múcsarnoknak is beküldte, ahol akkor ezt azzal a megokolással utasították vissza, hogy ilyen tendenciájú képet nem szabad Ferenc Józsefnek bemutatni. Ferenc József ugyanis minden katonaképet megvásárolt, ez a katonakép pedig a legkínosabb helyzetbe hozhatta volna az agg uralkodót, akit a magyar szabadságharchoz nem éppen a legkellemebb emlékek fűztek. Ez huszonöt esztendő előtt történt. Azóta Ferenc József meghalt, kimúlt a monarchia is, s egy újabb forradalom jött, amely Ferenc Józsefet, ha élne, még sokkal kínosabb helyzetbe hozta volna. A Habsburg-dinasztia elment, Magyarország független, szabad, demokratikus népköztársasággá alakult, melynek már semmi köze sincs Ferenc Józseféhez, de annál több köze van Kossuth Lajoshoz. Lakos Alfréd tehát joggal gondolhatott arra, hogy politikai okokból száműzött képét most újból beküldi a Múcsarnoknak. Meg is tette, s a tárlat művészeti zsűrije a képet kvalitás tekintetében kiállításra alkalmasnak minősítette. Vagyis elfogadta a képet, amiről annak rendje és módja szerint értesítette a művészt. A Múcsarnokban azonban nyilván ma sem a művészi szempontok a döntők, s az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetősége egyszerűen dezavualta a zsűrit, *Kern* Aurél titkár útján felszólította Lakos Alfrédot, hogy képét a kiállítási szabályzat 20. szakasza értelmében, amely azt mondja, hogy tíz évnél régebben alkotott művet csak kivételes esetekben szabad a tárlatra befogadni, azonnal vitesse el. Az Országos Képzőművészeti Társulat ezzel a paragrafussal akarja leplezni a régi világrendhez való ragaszkodását, ugyanakkor azonban minden szabály ellenére megengedte *Pentelei Molnár* festőnek, hogy már kiállított, sőt katalógusba vett képét a saját tetszése szerint kicserélje. Ezt nevezik a Múcsarnokban szabályokhoz való ragaszkodásnak, ezt tartják ott demokráciának és az egyenlő elbánás elvének. Mit gondolnak az urak! (*Világ*, 1919. febr. 2. - 6.)

Ernst-múzeum kiállítása. Nemcsak ez a kiállítás, hanem már néhány év óta valamennyi, a Múcsarnok és Nemzeti Szalon tárlataival együtt, nem esemény, csak szomorú és bántó tünet. A naturalista-impreszionista festészet végső lezüllésének a tünete. Egy darabig még be tudtuk venni a sok plein air epigont, de hamar a torunkra került. A napfényt már csak untató sárgaságnak érezzük, olcsó, zöld maszlagnak a fákat, mezőket. És így ide kellett érkeznünk, hogy világosan meglássuk, amit addig csak sejtettünk: a naturalizmus sivárságát és földhözragadt értelmetlenségét.

Már a háború előtt is, azóta meg duplán folyik a sokszori, régi komédia: az epigonok „giccselnek” és üzleteik után járnak, az újnak a pionírjai bolondok és koplálnak. Közöttük sodródik néhány becsületes és értékes ember, a régit már utálva, az újat még meg nem értve. Azért csak kísérleteznek, kacérkodnak az újjal vagy hát-ramennek, vissza a messzebb múltba, és a régi kiégett formákat, eredményeket, mondanivalókat próbálják megtoldani.

Ez a magyar festészet állapota vagy egy évtizede. *Ferenczy* meghalt, *Szinyei Merse*, *Magyar Mannheimer* régen kiélték magukat, *Deák Ébner* a múlté, *Rippl-Rónai* tarka dekorációkkal játszik, *Csók* Istvánnak csak a temperamentuma ad még némi érdekességet, *Kernstok* megpróbálta előre, nem bírta: hátralendült. A többiek, legtöbbször az újat meg se próbálják, csak bújnak vissza a halottak közé. Az öreg *Fényes*, aki a régi primitíveket affektálja föl, *Rudnay* a spanyolokhoz megy vissza, *Feiks* a rokokóhoz, *Iványi Grünwald* a reneszánszba. Két éve még lehetett valamit várni tőle, azt hittük, hogy mindinkább a festészet modern problémái felé fordítja fejét, de ez a mostani Ernst-múzeumi kollekciója mutatja: ő is megrekedt és visszafordult. Előre már nincsen remény.

Egyetlen érdekessége és ereje a kiállításnak, akitől még várni is lehet valamit: *Perlrott Csaba*. Sok tehetség van benne, erős hajlam új, forradalmi piktúrára, de még mindig ingadozik, nem lát tiszta célokat, amelyekre energiáját koncentrálhatná. Még lehet belőle valaki, de csak akkor, ha messzire elkerüli az Ernst-múzeumnak, Lázár Bélának üzlethelyiségeinek még a tájékát is.

Kandó és *Csáktornyai* festésze egészen jelentéktelen, de a naturalizmusból ők is igyekeznek kievickélni. [...]

Pólya Tibor is szerepel egy sereg vidám és ötletes karikatúrával. Majdnem ezek érnek legtöbbet az egész kiállításon: legalább nem unalmasak.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. febr. 6. I. évf. 7. sz. 11-12.)

Kernstok Károly – képzőművészeti kormánybiztos. A magyar képzőművészetet mindmáig rossz kezek vezették. Természetes, hogy a politikai újjáalakulás korszakában az eddigi korhadt, korrupt rendszernek is meg kell változnia. Ez a felfogás vezethette a népkormányt is, amikor olyan embert állít a magyar képzőművészet élére, akinek múltja, a jelene, de a jövője is egyként garanciát nyújt arra, hogy a forradalom vívmányai között képzőművészeti életünk megtisztulásának is helyet tud szorítani. A közoktatásügyi minisztérium kormánybiztosnak nevezte ki *Kernstok* Károly festőművészt, s ez a kinevezés nemcsak megnyugvást, de őszinte elégtételt nyújthat mindenütt, ahol már aggódva és elcsüggedve nézték végleg elzüllött művészeti közállapotainkat. A művészi előrelátásnak, a kultúra-akarásnak és a politikai fejlődésnek olyan szerencsés vegyülete, annyira európai jelensége *Kernstok* Károly, aki még a magyar glóbuszon nem adódott. Mint festő, gondolkozó, író és politikus is ott volt a forradalom előharcosai között, most pedig az embernek is örülünk, hogy ott van, ahol a forradalom céljait a művészetben is meg kell valósítani. (*Világ*, 1919. febr. 8. - 7.)

Perlrott Csaba nyerte el a főváros festői díját. A Ferenc József koronázási alapítvány zsűrije tegnap Wildner Ödön tanácsnok elnöklésével ülést tartott. A zsűri, amelynek tagjai Bokányi Dezső, Aigner Adolf, *Kernstok* Károly, *Iványi*

Grünwald Béla és Réti István voltak, a festői díjat Perlrott Csaba Vilmos festőművésznek ítelték.

(*Alkotmány, 1919. febr. 16. - 12.*)

A magyar művészet Svájcban. A Zürichben rendezendő magyar képző- és iparművészeti kiállítás ügyében szerdán délután a kiállítási nagybizottság *Kernstok* Károly szépművészeti kormánybiztos elnöklésével értekezletet tartottak, amelyen a nagyfontosságú nemzeti ügyre való tekintettel a magyar festő- és szoborművészet legkiválóbb képviselői jelentek meg. A kiállítást Zürichben, május hónapban rendezik, éspedig a legkiválóbb alkotásokból, amelyet retrospektív résszel egészítenek ki. (*Köztársasági Ujság, 1919. febr. 21. - 6.*)

A „Ma” grafikai (VII.) kiállítása

Váci utca 11/b.

Fekete és színes tusrajzok, linóleummetszetek, kréta- és ceruzarajzok, pasztellek és illusztrációk egész tömege fogadja a belépőt, azonkívül itt van kiállítva még *Spangher* Ferenc három márványszobra is. A grafikusok: *Uitz* Béla, *Mattis Teutsch* János, *Schadl* János, *Bortnyik* Sándor, *Ruttkay* György és *Biller* Vjera közül a legerősebb egyéniség és a legrepresentatívabb tehetség kétségtelenül *Uitz* Béla. Nagyvonalú, elrajzolt (mert hát futuristák, veristák, kubisták és mit tudom én még miféle...isták volnánk vagy mi?) tájrészletei és alakjai, színfoltjai eleven életet tárnak elénk, anélkül hogy hosszú ideig kellene töprengenünk egy-egy képe előtt, hogy vajon a művész „víziója víziójának víziója” ennek a furcsán megkonstruált, agyongyötrött világnak tulajdonképpen miféle régióiba is akar vezetni. Van mondanivalója, és ki is tudja fejezni azt, amit mondani akar, bár a „természetutánczás művészietlen és együgyű álláspontjáról” megszabadulva sokszor idegen hatásokat keres, viaskodik önmagával, hogy „meglátásai” valahogy ne egyezzenek más meglátásokkal, mint aminőket a régi nagy mesterek művészetén nevelkedett halandók el tudnának képzelni. Naturalizmusa nem természetes, meglátszik rajta a magaválasztotta iskola lenyűgöző hatása.

Ruttkay György és *Bortnyik* Sándor munkái valahogyan a konstruktív-planimetriát juttatják a néző eszébe. Síkok metszése, érintkezése, áthatolása, körök és a legkülönfélébb görbe vonalak halmaza, az egész képet mintegy tengely körül látszának körforgásban tartani. *Schadl* János kimondottan kubista. Az ő rajzaiban van egység, van gondolat és erő. *Mattis Teutsch* János és *Biller* Vjera munkái eredetiek.

A „Ma” katalógusa felsorolja mind a 66 kiállított kép árát (ezek az árak pedig abszolúte nem olcsók), de mélységesen hallgat az egyes művek címéről, tárgyáról, hogy tulajdonképpen mit is ábrázol a kép, ezt a nézőnek kell kitalálnia, ha tudja, mert a kiállítás ciceronéja is legfeljebb annyit akar elárulni, hogy pl.: az „a menekülő víziója” vagy ez „a fuldokló víziója”.

Forradalminak indul ez a művészet, de hogy ilyen eszközökkel megvalósítja-e az abszolút szépet, az eleven, lüktető életet, a természet csodás hatásait, kíváncsian várjuk mindannyian.

Szentkláray Tibor

(*Ország-Világ, 1919. febr. 23. XL. évf. 9. sz. 98.*)

Képzőművészeti Szakiskola. Előkelő műpártolók összefogtak s a modern magyar művészet fellendítése érdekében Képzőművészeti Szakiskolát állítottak fel Budapesten. Az iskolát teljesen párizsi mintára szervezték meg, a növendékek maguk választják tanáraikat s Európa keletén ez az intézet dokumentálja művészi életünk és kultúránk fejlettségét, amennyiben az állami merev iskolákkal szemben sehol mást szomszédainknál ilyen szabad iskolát nem alapítottak még. A tanárok: Kernstok Károly, ki címzetes államtitkári ranggal most lett a művészetek kormánybiztosa, Rippl-Rónai József és Vedres Márk szobrászművész. Oktatnak még Bornemisza festőművész, ki egyike a legkiválóbb fiataloknak és Feiks Jenő, ki egyúttal az iskola igeugatója is és nagyszerű adminisztrációjával már eddig is előkelő színvonalra emelte az intézetet. A Feiks Jenő avatott irányítása, ízlése és kultúrája, a tanárok kitűnő kvalitásai rövidesen mindenütt népszerűvé tették az új iskolát, mely minden tekintetben hiányt pótol és fejlődést jelent Budapest művész életében.

(*Társaság, 1919. febr. 23. VI. évf. 8. sz. 122.*)

Berény Róbert festőiskolája. Berény Róbert, a nagytehetségű, fiatal festőművész festőiskolát nyitott Budán, a Városmajorban. A forradalom után nyilván a képzőművészetben is ledől a régi klikkuralom, és remélhető, hogy a progresszív művészetnek új, szabad útja nyílik. Ebből a szempontból Berény Róbert iskolájára misszió vár a magyar művészet ezutáni fejlődéstörténetében. Erre vall az új iskola programja is, mely nemcsak technikailag kívánja kiképezni növendékeit, hanem párhuzamosan ránevelni a művészetre, a művészi gondolkodásra és a látottak művészi interpretálására. Férfiak és nők együttesen nyernek kiképzést, és pedig délelőttönként a festésben, délutánonként pedig a rajzolásban. Hidegebb időjárásban csak aktokat rajzolnak és festenek, az enyhébb időszakokban azonban – az iskola saját kertjében – plein air festéssel is folytatják a növendékek továbbművelését. Az új iskola (Városmajor utca 36. Telefon: 82-66) tájképfestéssel kapcsolatban kirándulásokat is tervez.

(*Világ, 1919. febr. 23. – 8.*)

A „Ma” kiállítása. A „Ma” művésztársaság már a hetedik kiállítását rendezte, és ezen grafikai munkák kerültek közszemlére. E kiállítást Uitz Béla erős egyéni rajzai uralják. Uitz ezúttal hatalmasan felette áll társainak, megközelítő arányban, mint Kassák Lajos az ő irodalmár csoportjának. Sajátos vonalmenete, amellyel elég hű és megértő módon tolmácsolja mondanivalóját és sejtelmét, hangulatosak, s túlzást is

alig találunk benne. De ha van is túlzás a műveiben, egy mégis bizonyos, az hogy Uitz ennek az iskolának becsületes művésze, s így ezzel a túlzások is sokszor kiegyenlítődnek. Egy másik kiállító, akit régebbi munkálkodása révén kell felemlítenünk *Mattis Teutsch* János brassói művész. Most nagyon egyhangúak a dolgai, mintha az a lendület, amellyel annak idején útjára indult, valami miatt felmondta volna a szolgálatot.

H. I. [Hargitay István]

(*Virradat*, 1919. febr. 24. – 11.)

Ernst-Múzeum-beli impressziókról

Egy „elismert”, két epigon, egy csodagyerek, egy rajzoló, textilképek és kerámiaiak: – kerek ensemble, amelyet az a polgári européerséget tanító rendezői elme csak megteremthet. A termekben elszűfölgődik az „elit” közönség, és elkeverődik a „műélvezet” a parfóm szemérmetlen szagával, az izzadság párája a „műkritizálás” fel-felcsapódó szavaival. Ha teremne valaki szagművész, nem tudná olyan precízen megérzékíteni szagilag a Lipótvárost, mint ez a tömeg itt, ahol úgynevezett életet érzékítenek *képileg*.

A képek? Művészi szempont? A kiállításnak az a demonstratív jelentősége, amellyel valami eredményt leszögez vagy valamely irányt mutat?

Semmi. Még az sem.

Egy csodagyerek, aki mintegy néhány tucat rajzot teremtett, ha nem egy szuszra, de nekem úgy tűnik: egy csapásra. Ilyen mechanikusan vágta ki egy fenomén ész virtuozitásával egy fiú azt a számot, ami tárcámban levő sorsjegyemen állott.

Mégis, halványan vigasztaló néhány szó a katalógusban: „A képzőművész viszonya az élettel, a természettel, a világgal szoros és közvetlen.”

Szoros és közvetlen. Fogadjuk el. De vajon a képzőművész az a passzív szemlélője-e az életnek, aki a minden levőket mint olyanokat ismerve, magát és magával rántott közönségét annak aláveti, s csak ezen a priori megalkuvásán belül végzi az ész és idegzet nyavalygó táncát (hogy a *vásárló* spekulánsról ne is beszéljünk) – avagy pedig az a *szuverén*, aki ennek az életnek csinálójává teremti magát, és teremtett eszével és ideg adta intuitív erejével belemarkol az agyakra és ellódítja az életet egyéni szemléletének irányába, amely egyéni szemlélet bármennyire 1600 millió féle is, művésznél csak egy irányba tolulhat: ami az Emberi Jó!?

A szép az abszolút jónak csak szuggesztív, egyéni formája!

Első terem. Drasztikus forma- és helyzethumor, jól számító pedáns ceruza. *Pólya* Tibor. Csiklandóan érzékítő, „fájdalmasan gyönyörös” – perverzül „tökéletes” tájkép, legszexuálisabb impresszionizmus. *Pólya* Tibor?! Mindegy. Az élvező polgárnak hol a nyála csordul, hol a köldökéhez kell kapnia.

Második terem. *Csáktornyai* Zoltán színeket, formákat, (s ők mondják) levegőt úgy tűzött vászonra, hogy a fogékony polgár fizikai fájdalmat érezzen, mert nem lehet rajta a képen, s nem olvadhat fel a vízbeugrás érzékiségében. (Fürdés előtt).

Nála a lövészárkok (!!!) az az eredetien földszínű árokdarab, amelynek levegője van, semmi más!! *Kandó* László megmutatja, hogy Kecskeméten emberek se laknak, csak torony van ott és napsütés, és milyen szép minden; s megmutatja a kerti pihenés patríciusi voltát, mint külső és belső, mint vizuális-szexuális kéjt, de nem mutatja meg, hogy mindez mennyire *nincsen*. *Perlrott Csaba* az az önzetlen, (szinte önkínzó) művész, aki annál nagyobbra szabja a problémát, minél kevesebb a megoldásukhoz való ereje. Problémák? – kompozíció, „mélység”, „tűz” stb. Mégis talán van valami eszmei tartalom (talán keresztényi) a halmozott nőalakok tudatos félrehangsúlyozásában.

A harmadik teremben, a csodagyerek rajzolóról számtalan rajzon sül ki az a prostituáló eltanítás, amely nélkül a romlatlan gyermektehetség talán jobban találná meg a maga művészetét (formáját) és állítaná a kialakulandó önálló szemléletének szolgálatába.

A negyedik terem a mester, *Iványi Grünwald* nagy vásznain a tónus, a kompozíció, a forma ismert és elismert „komoly” művészetével hűti le a műélvező idegkedélyeket három szoba kéjelgései után. De (bocsánattal mondom) a könyökünkön jönnek ki már az Ariadnék, és amíg ezer mástól függ az, hogy eszem vagy nem eszem, amíg nincs időm elkalandozni az elvont festőiben (akár naturalistául, akár kubistául vagy expresszionistául csinálják is), mert nem látom szilárdnak az önnön helyemet ebben a világban – addig idegen nekem minden Ariadné, még ha olyan művészetében megőszült mesterember adja is élém, mint az említett.

Ötödik, hatodik stb. termék. Két képet mutatnak mellesleg *Perlrott Csabától* kozmikus-szintetikus felfogásban; különben fészülés, csendélet, uzsonna, csendélet, ruhafogas, enteriőr, olasz táj, kertben, szobában, csendélet stb. stb. ...

Szörnyűség. Ezek az emberek jönnek mint „kecskemétiék”, mint „iskola”, s vindikálják a különállóság nimbuszos kvalifikációját!! Tónusművészet, levegőfestés, sekély impresszionizmus! Gondoljunk Nagybányára: sokat akaró, új emberek jöttek új művészetekkel és ezt a hazai művészetünket az európai nivó vonalába lendítették!

Órák alatt világok roppantak össze egyesekben és országokban, minden nap köből vérebe kerül az emberiségnek és nincs alapja se, hát még morális struktúrája az új világnak; s amikor az anyagi lét formájáért is világrengető harcot vív a vajúdo ember – itt a lárpúrlár szűk és gerinctelen kényelmi burkába bújnak az élet „mesterei”.

Mintha nem is emberi mederben, hanem valahol az olimpuszi semmiben játszadoznának ezek itt: akik ide festettek, akik lornyettesen tolonganak, akik vásárolnak, akik műkritizálnak ...

A kommunista államban, ahol az új világ materiális alkatát és morális lényegét csinálják nekünk: az ilyen művészetet, mint a burzsoáziához tartozót, mint a minden igaztalanságot igazoló, demoralizáló és konzerváló valamit, elpusztítják – és joggal pusztítják a forradalmi, világszemléletes művészeteknek, az új morál felépülésének az érdekében.

Kahána Mózes

(*Ma*, 1919. febr. 26. IV. évf. 2. sz. 27.)

Hadviselt művészek kiállítása. Mintha messze katonatemetőket járnánk, virágzó, félnék tavaszi napon. A halottakra emlékezünk, sok jó magyar tehetséget fogyasztott az a múlt rezsím, melynek bűneit hogy új és szép Magyarországból még jóvátehetjük, arra biztató ígéret ez a kiállítás, az élő, friss, a gazdag, a megmaradt tehetségek ünnepi berukkolása a béke és az emberiség ármádiájába.

Szép a kiállítás, erősebb, szívósabb és lelkesebb, mint a Múcsarnok hivatalos tárlatai. A festők közt régen nélkülözött neveket látunk viszont, bátor törekvéseket és nekilendüléseket, amik oly természetesen hatnak a forradalom atmoszférájában. *Belányi* Viktor a Cézanne közvetlen utódai közül való és *Márffy* Ödön az expresszionizmus kezdeténél tartva kap bele új munkájába, *Márton* Ferenc robusztus erejét ősi mivoltában tisztelhetjük hatalmas rajzú képeken [...].

A kiállításnak nagy sikere lesz, mert nem kegyeletet és méltányosságot kér, hanem büszkén reprezentálja túlélő gazdagságunkat és magyar kultúrát ígér, mely hatalmasabb fegyver lesz az örökkévaló magyarság szupremáciájának, mint a korlátozott politika és a várakkal biztosított országhatár.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1919. márc. 9. - 9.)

Kernstok Károly a jövő művészi feladatairól

Az Országházban, a félemeleten lévő Könyvtár egyik félhomályos termében van *Kernstok* Károlynak, a szépművészeti ügyek kormánybiztosának hivatalos helyisége. *Kernstok* egy személyben kiváló, modern piktor és hívő, radikális politikus, munkája közben tehát minden oldalról a legnagyobb szeretettel segítik.

- Tulajdonképpen én a híd szerepét vállaltam a népkormány és a művészek között - mondja. A földat előtt nem tartottam terhelési próbát, de erősen hiszem, hogy tudok majd valamit csinálni, mert nem a felülről jövő erőktől féltém a hidat, hanem azoktól, amelyek belülről feszítik. De hát ezek az erők mind jóindulatúak. A kormány az átalakulással járó nevelő hatást a művészekre is ki akarja terjeszteni. Ezzel tulajdonképpen meg is mondtam a hivatalom célját.

A zürichi propaganda kiállításra tereltük a szót s *Kernstok* ragyogó szemmel kezdett magyarázni.

- Igen májusban kiállítást csinálunk Zürichben. A termeket már meg is kaptuk.

Ennek a kiállításnak a célja az agitáció. Be akarjuk bizonyítani a kultúrfőlnyét, hogy a körülöttünk élő csehek, szerbek és románok meg sem közelítenek bennünket. Olyan kiállítást fogunk csinálni, amelyet ők együttesen sem tudnának összehozni. Munkácsytól, Paál Lászlótól és Szinyei Mersétől kezdve egészen a legújabbakig be akarjuk mutatni a magyar festőművészetet. Remélem, hogy ennek a kiállításnak igen nagy hatása lesz, és erősen hiszem, hogy észre fognak venni bennünket. Egy baj van csak, a képek legnagyobb részben magántulajdonban vannak, és a hosszú, veszélyes útra nem szívesen kölcsönzik oda. Ebben az irányban most folynak a tárgyalások.

A Képzőművészeti Főiskoláról kérdezősködtünk ezután.

- Nem az iskolában van minden hiba - felel Kernstok. Tessék elképzelni, az egyetlen magyar főiskola helyiségeinek negyötöd része katonai átvonuló szállás. A növények a nap legnagyobb részét villanyoson töltik a Fehérvári úttól a Margit hídig, az Andrassy úttól az Üllői útig utazgatnak a bérelt termék felé. Most kaptam éppen a szomorú választ a hadügyminisztériumtól, hogy májusig nem ürtik ki az iskolát.

- A tanítási módszerben, úgy vélem, az a hiba, hogy inkább rajztanárokat nevelnek, mint művészeket, azonkívül nincs meg a lehetőség egy mesteriskolába való átmenetre. Vagy az iskolán kívül vagy iskolán belül, de biztosan csinálunk egy szabadiskolát, ahová mindenki bemehet, modell elé ülhet és rajzolhat, úgy, ahogy neki tetszik. Itt nem fogják numerussal mérni a tehetséget, mindenki a saját formanyelvén dolgozik, afféle melegedő helyiségre gondolok, ahol csak egy feltétel lesz: tisztességesen, csendesen ülni és rajzolni.

Ezután a Múcsarnokról kérdezősködtünk:

- Hát kérem ez egy kiállítási helyiség - felelte csöndesen Kernstok - és nem mindig érdem szerint juttatja a piktorokat levegőhöz. Azt hiszem, nem rosszhiszeműségről van szó, inkább elfogultságról. Kizárólagossága régen megszűnt, van sok új kiállító-helyiség, egy tervem azonban van a Múcsarnokkal: évenként egy reprezentáns kiállítást csinálni a már különböző helyeken kiállított dolgokból összeválogatva és itt adni ki az aranyérmeket és egyéb díjakat.

Ezután megemlégtünk, hogy mint Bécsből, úgy most állítólag Pestről is el akarnak vinni az olaszok több képet.

- Nem igaz semmi a dologból - volt a válasz. A párizsi *Illustration* egy feltevésebből eredt a hír, de hát szó sem lehet róla, mi nem raboltuk, hanem vásároltuk a képeket.

- És az Erzsébet szoboralap? - kérdezősködtünk újra.

- Mindenesetre együtt kell tartani a milliókat - felelte Kernstok - vétek volna elherdálni a pénzt. Ha nem Erzsébet-szoborra, hát valami más feladatra - de pályázatot kell hirdetni újra.

Most már kifogytunk a kérdésekből és Kernstok magától mondott érdekes hírt.

- Ünnepet tervezünk Lechner Ödön emlékére. Lechnert nem becsülték meg, gúnyolták, tagadták, pedig egyike a legnagyobb magyar művészjelenségeknek. Szoboralapot fogunk gyűjteni, utcát fogunk elkeresztelni róla, a programon most dolgozunk, az ünnepélytől sokat várunk.

- Búcsúzóul megkérdeztük a piktortól és nem a kormánybiztostól, hogy a sok munka mellett ráé-e az állvány elé állni és dolgozni?

- Mindennap festek valamit - felelte Kernstok. - Higgye el, mégiscsak az a legfontosabb, amit az ember a műteremben csinál ...

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 9. - 2.)

Hadviselt művészek kiállítása. Kissé félve nyitottunk be a Múcsarnokban rendezett kiállításra, attól tartva, hogy a hadviseltségen van az akcentus és nem a művé-

szeten. De kellemesen csalódtunk. Ilyen érdekes és gazdag anyag sok éve nem gyűlt össze a Képzőművészeti Társulat kiállításán. És mégis leverten fog távozni mindenki innen: mert a háború kegyetlen keze éppen a legjobb néhányának pályáját törte kettőbe. [...] A kiállítás festői közül *Remsey Jenő* és *Remsey Zoltán* fogják leginkább megragadni a közönséget, mégpedig méltán. [...]

F. G. [Felek Gyéza]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 9. - 8.)

Hadviselt művészek kiállítása. A Múcsarnok nyolc nagy termében kiállítás nyílik meg holnap, képek, szobrok, plakettek impozáns hadirendbe szedett hatalmas serege. Méretei után a belépő azt hiszi, hogy a Múcsarnok valami kora tavaszi nagy tárlatát látja. Közel hétszáz kép és szobor sorakozik elébe. Közelebről megnézve azonban kiderül, hogy ez - nem a Múcsarnok. Hiába szerepelnek itt majdnem ugyanazok a nevek, melyeket az őszi és tavaszi tárlatokról is ismerünk: a neveken kívül semmi sem emlékeztet a hivatalos nagy kiállítások művészetlen műszibváraitra, annyira megkapó az a sok frissesség, ifjúság és tehetség, amit ma a Múcsarnokban látunk. Minek tulajdonítsuk ezt a meglepetést: maradjon nyitott kérdés. A tény az, hogy régen volt *Beszédes Lászlónak*, *Lányinak* és *Pásztor Jánosnak* annyi jó szobra itt együtt, mint ma, régen hatott olyan teljes értékűséggel képek kollektívja, mint *Márffy*, *Márton*, *Kálmán*, *Csáktornyai*, a két *Remsey* és a többi dolga ez elátkozott tradíciójú termekben. Bizonyos, hogy a siker érdeméből jelentős rész illeti a *Gémes-Gindert* Péter vezetésével működő rendezőket és a válogatókat csakúgy, mint a kiállító művészeket. A festők közül az első teremben *Márffy* három meleg, színes és erőteljesen megkomponált képe tűnik elsőnek szembe. *Márton* Ferenc különösen pasztelljeivel excellál. [...]

(A-y.)

(*Világ*, 1919. márc. 9. - 7.)

Kunfi miniszter a Múcsarnokban. *A hadviselt képzőművészek kiállítása.* Tegnap délelőtt volt a Múcsarnokban a hadviselt képzőművészek kiállításának megnyitása, amelyen megjelent Berinkey Dénes miniszterelnök, *Kernstok* Károly kormánybiztos a hadügyminisztérium és kultuszminisztérium képviselői. A kiállítást Kunfi Zsigmond dr. közoktatásügyi miniszter nyitotta meg, aki *Kohner Adolf* báró igazgató és *Gémes-Gindert* Péter, a hadviselt szellemi munkások képzőművészeti szakosztálya elnökének üdvözlő szavaira hosszabb beszéddel válaszolt. Vázolta a szocializmus, a demokrácia, a forradalom és a művészet viszonyát és kiemelte, hogy a megújított világszellemnek két vezérlő gondolata van: keresi az igazságot a régi osztályuralom igazságtalanságai után és széppé kívánja tenni a világot. [...] A művészetet bele kell vinni a tömegekbe, mert a művészetnek nemzetmentő hatása van. [...]

Csupa becsületos törekvés, egy csomó régi jó név mellett egy csomó biztató új talentum, [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendélete, *Zádor* enteriőrjei bravúrosak; [...]

Egry József jó stúdiumokat, [...] *Moholy Nagy* László egy érdekes tanulmányt [...] küldtek a kiállításra. [...] A szobrászok talán még pompásabban vonultak fel. [...] *Medgyessy* Ferenc ismét briliáns és abszolúte anyagszerű szobrocskáival gyönyörködtet. [...]

(kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. márc. 11. - 5-6.)

Kernstok fenn ül a bakon. Kernstok és Kernstok, mindig csak Kernstok, az ember füle szinte belesiketül a hangos reklámba. Egészen jól adminisztrálódik ez a középkorú férfiú. A nyomtatott betű elviszi a híret Kárpátoktól az Adriáig, azaz pardon, hol vannak most a Kárpátok és hol van most az Adria? Budapesttől Budapestig, ez is elég neki, hisz itt van jelenleg az ország radikálisan összesűrtve. Nincs azonban olyan kis ország, ahol egy nagy reklám el ne férne! Kommuniké és napihír, interjú és plakát, széljegyzet és recenzió, vonalon felül és vonalon alul, a fő, hogy el ne felejtsek, a fő, hogy beszéljenek a nagy emberről. Primadonnaság nélkül nem megy. Most beszélnek megint róla, mint kormánybiztosról; a festőről az utóbbi időben nem beszéltek. A képeiről sem. A képek sem beszéltek. Nem volt mondani-valójuk. A festőt megölte a politika, a képet megölte a festő és a hadikonjunktúra. De a művész halhatatlan. És egy igazi halhatatlant bottal sem lehet agyonütni. A legrosszabb esetben feltámad mint – kormánybiztos. Radikális cigányok, bohém politikusok és megalkuvó művészek királya. Vagy legalábbis: kormánybiztosa. Nem egészen biztos ugyan, hogy kormányoz, és ha kormányoz, jól kormányoz-e, de a gyepőlőt a kezében tartja. Fenn ül a bakon, ez tény. A lovak majd csak elviszik valahová. Még el is ragadhatják, hogy a miniszteri szélig cipeljék, ahová szárnyaló fantáziája vonzza. Ez legye a legnagyobb szerencsétlensége! A megváltó eszme: a művészet még lent botorkál valahol, a nyergesújfalu meddő ugaron. A kormánybiztos úr azonban úgy tesz, mintha értené a csíziót: programot ad. A program nem éppen újszerű, egy kevésbé konfúzus, de program! Nemzetközi kiállítás, szabadiskola, a Műcsarnok megreformálása – mintha már hallottunk volna ilyesfélét? A rügyező programból ragyogó gondolatvirágok ki nem feslenek, eszmék nem színesednek. A gyökér pállott-e vagy a kertész ósdi és tehetetlen, ezt csak a jó Isten tudná megmondani, a kormánybiztosok atyja, mert maga az alany: a magyar szépművészetek újdonsült Napóleonja mintha kissé zavarban volna! Mit mondjon, hogy tettnek lássék, és mit tegyen, hogy rámondhassuk: ez a művészet szava, a megváltó és felszabadító Ige? A kormánybiztos úr, ne legyünk igazságtalanok vele szemben, mégis mondott valamit. Nem sokat, csak annyit, hogy naponként egy kicsikét festegetni is szokott, mert mégis csak ez az igazi ... Engedtesse meg nekünk, hogy kételkedjünk benne, vajon csakugyan ez az úgynevezett igazi? A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a politikai ezermesterré színesedett vagy kétszínesedett Kernstok úgy fest, mint egy született kormánybiztos. A programja pedig azt látszik igazolni, hogy úgy kormányoz, mint egy festő.

(*A Hét*, 1919. márc. 13. XXX. évf. 11. sz. 169.)

Forrongás a festőakadémián. A képzőművészeti akadémia növendékei, akik a rajztanárképző-főiskolával közös igazgatás alatt állanak, magukra sérelmesnek tartják ezt az alárendelt közös intézményt, [...] megalapították a képzőművészeti növendékek művészegegyesületét, majd küldöttségileg *Kernstok* Károly kormánybiztos elé járultak és előadták panaszukat és kívánságaikat. Külön igazgatót, külön adminisztrációt és egységes művészi vezetést követelnek és azt, hogy nyomban enyhítsenek siralmas anyagi helyzetükön. [...] A kormánybiztos hosszabb beszédben válaszolt és biztosította a küldöttséget arról, hogy a fősúlyt a művésznevelésre és nem a rajztanár-képzésre akarja fordítani. Hathatós anyagi támogatást nem tudott ugyan biztosan ígérni, de kijelentette, hogy a növendékek közel jövőben megrendezendő kiállítására kisebb segéllyel járul hozzá. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 13. - 6.)

Vaszary János képei. Krisztus a kereszten, szinte az égisz tornyosuló félelmes vízió és a hideg sötétségből hideg színek rémlenek, egy földöntúli katasztrófa kísértetei, fájdalomban és szenvedélyben száguldozó mozdulatok és érthetetlen, félelmes sugárzás a feldúlt levegő gőzei között. Ezen a képen tanulhatjuk meg azt a nagy művészi igazságot, hogy a művésznak nemcsak mintája, hanem eszköze is a természet és a szín, a világosság, a forma és a vonal, nemcsak a valóságos dolgok külső képét határozzák meg, hanem önálló létre kelnek, leválnak, elkülönödnék a dolgoktól és mint az elvont fogalmak, új eszmei egység alkotói lesznek valamely egyéni szintézisben. Vaszarynak ez a kompozíciója a világot megrendítő isteni halál eleven átéléséből lett, és a formák nem a valóságos jelenséget jelentik többé, hanem csak annyiban és addig lényegesek, amíg és amennyiben a tragikusan felindult fájdalom hordozói - a színek nem fizikai tulajdonságai többé a formának, hanem a művésznak olyan kifejező eszközei, mint a zenei hang s a sötétség és világosság, a magasság és mélység tudatos ritmusában, egymáshoz egyéni szándék és akarat szerint viszonyítva nem valamely valósággrészlet emlékéit idézik fel, hanem mint a hangokból egyesült harmóniák és melódiák a művész egy mély és gazdag lírai élményének egész tartalmát közlik velünk.

Vaszary János elvonult ember és a háborúban a frontokat szenvedte és lelkébe itta a csaták és a katasztrófák komor pátoszatát. Színei hidegek, és a kék mint a csalódások keserű és hűsítő emléke ott rejlik a legujjongóbb fényben és hűssé temperálja a legsugárzóbb vöröseket. Valami zord és férfias, valami tartózkodó és megközelíthetetlen bánat hangzik ezekből a sötét kompozíciókból és a szélesen, energikusan, hosszú ecsethúzásokkal felrakott fényfoltok mint a homályból kibontakozó gondolat rajzanak a térben. Ez a festőiség: semmi más művészet a tér mélységét, a sötétség és világosság rejtelmes konfliktusát, a világításban eltorzuló, változó, egymásra tornyosuló, egy lendületben mozgó és a testetlen színben vergődve elmerülő formák vízióit és a vonalak térkitöltő ritmikáját ily tudatosan, az egyéni lírizmus kifejezésére fel nem használhatja. Gyönyörű kiállítás

ez az Ernst Múzeumban, ahol megint egy hatalmas magyar művész beérkezését ünnepelhetjük reménykedő örömmel.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1919. márc. 16. - 9.*)

Medgyes László kiállítása. Nem vagyunk föltétlenül meggyőzve ezektől a képektől, s nem tudjuk egészen biztosan, mikor a „Ma” szobáiból kilépünk, hogy a kínzópadon hosszúra nyújtott aktok nem lehetnének-e valamivel rövidebbek, vagy esetleg hosszabbak, vagy nem állhatna-e a bal vállá ferdén felfelé annak, akinek jelenleg a jobb vállán teng túl a delta deus-izom. Sok nehezen megközelíthető formát meg tudunk érteni, s az expresszionizmus pár terméke felidézte bennünk a művész lelkét megrendítő érzést, de itt valami baj van, talán az, hogy ezek az emberi alakok nem elvont formák, hanem anatómiai realitásukban csak elkínzottakként hatnak, s a torz részletek kiáltó valóságossága nem enged fellendülni arra az eszmei síkra, amelyen e nagyon tehetséges művész (rajzaiból tanultuk meg így becsülni) minden valószínűség és egy hívének a katalógusba írt előszava szerint kétségtelenül tartózkodik.

-ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1919. márc. 16. - 9.*)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János hét évvel ezelőtt számolt be legutóbb munkásságával a nagyközönségnek. Azóta félrevonultan élt és dolgozott. Közben a háború forrataga magával ragadta őt is. Mint a sajtóhadiszállás művésztagja végigjárta a különböző csatatereket, de miképp azt annyi más művésztszánál is láttuk, maradandó és lelkét formáló hatással nem volt reá sem a háború, sem pedig az emberiségnek népfajok kiirtására irányuló mérhetetlen fizikai és elmebeli erőfelfejtése. [...] Mi a kiállítás fő jelentőségét abban látjuk, hogy Vaszary megtalálta önmagát. A vonal harmóniáinak szorgalmas tanulmányozása után áttért a színek problémájára [...]. A figurális tárgyú képek sorában nem lehet hallgatással mellőzni a „Kálvária” című nagy tanulmányát sem, de ebben a primitívségre való törekvés kárára van [...].

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1919. márc. 16. - 9.*)

A Ma kiállítása. A Ma kiállításainak során ezúttal Medgyes László szerepel gyűjteményes munkáival. Medgyes expresszionizmusában túlteng a kutató értelem, éppen ezért képeinek fölépítése nem annyira művészlélekre, mint elvont problémákkal foglalkozó filozófusra vall. Az új irány nála - úgy érezzük - nem lelki szükségesség, aminek további következménye modorossága. A kiállítás holnap nyílik meg a Váci utca 11/c. számú házának első emeleti helyiségeiben.

(*Budapesti Hírlap, 1919. márc. 16. - 9.*)

Két új kiállítás. Vaszary János hosszú idő után új kollektív kiállítással szerepel az Ernst-múzeum kiállítási termeiben, s e gyűjteménnyel új fejlődéséről, régi kereséseivel való szakításáról számol be nagyon jelentékeny és komoly alkotásokkal. Új érdeklődése naturalisztikusabb, mint régebbi piktúrája volt, centrumában pedig elsősorban a *tein* áll, nagy, erős és tele színfoltok, melyeknek súlya és dekoratív hatása segíti kompozíciós problémáinak megoldásában. Színei eleven teljességgel még nagyobb komplikációk nélkül valók, fényproblémái egy-egy dologán azonban már jelzik a továbbvívődés útját. Vaszary kemény kezű és erős indulatú piktör, aki ezen a réginél egészségesebb útján bizonyára teljes eredménnyel fogja megtalálni önmagát. Négy kitűnő csendélet szól hozzánk elsősorban, melyekben formák és színek egyként az egységes összefoglaló természetlátást hirdetik étellel és erővel teli formanyelven. Egy virágos kalapos akt meleg tónusai, egy nagy fekvő akt vonalproblémája, egy félakt s egy álló nőfigura fény- és világítási megoldásai érdekes és hatásos teljesítményei Vaszary új festésének. Külön említést érdemelnek lendületes és technikájában is teljes grafikai dolgai.

A Ma kiállítási termében *Medgyes* László mutatja be a legmodernebb fiatalok egyikének fejlődését a formát analizáló természetlátástól a szintetikus erős piktúráig. Komoly stúdium, erős kompozíciós ritmusézés jellemzik kereséseit, melyek természetesen persze szélsőségek határain járnak a mai közönség számára, amely azonban, ha teljesítményeit nem is, de konvencionális technikai tudását értékelheti. Egy nagy képe szimmetrikus kompozíciójával a mozgás formákban kivetített érzéseken túl a szerkesztés biztosságával és egyensúlyával hat. Két erőteljes portréja sok naturalisztikus elemmel s két kisebb figurális dolga adják leginkább útmutatóját kereséseinek.

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1919. márc. 16. - 2.)

Vaszary János kiállítása. Hét évi hallgatás után egy nagyobb kollekciónal mutatkozik be újra a publikumnak Vaszary, ezúttal az Ernst-múzeumban. Nagyszerű fejlődési etapjai közül a mostani is éppúgy kiváltja a jogos érdeklődést, mint bármelyik az eddigiek közül. A jelenlegi stádiuma művészi fejlődésének azonban – legalább amennyire a most kiállított képeiből megítélhetjük – nem egészen egységes, legfeljebb ami a széles színfelrakást, a biztos és gyors vonalvezetést és kompozícióinak szervezőségét illeti. Itt-ott szinte a kubizmus sarkos, éles formáival kacérkodik, máshol (különösen a briliáns csendéleteiben) a legnemesebb és legegyszerűbb naturalizmushoz tér vissza, a Rembrandthoz méltó grafikája, a harctéri emlékei pedig monumentalitásukban talán a piktúráját is verik. Nagyobb vásznai közül nem egy inkább vázlat- vagy kísérlet-szerűen hat, portréi is inkább tanulmányok, de mint ilyenek éppúgy magukon hordják a hatalmas művész értékes, európai színvonalú kezenyomatát, mint a legkészebb és legérettebb képei. Átmenetet jelent ez a kiállítás az egyre fejlődő és forrongó piktör mindig érdekes pályáján; megnéznivaló, izgató és kíváncsiságot keltő átmenetet, sok szépséggel, sok becsületes magyar kereséssel és

törekvéssel futott átmenetet. Különösen megnéznivalók a már említett csendéleteken kívül fekete és színes rajzai, a „Lovasok”, a „Kálvária” és a „Menekülő emberek” című festményei.

Kgy. [Kürthy György]

(8 Órai Ujság, 1919. márc. 16. - 5.)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János új képeit mutatja be az Ernst-múzeumban. Újból a közönség előtt van az a nagy érték és az a nagy probléma, amelyet Vaszary jelent a magyar művészet számára. Vaszary művészetének legújabb fázisával szemben is lehet, sőt kell ellenvetéseket említeni, úgy, ahogy a korábbi fázisok némelyike egyenesen kihívta a kritikát. Ám az ellenvetéseket csak levett kalappal mondhatjuk el, mert Vaszary képein ugyan nem gyúl tiszta lángra, de azért ott izzik és ott párázlik az isteni szikra: a művészetnek az a megfoghatatlan, legvégsőbb misztériuma, amelynek magyarázatát épp olyan kevéssé találta meg idáig az esztétika, mint ahogy a középkor alkímistái hiába keresték a bölcsék kövét. Vaszary nagy, sőt nagyszerű művész, de még nem számolt le önmagával, és nem számol le egyes képeivel sem. Egész pályája egyetlen hosszú vívódás. Szinte minden képe kísérlet és fragmentum: kivéve néhány briliáns rögtönzést, amelyek egy szerencsés óra könnyed lendületével készültek el. Fejlődése és művészete olyan komplex, annyira sokrétű, hogy egy újságcikk néhány sora nem vállalkozhatik jellemzésükre. Egyik kis képén, a „Lovasok”-on csodálatosan tavasziak, üdék, impulzívok a színek. A rózsaszín, a zöld, a vörösésbarna mind meglepetések a szemnek: olyan meglepetések, mintha a színskálája egyszerre megbővült volna néhány új színekkel. Vaszary ecsetje új veretet, friss zománcot ad itt minden színnek. Tompított világítás, tompítottak a színek: és mégis diadalmasan csillog a kép, mint egy nemes drágakövekből összeillesztett diadém. A „Három királyok” tevői emlékeztetnek az észak-afrikai népek és az óceániai szigetek primitív, szögletes és mégis monumentális fafaragásaira. A „Kálvária”-nak is hatalmas monumentalitást adnak a lapidáris, nagy ecsetvonásokkal szűkszavúan megmintázott alakok és a nagyvonalú, merev mozdulatok. Egészen mások az eszközök, egészen más a kép lélegzetvétele: és mégis a korai quattrocentista művészet varázsa támad fel itt. Vaszary művészetének sokrétűségét legkönnyebb felismerni a grafikai teremben. Ez a terem esemény volna a művészet bármelyik nagy centrumban, de azért az a legkülönösebb, hogy jóformán minden egyes rajz más és más hangot üt meg. (Pesti Napló, 1919. márc. 16. - 9.)

Két kiállítás. Vaszary János problémákkal telített egyéniségét mutatja be ismét új nyilvánulásában az Ernst-múzeum. Ritka, érdekes egyéniség és csupa ösztönös tehetség. Alaptermészete szerint nagy benne a virtuózi hajlandóság és képesség. Azoknak a ritkáknak egyike, kiknek számára a rajznak, a színnek nincsen titka, kik mindent meg tudnak velök valósítani, amit akarnak. Művészi pályájának nagyobbik felében virtuózi hajlandósága volt az úr Vaszary művészetén. Körülbelül tíz éve annak, hogy

a néhai Művészházban rendezett gyűjteményes kiállításán teljesen új Vaszaryval ösmerkedtünk meg. Attól fogva a művész valósággal birokra kelt magában a virtuózzal. Erőltette azt, ami a virtuózinak ellentéte, a primitívséget. Egyszerű, természetes, sőt kezdetleges igyekezett lenni. Nagyon érdekes képek lettek annak a törekvésének eredményei is, de hiányzott belőlük az őszinteség meggyőző ereje. Megérzett rajtok, hogy akarathból lettek, nem önkéntelenül. Azóta Vaszary is belesodródott a háborúba, sokat dolgozott a harctereken és újra visszatalált magában a virtuózhoz. Most már nem akarja elnyomni magában ezt az alaptermészetét, de vezetőjének sem fogadja el, hanem eszközévé teszi. Az új Vaszary, akivel ma találkozunk, a réginek egyik változata. A színérzékét játszatja ezúttal - művészetünkben csak Iványi Grünwald Béla színerejéhez és színskálájához fogható színeket kever ki és színharmonikiakat idéz föl. Szántszándékkal egyoldalú, csak a színnel törődik, a formát akárhányszor elhanyagolja. A színkeverésben virtuózi képessége csodás hatásokhoz segíti. Nem elég Vaszary képeit arról a bizonyos szemtávolságról megnézni, amelynek számára készültek, hanem közelről is szemügyre kell venni őket, hogy színkeverésének bonyolult műveletébe annak boszorkányos biztosságába belelássunk. A közép-kor üvegfestőitől leshette el Vaszary azt a technikai fogást, hogy a fekete szín reflexeivel hogyan kell megtörni a színek ragyogását, hogy a feketével be nem fődött színfoltok annál tüzesebben ragyogjanak. A feketével való ilyen bánásra nem tudunk példát a modern művészet történetében. A kiállítás néhány képe a maga nemében remekmű. Ilyen a „Lovasok” című kis festménye (37. sz.), a birskörtés csendélet, amelynek végtelenül finom színkombinációja egyben monumentális hatású is, ilyen a pihenő női alak aktja (58. sz.), páratlanul lendületes és nagy erejű széles előadásával (kár, hogy a lábszárait elmázolta rajta a művész), a 43-as számú leányfej és egy sorozatnyi más képe. Nagyszerű látvány egy érett művészből és élemedett férfiúban akkora hatalmas alkotóerőt, akkora lendületet és frissességet látni. Nem tudhatjuk, mi lesz Vaszarynak legközelebbi állomása, de az a színes világ, amelyet ezen a kiállításon fölfedezett, egy egész művészi korszak megszínésedésére elégséges.

A *Ma* folyóirat szerény, de vonzó környezetében mutatkozik be egy fiatal festő: *Medgyes László*. Nevét illusztrációiból és egy könyvműveit tartalmazó albumából ismerjük. Azóta a fiatal művész az expresszionizmus (pontosabban a kubizmus) iránya felé hajlott el és a pozitív formáktól a geometrizált elvont formákhoz pártolt át. Reméljük, nem örökre, sőt nem is hosszú időre. Mert a kubista divatos recipe szerint kereső képein annyi egészséges formaérzék és olyan helyes komponáló tehetség mutatkozik meg, amennyivel kevésbé félreeső tájakon is meg kell találnia a maga útját.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1919. márc. 16. - 7.)

A hadviselt művészek kiállítása a Múcsarnokban. A fiatal magyar festők és szobrászok ugyancsak kivették részüket a nagy háború szenvedéseiből. Csak e kiállítás tárgymutatója több mint 180 nevet sorol fel a hadbavonultak közül, pedig

a mostani kiállítóknál jóval többen vannak az összes hadbavonultak. A frontra is sokan kerültek közülök, az e tárlaton résztvevőknek majdnem fele átesett a háború legnagyobb borzalmain is. A halál is erősen pusztított soraikban. Mintegy harmincat szólított el közülünk, csupa fiatal embert, legtöbbször olyanokat, akik kifejlődőben voltak, úgyhogy igazában ne is tudhatjuk róluk, miféle nagy veszteség érte távozásukkal művészetünket. De voltak közöttük már olyanok is, amiről ez a kiállítás eléggé meggyőzően tanúskodik, akiről már tudták, hogy nagy jövőre voltak hivatottak [...].

A megszokott hadi kiállításoknál sokkal jobb ez a tárlat, látszik, hogy a rendezésből elmaradó katonai bölcsesség most nem ártott meg neki. Sőt a legutóbbi műcsarnoki kiállításnál is jóval figyelemreméltóbb, frissebb, fiatalosabb és bizony művészesebb is. A már sokszor felemlítettek közül *Béli Vörös* Ernőt, *Frank Frigyes*t, *Körmendi-Frim* Ervint, *Merész Gyulát*, *Vidovszky* Bélát, *Zádor Istvánt*, [...] *Remsey* Jenőt és *Remsey* Zoltánt ismét csak dicsérettel emlegethetjük, [...] *Gábor* Mórícot, [...] önnönmagával és témáival erősen küszködő, de mindig eredeti *Kádár* Bélát, *Scheiber* Hugót egy jó akttal. [...]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 16. 66. évf. 11. sz. 125.)

Vaszary János kiállítása. A modern magyar piktúrának legjelesebb emberei művész-értéküknek kitűnő bizonyosságát adják egymás után azzal, hogy vaskalaposágra hajló megállások helyett erős és merész fejlődésben, még megérkezésük után is nagy irányváltoztatásokra képesek. *Kernstok*, *Fényes*, *Perlrott Csaba* után most *Vaszary* János új kollektív kiállítása hoz meglepetést. Vaszary piktúrája formakeresőn azelőtt tele volt skulptúrai és architektonikus elemmel, melyekkel szükség szerint az igazi piktúrai feladattól eltávolodottan tévútra kellett jutnia. Most azonban merész fordulattal az egységes természetlátás felé új úton és új formanyelvvel lép elénk. Bár alakjain még mindig megtalálható az architektúrás masszák és formák szeretete, de ez meghúzódik a nagy és teljes fényű színfoltok és színproblémák iránt kelt új és bensőséges érdeklődése mögött. Színei erős és komoly színek, nagy foltokban, dekoratív harmóniákat keresve, még egyszerűek és komplikációktól mentesek, de *csendéletein* már egészen ebben az új irányban fejeződik ki élettel teli látása. Vaszary szereti az erős és kemény dolgokat, az ellentétek verekedését, s amit csinál jelentős és szép és kétségtelen nagy értékei iránt való érdeklődésünket és várakozásunkat új piktúrája iránt még jobban fokozza. Négy egymással versengő csendéleten kívül két nagy aktja, egy portréja, egy katonatemetést ábrázoló kis vászna és egy sereg finom, grafikai produkciója legteljesebb értékei.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. - 8.)

A Ma kiállítása. A Ma kiállítási termeiben *Medgyes* László hoz kollektív kiállítást és egyben következetes fejlődéséről sok bizonyítékot. *Medgyes* minden bizonnyal

erős kultúrájú festő, aki nem mint mondják „a levegőben” dolgozik, hanem jó technikai iskolázottságának alapján építi fel szintetikus piktúráját, melynek végső célja kompozíciós ritmusokon át a legexpanzívabb érzések megfelelő formai kifejezését találni meg. Indulása még egészen közel van a természet konkrét valóságához, legsikerültebb nagy kompozíciója már csupa absztrakció. Medgyes teljesítménye mindenesetre érdekes és feljogosít, hogy várakozással nézzük további útját.

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. - 8.)

Vaszary János különös hideg színskálához jutott el ez a nagyszerű művész: Velázquez rózsás ezüstje, a krapp sápadt hűvössége merül fel a Greco mélyzengésű feketéi és zordon kékjei szenvedélyes tumultusából. A tér sötétben izzó árnyékokkal telt, a mintegy a sötétség résein át harsány fénynyalábok tolulnak megtörve ritmikus tömegekben lendülő formák felületén, komor, sokszor ingerült érzések mozdítják az ecsetet és szinte látjuk azt az energikus gesztust, mely egy fényfoltot úgy lendít a vászonra, hogy az ecsethúzás egyúttal mozgást, tömegindulatot, nagyfeszültségű, gazdag jelentőségű vonalat is rajzol, és a teret zenés ritmusokkal tölti be. Vaszary új művészetének lényeges sajátja a zeneiség, mely a színek, a mélységek és magasságok harmonikus kiegyenlítésében mutatkozik. Kompozíciói a valóságtól elvonatkoztatott, átértékelt elemekből épülnek: a forma csak mint egy magasabb egység, a lelki mozgalmakat kifejező kompozíció egy összetevője bír jelentőséggel, és a szín nem fizikai tulajdonsága a formának, hanem akcentuáló, hangsúlyozó eszköz, mint a zenész számára az egyes hangszerek színe. A mozgalmas, egy érzés extázisába lendülő formatömegek elhelyezkedése a tér egy részletében és a fény, amely a színes sötétből hidegen lángoló gondolatokat bont ki - egy spanyol Rembrandt, egy feketébe és kékbe és hideg sárgába és veresbe transzponált Munkácsy, és a rajz modern értelmezése abban a Cézanne-i értelemben, hogy a művész nem valóságot ábrázol, hanem a valóság szellemeiből új egységet teremt a tér egy szeptében, és mindez összefoglalva, egyéni vízióban és bánatosan komoly magyarság egyéni lírizmusában kiélve? íme ez az új Vaszary János, akit az Ernst-múzeum pompás kiállításán megismerünk.

(-ml.) [Márkus László]

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 18. - 5.)

Medgyes László kiállítása. Nem hiszünk ebben a művészetben, mely egyfelől szolgailag ragaszkodik a valósághoz, hiszen ezek az aktok nők, férfiak és hermafroditák csupa anatómiai tárgyilagosságból tevődtek össze - másfelől pedig úgy torzítja ezeket a formákat, ahogy neki tetszik, s nekünk a művész becsületszavára el kell hinnünk, hogy így helyes és nem úgy, hogy az aktok rövidebbre vagy hosszabbra nyúzzassanak szét. Nem szuggesztív ez a művészet, nem kényszerít hinni és nem rezdíti meg bennünk a művész érzéseit. Még a katalógushoz mellékelt használati

utasítás sem segít, ez nem piktúra, ez irodalom, és annak is nyers, éretlen és konfúzus. A „Ma” sok talentumos kísérletet revelált – ez a kísérlet nem az.

-ml. [Márkus László]

(*Déli Hirlap*, 1919. márc. 18. – 6.)

Vaszary János

Hét évvel ezelőtt – mikor újjászületett a „Művészház”-ban – egyáltalán nem értették meg; csúfolódtak fölötté és szánakoztak rajta, sőt rajtunk is, kik benne láttuk (magyar földön!) egy új művészi hitvallás megrázó szavú apostolát. Akkor a rendet, nyugalmat, egyensúlyt s a belső harmónia formai törvényeit kereste, és stílusának erkölcsi és bölcséleti gyökerei is ezekből az elemekből táplálkoztak. Persze hogy nem értették meg, hiszen a rendet, nyugalmat, harmóniát és egyensúlyt csak az a szem és lélek keresi a természetben és találja meg az életben, akinek belső élete fölött is ezek az elemek uralkodnak. De akkor a világ (főként pedig Budapest) lelkét nem fogta még el a csömör ama nyugtalan, zűrzavaros, szeszélyes és érzéki világnézettől, melynek az impresszionista művészet olyan ragyogó, olyan ékesszóló, olyan stílusos tolmácsolója volt; akkor még állt a béke dekadens farsangja, melyben mintegy önkívületben, fejünkben gőzös mámorral táncolva keringtünk mindnyájan; még jártuk a tébolyító boszorkánytáncot, fejünkön a gyönyör csörgősapkájával, hogy utolsó cseppig kiadhassuk magunkból az életvágnak féktelen teljességét.

Hogyan is érthették volna meg a piktúrának ezt a magyar Savonaroláját, aki a farsangi mámor kellős közepén leszaggatta festőállványáról a neki már akkor elavult – mert megutált! díszleteket; hogyan hallották volna ki forma- és színnyelvéből a bűnbánó mea culpának nagyszerű böjti zsolozsmáját; hogyan is láthatták volna meg, hogy az ő művészetének csúcsvíves bolthajlásai alatt már akkor is magasabb rendű és eszményibb, mert puritánabb erkölcsi és művészi rituálé folyik! A háború előtt oly forróan és piszkosan zajgott élet léha ragyogásában hogyan lett volna érthetetlen, sőt nevetséges a Vaszary szinte váteszi erővel kitört nosztalgiája egy szigorú, nagylenűletű, leegyszerűsített ritmus után; hogyan követhették volna őt a kufárok, kalmárok és kéjvadászok az ő vallásosan áhítatos képzelete által megálmodott s e képzelet által mássá teremtett természetnek és életnek ama nagyszerű panteonjába, ahol a forró érzéki vágyakból magát szinte teljesen kikapcsolva, csak az egyszerű, nemes, nagy és puritán harmóniákban élt! Akkor még állt a nagy farsang – a visszafelé oly mesterien jósló pesti váteszek hogyan is hallhatták volna ki a Vaszary oeuvre-jéből a jobb lelkek titkos mélységéből már akkor ki-kibuggyant rejtelmes dübörgést; hogyan is olvashatták volna le a kultúrlelkiismeret kozmikus elváltozásának titkos tragédiáját, melyet pedig oly világosan mutatott a Vaszary művészetének érzékeny szeizmográfja!

Ma, a vérbeborult nagy farsang után, a gyötrelmes böjtnék kegyetlen hamvazó-szerdáján, ma már mindenki érti – azok is, akik kinevették – az *akkori* formanyelvét. Ma csak azt nem értik szegények, amit ma mond. Nem baj; hét év múlva megint meg fogják érteni, hogy mit prédikál ma?

Mert megint prédikál és új hitvallást prédikál. Ahogy akkor, a nagy farsang idején: az egyszerűséget, a nagyvonalúságot, a közvetlenséget, a tisztaságot prédikálta; ahogy minden technikázáson túl a magunkba szállást, a saját lelkünkbe való elmélyülést és a tiszta értelmiségen keresztülszűrt lelkek művészetét adta; ahogy akkori formanyelvéből – mint a mély orgonabúgás – zúgott ki lelkének töredelmes gyónása, hogy megtisztult lelke zsolttáros, szárnyaló karénekek szárnyán egy tisztább, nemesebb, magasabb rendű világnézet felé sóvárog akként harsog most le vásznairól, mint ezer fanfár ujjongó zenéje, a letiport, meggyalázott, állattá aljasított ember újra-élni-vágyásának mindent elsöprő szenvedélye.

Persze ahogy festői formanyelven és csak festői formanyelven gondolkodott akkor is, most is formanyelvének stílusa új hitvallásának a formanyelve. Csak éppen hogy ma víziói főként színlátományok; csak éppen hogy ma színben és újra színben, ragyogó, harsogó, diadalmas, ujjongó színekben viharzik felénk mindig túlfűtött, érzéssel a robbanásig telített, szenvedélyesen rajongó, az életet szörnyű letiprottságunkban még jobban igenlő, mindig hívő, s mindig túláradó művészlelke, mely ma éppúgy elnéz a mai való élet felett, a meggyalázott, aljas élet felett, ahogy akkor elnézett felette, mikor az még boldog és dús volt, buja, érzéki, tikkasztó és becstelen. Csak éppen hogy ma, mikor mindnyájan oly csendesek lettünk, csak éppen hogy ma az egekig csap az ő szenvedélyének lángja, ahogy szinte megfojtotta magában ezt a belső tüzet akkor, mikor az utolsó taplószív is izzó lángban égett. Csak éppen hogy ma – a fekete gyász e fekete napjaiban – a fekete szín titkos mélységeiből lángol ki palettájának ezer izgató színe, koloritjának grandiózus gazdagsága; csak éppen hogy ma a vakoknak is láthatóan írja fel vásznaira a fekete mementót: előbb szálljatok magatokba, szálljatok le lelketek legmélyére, hogy újra megérdemeljétek a napot, a diadalmas, ragyogó, csillogó, éltető napsugarat.

De hát ez megint „irodalom”, „filozófia” – nem piktúra és nem l'art pour l'art. Nem baj. Hét esztendő múlva majd megint piktúra lesz ebből is, ahogy ma piktúrává lett a hét esztendő előtti „metafizika”. A Vaszary szeizmográfja most is jelzi a jobb lelkek titkos mélységeiből kihallatszó rejtelmes dübörgést. Csak a lelki süketek, a meg nem tisztultak nem hallják, szegények. Mi hét évvel ezelőtt is hallottuk már – együtt hallgattuk – ugye Vaszary János?

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 184–185.)

Ötven percent kubizmus. A Ma folyóirat nyolcadik művészeti kiállítása *Medgyes* Lászlót mutatja be jó és rossz oldaláról. Azt tapasztaljuk nála is, amit a legtöbb kísérletező fiatalbernél. Ami bennük legértékesebb, az öntudatlanul jut kifejezésre. *Medgyes* tehetsége az arcképben és a tájképben nyilatkozik meg legközvetlenebbül. Amíg csak erősen, jóllehet sokszor torzítva jellemez, vagy hangulatnál többet nem keres, addig intelligens és intenzív érzésű művésznek mutatkozik. Mikor azonban áttér az elméletre és elkezd, különösen aktkompozícióiban a mozgást, a dinamikát irányvonalakkal éreztetni, megfosztja a formákat kifejező erejüktől; meg-

fosztja azokat attól a szuggesztív erőtől, ami a művészetben, éppúgy mint a költészetben, értékesebb és többet mondó, mint a képzeletet megkötő magyarázat, ami sohasem lehet teljes és csak akkor értékes, ha nem a képen magán, hanem a saját külön eszközeivel történik. Megbarátkozhatna már igazán a mi legfiatalabb nemzedékünk is azzal a gondolattal, hogy a művészet és a tudomány külön utakon járnak, és a művész nem szükségképpen ostoba akkor, ha nem töri a fejét új elméleteken, hanem ösztönös érzését a lehető legtisztább formában juttatja kifejezésre.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 185.)

Medgyes László festményei

Ha figyelmesen végignézzük Medgyes kollekcióját, rögtön észrevehetjük, hogy majdnem minden képében van valami erős kontraszt, valami formai ellentmondás. Az emberi alakok inkább realiztikusak, szétanalizált izmokból konstruált plasztikus testek. A figurák háttere és anyagi környezete azonban már nem reális, hanem egészen absztrakt formákból adódik. Képeinek ez az ellentéte éppenséggel nem véletlen, nem stílusának tisztátalanságát, kiforrotlanságát jelenti. Szükségyszerűség, amelyben képei pszichikai hatásának a titka van. Mert Medgyes expresszionizmusa nem passzív lelkiállapotot akar kifejezni, hanem a lelkiállapot lefolyását, keletkezését. Nemcsak a hatást, hanem a hatást okozó adottságokat. Az érző embert és az érzést kiváltó külső erőket. A kettőt sohasem olvasztja össze formailag, mert mindegyik egyforma jelentőségű komponense a képnek. (Az, hogy nem olvasztja össze, az természetesen nem jelenti azt, hogy nem harmonizálja, nem komponálja össze egyetlen egységgé.) De annál erősebben, annál szétválaszthatatlanabban összeköti pszichikailag ezt a két fő komponenset, az embert és a világot.

A figurái izmosak és magosak. Nem mintha erősek s monumentálisak akarnának lenni. Izmosak, mert az emberi érzések külső kifejezése mind izommozgásban nyilvánul. Az arckifejezés is: izommozgás. Az ő embereinek pedig csak ez az egyetlen szerepük: érzésállapotokat fejezni ki. Azért olyan nyugrágak és hosszúak is: hosszú testtel, végtagokkal a mozgást sokkal pregnánsabban, határozottabban lehet kifejezni. (Így csinálta ezt a barokk művészet is, a gót művészet is, és a két művészet hatalmas szintézise: Greco. De ha Medgyesnél egyszerűen Greco-hatást emlegetünk ezzel még nem magyaráztunk meg semmit.) De Medgyes még e hosszú alakok lendületeivel sem elégszik meg; ezeknek a lendületeknek a hatóirányát tovább viszi valamely határozott, geometrikus vonallal. Ha erősen ki akarja hangsúlyozni két ellentétes érzésnek, tehát két ellentétes mozgásnak a kontrasztját, egyszerűen meghosszabbítja mindkét mozgásnak az irányát, amíg azok találkoznak. Az juthatna eszünkbe, hogy ez szájbarágása a dolognak. De ne felejtjük el, hogy éppen ez az expresszionizmus: az érzéseknek minél plasztikusabb kidomborítása anyagi vagy elvont, önkényes formákkal.

Mindezekkel sikerült elérni Medgyes expresszionizmusának, hogy az érzeteket nem valamely hangulat általánosságban, hanem differenciáltan tudja kifejezni. Mert

az emberi mozgásokhoz tapadó asszociációk sokkal nüanszírozottabbak, mint az absztrakt formákhoz társulóké. Ezek távoliak és lazák.

Az absztrakt formák éppen azért mély, de úgyszólván megnevezhetetlen, nehezen analizálható, inkább csak intuitív behelyezkedéssel felfogható érzeteket interpretálnak. Az emberi figurák pedig ezeket az érzeteket rezonálják, közvetítik őket és világosabb tudatra jutásukat segítik elő.

A figuráknak és az érzetszimbólumoknak különböző nagyságú szerepük lehet a képeken. Nagyon sokszor az érzés mind ki van hozva emberi mozgásokban, a figurák reálisabb ereje dominál az absztrakt formák fölött. Ilyen például nagy képe is (32. sz). Főalakja, a széttárt karú férfi, talán az eszme diadalát, az igazság megdönthetetlen erejét érzeti, alatta a többiek a megtorpantságnak, a legyőzöttségnek, a megadásnak különböző intenzitású érzékítését. A főalak kitért karjait meghosszabbító absztrakt egyenes, a kép összes többi absztrakt színei és formái csak ezeket a lelkiállapotokat segítik, hangsúlyozzák. Arcképeiben az elvont formáknak alig van szerepük, itt minden kifejezés az arcizmokban van. Sok képén az absztrakt elemeknek jut a domináló szerep. Különösen két jellemző képén. Az egyik a teljes összetörtség, a megsemmisülés, a külső erők hatalma alatt (6. sz. kép). A másik az űr lenyűgöző hatása, a Semmi végtelenségének iszonyata (8. sz. kép). Itt a színeknek is erős szerep jut az expresszió kihozásában. A mély ibolya és kék színek szuggerálják az űr hideg határtalanságát, a két figura hideg, kékesfehér színe az életnek, a realitásnak elenyészését a végtelenben. Ahol emberi figurák nem szerepelnek, mint a tájképein, ott a formák átmenetet képeznek a reális és az absztrakt formák között. Meg van tartva a jelenség, de az érzet erősen ki van hangsúlyozva. Az egyik példán a havasok hideg magasságokba meredését fejezi ki (26. sz. kép), a másik egy tájnak és a ráboruló *égboltozat* hatásának monumentális koncepciója (24. sz. kép).

A jelenségektől tehát sohasem távolodik el egészen Medgyes festészete. Nem az emberi lelket akarja egyedül, hanem az embert a kozmoszban. És ez a jelenségnél maradás biztosan megmenti őt az expresszionista festészetnek egy könnyen adódó veszélyétől: attól, hogy dekoratív legyen, semmi más. De még jobban meg kell óvnia magát a másik veszélytől, amely őt erősebben is fenyegeti: a romantikusságtól, vigyáznia kell, mert a túlfokozott érzés már nem szubjektív realitás, hanem hazugság.

Hevesy Iván

(*Ma*, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 36.)

Az új művészeti törekvések Magyarországon

Hozzánk minden egy kicsit elkésve érkezik el. A nyugati államokban a festészet már régen túljutott a neoimpresszionizmuson, amikor Magyarországon éppen csak hogy kezdték az impresszionizmust megérteni és kultiválni. Mintegy hét-nyolc évvel ezelőtt, amikor odakünn már régen a futurizmus és a kubizmus kérdése volt a probléma, nálunk a „Nyolcak”-at is alig tudták elfogadni. Pedig a „Nyolcak” túlnyomórészt csak Cézanne-követő posztimpresszionisták voltak.

A „Nyolcak” óta az impresszionizmus nálunk is kezdte lejárni magát. A tárlatokon mind sűrűbben jelentkeztek ennek a tünete, de legtöbb művészünk nem tudott igazán új utat keresni. Mivel azonban az impresszionizmusban már nem tudták kiélni magukat, inkább visszafordultak a múltba, beleveszték a klasszikus festészetbe. (*Iványi Grünwald* Béla, *Rudnay Gyula*, *Kádár Béla*, *Feiks Jenő*, sőt egy újabb pálfordulással az öreg *Fényes Adolf* is.)

A „Nyolcak” elszéledtek, és vagy elszigetelten kísérleteztek, vagy visszabicsaklottak a naturalizmusba, vagy éppen a klasszikusokig. Legjelentékenyebb és legönállobb maradt közöttük: *Tihanyi Lajos*, aki néhány képében nagyszerűen meg tudta fogni a matériát és a tömeget. („Kövek”, „Kőbánya”, 1918. MA kiállítás.) A „Nyolcak” óta tűnt föl a szintén Cézanne nyomaiban járó és azt továbbvinni akaró *Nemes Lampérth József*. Grafikája monumentális, festményei kissé szárazak, nem elég meggyőzőek.

Az új festészet és irodalom tudatos szervezését *Kassák Lajos* kezdte meg a *Tett* és a *Ma* lapokban. A *Tett* külföldieken kívül *Pásztk Jenőt*, az expresszionista *Dobrovits Pétert* és *Uitz Bélát* hozta. *Uitz* akkori dolgai Cézanne és a klasszikusok hatását mutatják. A *Tett* helyébe lépő *MA* azután egészen centrumává lett az új művészeti törekvéseknek: lassanként minden újat jelentő erő köréje tömörült.

A *MA* nem egy újabb művészi iskolát akar, hanem egy egészen új művészetet és új világszemléletet. Így a festészetben sem kötötte le magát a futurista, expresszionista vagy kubista irányhoz, hanem ezeknek az eredményeiből továbbinduló és egységesülve felépülő egyetemes, új művészetet akar megteremteni.

Ennek a törekvésnek természetesen csak nekiindulása után van a *MA*, és éppen ezért nem nehéz művészeinek az egyes iskolákhoz vezető összekötő szálait kitapintani. A *MA* legjellemzőbb és legérettebb művészei: *Mattis Teutsch János* és *Uitz Béla*. *Mattis Teutsch* a német expresszionistákhoz áll legközelebb. A *MÁ*-ban megjelent linóleummetszetei és a *MÁ*-nál rendezett kiállításai világosan megmutatják expresszionizmusa kifejlődését: a természetes formáktól mindig jobban elszakadt és az absztrakt művészi formákkal való érzés-kifejezéshez jutott. Képei lágyak és passzívok, de bensőségesek. Néha azonban pusztá ornamentikává hígulnak. *Uitz Béla* az új magyar festészetnek legtöbbet ígérő és legmesszebbre mutató tehetsége. Mindent a mélyén fog meg *Uitz* látása: A színeket, tömegeket, teret. Nála a spekulatív művészi öntudat robbantó temperamentummal párosul, egyesíti magában a kubisztikus és az expresszionisztikus képességeket. Utolsó képeiben a klasszicizmustól és a kompozíció klasszikus értelmezésétől is sikerült megszabadítania magát. Harmadik kiemelkedő alak a *MA* piktorai között a fiatalon, tragikusan elhalt *Bohacsek Ede*. Primitívsege csak látszólagos, a legkomplexebb és legszervezettebb rend van kubisztikus képein. A *MA* mutatta be *Galimberti Sándornak* és feleségének, *Dénes Valériának* poszthumusz kollekcióját. Az ő festészetük a kubizmus értékeit felhasználva fejlődött egyre egyénibbé. Annak egy primitívebb formájával kezdték: olyan nézőpontot választottak, hogy a tárgyakat lehetőleg csonkítás nélkül, teljesen adhassák. Felülről nézve adták a képet: csendéletet, városrészeket, utcákat stb. Az utcáknak a házsorait kétfelé hajtották, hogy így együtt adhassák magát az utcát, a házak falait, ablakait és tetőit is.

Utolsó képeik primitívül megfogott elemekből szintetizált nagy városképek. Festészetük kiteljesedését, problémáik egész megoldását már egyikük sem érthette meg.

Mattis Teutschon kívül a határozott, kimondott expresszionizmusnak *Medgyes László* a reprezentánsa a magyar festészetben. Az ő expresszionizmusa nem hajlik az ornamentikához és a jelenségektől nem távolodik el egészen. A kifejezett érzetek határozottak (nem hangulatok) és differenciáltak.

A MA körében indultak fejlődésnek: a primitív és illusztratív *Bortnyik Sándor*, az egzaltált, expresszionisztikus, nagyon ingadozó *Schadl János* és *Ruttkay György*.

A MA szobrászai nem állanak még olyan közel a MA művészi programjához, mint a festői. *Pátzay Pál* és *Gergely Sándor* munkáiban még nagyon sok a naturalisztikus, reprodukív elem. Pátzayban több az érzés-kifejezés és a belső ritmus, Gergely egészen fizikain fogja meg a témáit, viszont anyag- és tömegérzéke erősebb. Közelebb áll náluk a MÁ-hoz *Spangher Ferenc*. Eruptív erő van minden szobrában és alakjainak hatalmas, sokszor romantikus szenvedélyét olyan spontánul és tömegszerűen tudja a kőben kifejezni, hogy az már tiszta, szugesztív expresszionizmus.

Hevesy Iván

(*Ma*, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 39–40.)

Vaszary János kiállítása az Ernst-múzeumban. Vaszary János sohasem tartozott azok közé a felületes művészek közé, akik tehetségüket mint valami magától értetődő dolgot olcsón kamatoztatják. A művészetet mindig valami magasztos hivatásnak tartotta, amelynek önmagával szemben szinte gyötrő felelősségérzettel kell eltelnie. Mindig a legnagyobb, a legnehezebb feladatokra kell törnie [...] méltán számíthatjuk őt első impresszionistáink közé. De múlt az idő és új irányok, új törekvések jöttek, amelyekben új értékek és új lehetőségek csábították. [...]

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 23. 66. évf. 12. sz. 139.)

Két kiállítás

1. Vaszary János az Ernst-múzeumban. Vaszary János mindig azok közé a piktorok közé tartozott, akiket érdemes és fontos volt figyelemmel kísérni, mert mindig nagyon intenzíven mutatta a folytonos nyugtalan továbbkeresését önmagának és problémáinak. Utolsó kiállítása hét évvel ezelőtt volt, és akkor még nagy dolgot lehetett várni Vaszarytól: azt, hogy kétségtelen erejével és kitartó becsületességével döntőbb eredményt is el fog érni a művészet új lehetőségeinek, az új nagy piktúrának irányában. Azóta alig szólalt meg, eredményeiről alig számolt be a nyilvánosság előtt. Most hét év múltán újra kilépett munkáival. És akik hét éve még sokat vártak Vaszarytól, ma csalódottan járkalhatnak képei között. Az az ígéret, ami hét évvel ezelőtt mutogatott ki képei közül, az úgy látszik csak Párizs visszhangja volt, semmi több. Tőle, úgy látszik, az a Cézanne-izmus is idegen volt és külső hatás, amivel egykor kísérletezett. Azontúl egy lépést sem

tudott tenni. Nemcsak ereje nem volt új utakra lépni: nem is látott új utakat. Egy irány maradt neki, mint annyi másnak: újrakezdeni a naturalizmust, újra próbálgatni az elcséptelt klasszicizmust. Minden van most Vaszaryban: de csak ami már a múlté, még romantizmus is. Van benne Grecóból, Velázquezből, emlékeztet Delacroix-ra, Cézanne-ra. Nem mintha egyszerűen ezeknek a hatása alatt állana, Vaszary sokkal erősebb ember ennél. De aki a múltra néz, azt látja meg abban, ami legrosszabb neki. Hiába minden becsületesség és jószándék, hiába tehetségének és karakterének kivételes ereje: nem tudta elhatározóan átlépni a piktúra eddigi lehetőségeit. Ezek után: Vaszary János művészete továbbra is becsülni való és szimpatikus marad, de új, nagy eredményeket már nem várhatunk tőle. Hét év elég volt próbaidőnek, még ha háború súlyosította is azt.

2. Medgyes László a MÁ-nál. Medgyes festészete is kísérletezés, csakhogy – és ez a fontos – a piktúrának nem a régi, hanem az új lehetőségeivel. Ha éppen iskolába akarjuk osztani: expresszionista. A müncheni modernnek expresszionizmusa. Az expresszionizmusnak nem a külső ábrázolás, de nem is a belső térzetek kifejezése a célja. Neki a mozgások, színek és formák csak eszközök arra, hogy érzést suggeráljon velük. Persze nem olyan értelemben vett érzést, mint amilyent mondjuk egy vers ad, hanem olyant, amilyent pusztán színekkel és formákkal lehet kifejezni, minden irodalmi belemagyarázat nélkül. Aminthogy a zene is érzéseket ad a hangokkal, és senki nem mondja rá, hogy irodalom. Az expresszionista festés színek és formák költészete, mélyített és differenciált ornamentika (szintén mint a zene). De ha a képben csak az érzés a fontos, akkor az ábrázolás mellékes és a festményből teljesen ki is küszöbölhető. Ha mégis meghagy naturális formákat az expresszionista, csak azért teszi, mert az érzés minél erősebb kifejezése céljából azokra is szüksége van.

Medgyes expresszionizmusa erős fejlődésben van. Festői módszere már kialakult s határozott, de az érzések formai kifejezése még a kísérletezés stádiumában van. Azért sok a képein a formai heterogénség, amelyeknek kiküszöbölésére mindmennyi problémája lesz a jövő fejlődésben. Ezek a heterogénségek kifejezésbeli szükségéből léptek képeibe. Az, hogy az emberi alakok realiztikusabbak, mint a háttér absztrakt formái, annak oka az, hogy Medgyes szembeállítja az érzést izommozgásokkal kifejező emberi figurákat az absztrakt formákkal érzékeltetett hatóerőkkel. Vagy pedig a képen lévő nem emberi formák a maguk határozottságukkal kihangsúlyozzák az emberek érzésállapotait. Az önkényes, absztrakt vonalak meghosszabbítják és így pregnánsabbá teszik a figurák mozgását. Csakhogy az a baj, hogy ilyen absztrakt egyeneseket nemcsak az érzés kihangsúlyozására használ Medgyes, hanem arra is, hogy a formákat egységessé kapcsolja. Ez azután a kép pszichikai hatásában zavart okoz. Még erősebb formai egyenetlensége képeinek, hogy az emberi figurák plasztikusak, térbe helyezettek, ellenben az egész kép felépítése nem térszerű. Különösen áll ez nagy képére. Ott a háttér egymás mögé rétegzett kulisszákból áll. Az összes formai ellentmondásokat tehát az emberi figurák szerepe idézi elő. Ezért a legegységesebbek és legerősebbek tájképei. Ezek szuggesztívebbek is.

Hevesy Iván

(Vörös Lobogó, 1919. márc. 23. I. évf. 13. sz. 15–16.)

Felhívás a képzőművészekhez. Felkérjük az összes képzőművészeti egyesületek művésztagjait, hogy érdekeik megbeszélésére a „Fészek” művészek klubja (VII. Kertész utca 36.) helyiségében e hónap 25-én, kedden du. 5 órakor megjelenni szíveskedjenek.

(*Déli Hírlap, 1919. márc. 25. - 5.*)

Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. A Pedagógiai Szeminárium nagytermében vasárnap délelőtt tizenegy órakor tartotta meg alakuló közgyűlését a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. Az alakuló közgyűlésen az elfoglalt Kunfi Zsigmond helyett Vágó József elnökölt, s fejtette ki a társaság programját. A központi intézőbizottság tagjai lettek: Kunfi Zsigmond dr., Révész Béla, Biró Mihály, Bresztovszky Ede, Gyetvai János dr., Szakasits Árpád, Kárpáti Aurél, Balassa Jenő, Révész Mihály dr., Bálint Aladár, Osváth Ernő, Vágó József, Márffy Ödön, Kózhalmi Béla, Rudas Zoltán dr. Az egyes szakosztályok intézőbizottságába megválasztottak: Biró Lajos, Kárpáti Aurél, Bálint Aladár, Osváth Ernő, Várnai Dániel, Vanczák János és Csizmadia Sándor az irodalmi, Reinitz Béla, Kürti József, Vágó József, Forgács Rózsi, Lugosi Béla, Márffy Ödön, Kmetty János a művészeti, s Ágoston Péter, Lukács György dr., Rudas Zoltán dr., Bánóczy László dr., Török Lajos dr., Hevesi Gyula, Somogyi Mihály dr. a tudományos szakosztály részéről. (*Magyarország, 1919. márc. 25. - 10.*)

Gyűjteményes kiállítás a Nemzeti Szalonban. Derékban kettétört művészpályát mutatnak be Csáky László festményei ezen a tárlaton. A háborúban esett el ez a nagyon rokonszenves és nagytehetségű képírónk is. Sok szép reményt kellett eltemetnünk benne, de azért nem mondhatjuk, hogy nem hagyott ránk semmi teljességet. Egyszerű rajz és nagy színérek jellemzik ezeket a festményeket. Könnyű őket elhelyezni abban a vonalban, mely Millet-től Cézanne-on át vezet azokig, kik magukat már antiimpresszionistáknak nevezik. Csáky művészetében azonban nem e sajátos fejlődés folyamatát megindító egyéniségek hatása a fontos, hanem éppen a művész természetéből folyó antiimpresszionisztikus megnyilatkozás, a formák, színek fokozatos, teljes átérzése és hiánytalan visszaadása, a nehéz mozgású, elmélyedő magyar természet. Csáky képein erősen hangsúlyozott formákat s színeket látunk, melyek azonban a legteljesebb szerénység benyomását keltik. Nagy tudása nyilvánvaló és festői előadása mégis oly nemesen igénytelen, mint akár egy finom érzésű dilettánsé, aki egy vonását sem szánja nyilvánosságnak. [...]

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét, 1919. márc. 27. XXX. évf. 13. sz. 204.*)

Képzőművészek szervezkedése. A festő- és szobrászművészek kedden délután a „Fészek” művészklubban helyzetük megvitatása végett gyűlést tartottak. *Kernstok*

Károly elnökölt. A forradalmi kormányzótanács művészeket illető javaslatait Pogány Károly és Göndör Ferenc ismertette. Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állítsanak fel, amely működését azonnal megkezdi. [...]
(*Pesti Napló*, 1919. márc. 27. – 7.)

Vaszary új képei. Hosszú szünet után értékes művészeti adományokkal lép a közönség elé Vaszary János. Igaz, hogy elvonultságának éve alatt is adott olykor életjelt magáról a hadikiállítások egyikén-másikán, s nekünk felejtethetlenné a limanovai rajzok, amelyeknek keményes papirosra feszített vonalai drámai erőt tolmácsolnak. Igazi kifejezőeszköze azonban továbbra is az akt maradt, amelyen most nem a szobrászi formái s nem is a rajzvonalai az első szó, hanem a gazdag változatú színé.

Vannak darabjai, amelyeken a szín egészen súlytalan és úgy alakul ily üdévé, hogy kiegészítő színek kerülnek merészen egymás mellé. Ide egyenes úton jutott a művész, egészen eddigi fejlődésének eredményeihez kapcsolódva. Egykoron terebélyes fa alá állította aktját s a gallyak közül levillanó fénysugárral és a lomb zöld reflexeivel látszott igazolni a test gazdag színjátékát. Ilyen külső motíválásra most nem volt szükség: egymás szomszédságába kényszerített zöld és piros, sárga és kék e nélkül is helyén van, mert együttese egyszerre finom és légies harmóniát ad. Egészen érthető, hogy egy lelkes optimista a színek e gazdag világában szinte újjáéled és érzelmeit éppen ezzel tolmácsolja legtömörebben nekünk, nézőknek.

A szín ez esetben, mint valami egészen könnyed fluidum, jóformán mint színes fény sugározza körül az alakokat. De Vaszary néhány más aktja még külön hatásokat vált ki a színből. Sokkalta hevesebbeket, sokkalta intenzívebbeket. Egy pihenő alak: mögötte hatalmas hegytömb, mintha óriási lapis lazuliból faragták volna óriások. Egy álló alak: mellette nagy zöld és veres tömegek: a legmélyebb smaragdból és rubinból kihalászva. E töretlen, a legsötétebbre fogott színek valahogy úgy hatnak rám, mintha feszülne, forrongana a mélységükben valami s ki akarna törni, hogy a forró zománc-lávat kiöntse. Szinte nyugtalanító erő feszül alatta s ez az erő végignyilallik az egész képen. Itt persze, ahol ily elemek forrnak, ki óhajtaná az aktok lágy epidermiszének selymes és folyamatos megfestését? Bizony kemény kontrasztok küzdenek azon is, s az elefántcsontszín és rózsás tónus mellé hirtelen és kemény rántással kerül egy zöld folt, amely éppen megjelenésével folytatja azt a forrongó játékot, amelyet amaz erős színek megindítottak. Ilyesmit a nyüzsgő, diadalmas erejű élet adekvátumának szabad vennünk, reám legalább így hat.

Ha a kompozíció (mint például egy pompás tájképen) mégoly rendületlen nyugalmú is: a képnek felülete alatt ugyanez a heves élet látszik forrni s minden tenyérynél helyen mozgalmat teremt, ellentéteket, versenyt, valamit, ami nem engedi nyugalomhoz jutni a szemet és szünet nélkül foglalkoztatja a nézőt. Minden egyenes ellentéte tehát az ünnepélyes renaissance-nak s minden akadémiának: a legszemélyesebb vallomás, amelynek alfája és omegája nem a formakultusz, sem egy új rend teremtése, hanem inkább a nyüzsgő életnek egy nobilis lélekbe vetített tükörképe.

Ebből a szempontból nézve az élmények gazdag sorát kínálja az Ernst Múzeum új Vaszary kiállítása. Valóban élvezetes volna az íróra nézve a művésznek ez új alkotásaival behatóbban foglalkoznia. Itt csak néhány értékes hatására mutathattunk, egészen röviden. A művészet komoly értékelői úgysem mulasztják el a kiállítás megtekintését.

Lyka Károly

(Uj Idők, 1919. márc. 30. XXV. évf. 13. sz. 243-244.)

Vaszary János új képei. Ezerkilencszáz tizenkettő márciusában, szóval kerek hét évvel ezelőtt rendezte utolsó önálló kiállítását Vaszary János. Régi és új művészetének határmezsgyéjét jelentette a művész e kiállítása. Ott láttuk fiatalkori naturalizmusának termékeit, a lágy, omlós formákból felépített figurákat, de ugyanakkor már ott voltak újabb képei is, melyek az átalakulás folyamatának voltak hordozói. Zavarosak voltak e képek, úgy hatott az egész, mint vízbe dobott kő nyomán felborzolódtott hullámgyűrűk riadt vonaglása; a nyugalom eltűnt és bizonytalanság, zavar lépett a nyomába. Vaszary új stílusa ekkor még egészen kezdetlegesen jelentkezett és a monumentalitás felé való közeledés akarását igazán nem lehetett kiolvasni ez időben festett képeiből. E tendenciák csak később bontakoztak ki alkotásaiban. A bizánci és primitív olasz mesterek nagyvonalúsága megtermékenyítette Vaszaryt és 1913 után festett képei és vázlatai – e zord kemény munkák – megrázó erővel vetítették ki a művész harcát; szinte éreztük ina feszülését, foga csikorgatását, az aszkéta lélek mélységéből feltörő energiák buzogását.

Vaszary végigjárta a háború iskoláját. Sötét palettájából kiömlő színei, energikus, férfias vonalai hatalmas erővel szuggerálták a szemlélőre a háború döbbenetét. A háborús élmények lírai mozzanatait nem élte ki munkáiban, eszközei tisztán festőiék voltak, de szubjektivitása mégis csorbítatlanul, szuverén fölényességgel uralkodott a jelenségek megrögzítésében.

Új képei, azok, amelyeket az utolsó másfél év alatt festett, nem oly monumentálisak, mint az átmenet periódusából valók, de intimebbek és színesebbek. Vaszary fejlődési vonala nem fut nyílegyenes irányban; a végső konzekvenciáktól úgy látszik visszariadt vagy talán újabb erőgyűjtésre más terület felé kalandozott, helyel-közzel mintha fiatalkori piktúrájának nyomai, emlékei tüneznének fel. Új képeiben is a fekete az uralkodó szín, de ez a fekete még tüzesebbé, még káprázatosabbá teszi zománcos, izzó színeit. E fekete szín ott bujkál a lombok zöldje, a felhők kövér szürkéi alatt, néhol kivillan és vékony csikja átcikáz a fedőszínek felületén, majd a maga egész teljességében szétáramlik és összefogja, maga köré kapcsolja a szanaszét pattanni vágó színek systergó szilánkjait.

Vaszary művészete hedonista művészet. Öröm, életszeretet, optimizmus dalol ki a vásznakból. Töprengés, próbálkozás, ami a kész alkotást megelőzi, bizonyára Vaszaryt is megakasztotta nem egyszer munkájában, de kultúrája, tudása és mindenekelőtt az ő nagyszerű festői érzése legyűrte az akadályokat. Vaszary több festőtársához hasonlóan, idegen hatások áramkörétől elszigetelten dolgozott az utolsó

esztendők alatt. Magára hagyatva, önön értékeire volt utalva, abból merített. A mostani kiállítása e nagy dolgokra hivatott művész erőpróbájának eredményeit foglalja magában. A viaskodásban ő maradt felül. Ez kétségtelen. Szívesebben láttuk volna, ha a megkezdett úton haladt volna tovább. De hisszük, hogy visszatér oda és ismét a magasságok felé törtet. Egyre magasabbra!

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. ápr. 1. XII. évf. 7. sz. 505-506.)

Vaszary, a festő

Illetlen dolog képekről írni. A kép voltaképpen azért lett kép, mert leírni nem lehet. Mint ahogy az igazi írást nehéz lefesteni. A jóhiszemű közönség és a rosszhiszemű bíráló ebbe nagyon nehezen nyugszik bele, és ezért sok minden baj támad: az első az, hogy az elrontott nagy publikum ítél a festő és munkája fölött. A bíráló pedig bízattja, jobbra vagy balra. Pedig egészen bizonyos, hogy a piktúra tudomány, tudni vagy ismerni kell annak a technikáját, történetét és még ezek kívül hozzávaló ízléssel kell születni. Mellesleg: megtanulni egyszerűen nem lehet. A nehéz és nagy igazságok e korszakában nyíltan ki kell ezt mondanunk és nem szabad megengednünk csak egyet, csak azt, hogy a képet néző mondhassa: ez a mázolás tetszik vagy nem tetszik nekem. Furcsa - de nem ok nélkül való - rendszerint a rossz, a gyenge, a csinos, a nem igaz kép tetszik neki. És gyűlölködik a jó, az erős, az új és legfőképpen az egyéni ellen. Volt rá esetem, hogy szép, fiatal, sőt ízléses nő a napernyőjével akart nekimenni egy vérrel és zsenivel készült munkának és a kedves Margittayt kereste, hogy színes szappan alakjai miatt megcsókolja.

Most aztán az történt Pesten - itt mindég rendkívüli dolgok történnek ?, hogy Vaszary János gyűjteményes kiállítását egy nap alatt megvették. Kétségtelen tehát, hogy a képei elragadták a publikumot, pedig azok - jók és becsületesek. Valaki szuggerálta őket, vagy valami ügyes műkereskedői ravaszkodás történt itt? Végre az is megtörténhetik, hogy ami szép, az is tetszik. A néző és vásárló közönség mellett sok érv van, példának okáért: soha ilyen *festő* ilyen éretten buján és fiatalon nem állott még elébük. És igen fontos, hogy vásznai mögött érzik az embert: robusztus és nemes alak, mámorosan a külső és benső élet színeitől, és hogy amit ezúttal elárul, nem minden, bőséges tartaléka van. Talán megérzik külön az is, hogy nagy, önmagával és a mesterségével való küszködés után jutott ide. Mennyi hamis nyomon járt Vaszary! Volt édes, csinos, ügyes, még akadémikus is. Nem is tudhatják önök, hogy egy művész - a költő éppúgy, mit a képzőművész - csupa be- és kibúzás, átalakulások sora, míg egyszerre - az, aki szerencsés és arravaló, egyszerre akinek génusza van - a saját maga bőrért szakítja keresztül és fölrepül. Ez történt a mi emberünkkel is, és ez a dramatikusan izgalmas élettörténet van kiállítva a Nagymező utcai múzeumban. A kartársai, mégpedig a legjobbak, vörösré és fehérre fölizgatva ott állanak képei előtt, nem egyszer naphosszant: némák a gyönyörűségtől és hangoznak az elragadtatástól. Kedves és derék fiúk ezek, és aki közöttük párt-piktor, az

is legfeljebb a koncepciót keresi a képeken – a maga koncepcióját, azt, amit ő szeretne. De nincs senki, aki ne csudálná, hogy Vaszary milyen nagyszerű ösztönnel és teljes tudással fogta meg a fekete élet-pillangót, amelynek a sötét testéből hirtelen a legmelegebb színeség világít ki. Koncepció, kompozíció – régi hazug szavak! A kép, kép – egy megkülönböztetett szempárnak a személyes látása, remélem, ez így marad a jövőben is. Kunfi kar- és szaktársam egy szép és kivételes beszédben – néhány hét előtt – a művészet kivételessége mellett nyilatkozott. Végérvényes-e ez? A nép uralma és boldogsága érdekében nem változik-e meg a képzőművészet? És hogyan? Milyen lesz az új?

Különböztetett minden lehet, és remélem, hogy a nép és a művészet összelelkeznek. Eddig haragban voltak, vagy alig ismerték egymást és a képzőművészet maga: komisz és zsarnok. Királyok, fajtalan pápák, göggtől rossz szagú nagyurak, elernyedtt költők és kalandorok legszűkebbre szabott körének a passziója volt. Mi lesz vele, hogy fejlődik, merrefelé engedik fejleszteni? Sajna, napszámra fejleszteni ezt nem lehet. De mit töröm a fejemet az ötvenedik etapon, amikor a másodikat is alig hogy sejtem. Mert meg kell elégednem azzal, hogy e komoly és komor korszakban egy született festő élhet, sőt elismertetik.

Bródy Sándor

(Magyarország, 1919. ápr. 9. – 7.)

A festők világnézete

Azt hallottam valakitől, hogy a múlt héten a szervezkedési viták során Kernstok Károly kijelentette, hogy a „festészetben nincs világnézet”. Ezzel egy nagyon elterjedt és nagyon ártalmas tévedést mondott ki, amelyet soha sem volt szükségesebb és aktuálisabb megcáfolni, mint éppen most, amikor egy új világszemlélet és egy új művészet van kialakulóban. Annál is inkább, mert ez a tévedés nagyon kézenfekvő. Elég hozzá egy kis felületesség és gondolkozni nem szeretés. (Piktórainkban jócskán van mind a kettőből.)

Hogy az irodalomnak mindig az új világnézet, az új psziché kialakítására és hirdetésére kell törekednie, azt nehéz lenne elvitatni. És az irodalom ezt meg is tudja tenni: anyaga lévén a gondolat, fogalomközlő szó. A többi művészet: a festészet, szobrászat és a zene azonban éppen ezt nélkülözi. A világnézetnek tehát a formulázható tartalmát nem tudja kifejezni. De ez nem is szükséges, mert a világnézet lényege, értéke úgysem ezekben a formulázható tételekben van, hanem azoknál sokkal mélyebben.

A világnézet két dolgot jelent: viszonyunkat a társadalomhoz. (Ez a kettő gyökerében elválaszthatatlan, egyik a másik következménye.) Azt jelenti, hogy minden irányban tudjam és érezzem, hogy miként vagyok belevetve a világba, és ami fő: hogy *legyenek szilárd értékelési, erkölcsi szempontjaim a dolgokkal szemben*. A világnézet alapja a gazdasági vagy inkább társadalmi berendezkedés. A társadalomnak van bizonyos belső logikája, belső struktúrája és ugyanezt a struktúrát, gondolkodási

módot veszi fel az egyén is. A teremtő egyén, a művész viszont ismét az ő lelki struktúráját építi meg a művészetben. Így a művészet szelleme és formái mindig a világnézet formáját és szellemét testesítik meg absztraktul és az ideák szigorú tisztaságában. Az igazi művész pedig az új világformát, az új lelket már előre megsejti és előre kifejezi. És mert előre mondja: alakítja is, teremti az új világot.

A világnézet tehát egy belső lelki forma a társadalmi forma képére és hasonlatosságára. A képzőművészetek és a zene a formát zártabban és teljesebben tudja megépíteni, mint az irodalom, és éppen ezért a világ organizmusát, a világszemléletet is határozottabban, jellemzőbben fejezi ki.

Egy festmény talán még jobban elárulja korának szellemi berendezkedését, mint egy irodalmi munka.

A középkor társadalma hierarchikus, egymás fölé rétegzett. A csúcson a pápai vagy császári hatalom, a fundamentum az alárendelt tömeg. A középkor világnézete, erkölce és logikája ugyanilyen: a tetteket egy legfelsőbb parancsoló eszme (Isten) vezeti, minden dolog egy hierarchikus rangsorba kerül és értékét az szabja meg, hogy milyen viszonyban van a legfelsőbb egyetlen ideával. Ezt a világszemléletet kifejező keresztény, gótikus művészetnek a *formája*, *kompozíciója* (nem csak a tartalma!) ugyanilyen hierarchikus szellemű. A középkori művészetet a dolgok önmagukért nem érdeklik, azok csak fokozatos értékű eszközök egyetlen, uralkodó eszme kifejezésére.

Az új művészet, az új festészet is olyan formájú lesz, mint az elkövetkező társadalmi forma: a kommunizmus. A kommunizmus megszüntet minden hierarchiát, alá és fölé rendelést, nem is hierarchia fogja a társadalmat szerves egységbe építeni, hanem az egymás mellett, együtt ható szabad egyéni erő egyensúlya. Az új festészet formája is ilyen lesz: minden létezőnek egyforma jelentősége és értéke van a szépben és együtt benső egyensúlyban érzetik a természetnek és a társadalomnak rendjét és lényegét. Azt a festészeti formát sejtették és vetették előre Cézanne és a kubisták.

Mi esik e két nagy korszak: a keresztény középkor és a kommunizmus közé? A keresztény kultúra felbomlása és a kommun kultúra előkészítése. A középkor éppen úgy, mint a küszöbön álló kommunizmus, internacionális és szociális volt. Felbomolva helyet adott egy nacionális és individuális kultúrának. Ez a kultúra a középkor despotikus rendje helyett egy anarchikus, kompromisszumos demokrácia felé fejlődött, hite, vallása megalkuvó, felemás liberalizmussá züllött; ideális stílusú hatalmas művészete pedig a formátlan, művészietlen naturalizmusba feneklett bele. A naturalizmus nem művészet, még kevésbé jelent világnézetet. Ellenkezőleg a világnézet hiányát, egy materialisztikus, egyénieskedő, földhöz ragadt szellemi vegetálását. Nem jelenti a formát, hanem a formátlanságot, nem valamely logikát, lelki struktúrát, hanem strukturátlanságot, nem valamely erkölcsöt, hanem az erkölcselenséget.

Az új világban a naturalizmusnak, ennek a szellemi nihilizmusnak éppen úgy el kell tűnnie, mint az anarchikus kapitalista termelésnek. Aki az elmúlt rohadt kultúrát akarja visszahozni, az éppen olyan ellenforradalmár, mint aki a kapitalizmust óhajtja vissza. Tűnjenek el, alkudjanak bele az új rendbe, ha nem bírják új erővel, új lélekkel, jók lesznek talán napszámosainak.

Naturalista-impreszionista és műklasszicizáló epigon hadunk pedig értse meg végre: nem festő, nem művész az, aki megfelelő gyakorlat után le tudja kopírozni azt, ami a szeme elé kerül. A festő is művésze, építő munkása az új kultúrának. De egész ember legyen, akiben megvan a szellem, a magasrendű moralitás, hit az élet és művészet új lehetőségeiben, és energia mindig többet, mindig jobbat akarni.

Aki ezt nem érzi magában, jobb, ha félreáll.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó, 1919. ápr. 10. I. évf. 14. sz. 12-13.*)

Új mesteriskolák. A művészeti direktórium az országban több mesteriskolát állít fel. Egyik ilyen, a fővárosban lévő iskola vezetésével *Berény Róbert* festőművészt bízta meg. A mesteriskolába csak megfelelő, akadémikus képzettségű növendékek vétetnek fel. A végleges felvételhez a növendékeknek egy hónapig tartó próbamunkán kell részt venniük. A tanítás ingyenes. Akik ennek az iskolának tagjai akarnak lenni, jelentkezzenek április 30-ig bezárólag délután 2-3 óra között az iskola vezetőjénél, I. Városmajor utca 36. szám alatt.

(*Pesti Napló, 1919. ápr. 15. - 7.*)

A Ma előadásorozata. *Uitz Béla* felolvasása nyitja meg a *Ma* aktivista művészcsoport előadásorozatát csütörtökön, április 17-én este fél 7-kor a központi egyetem kupolatermében. Az előadás címe: „A kommunizmus mint tárgyi és plasztikai fundamentum a művészethez.” Mindenkit szívesen látnak.

(*Az Ujság, 1919. ápr. 17. - 5.*)

Uitz Béla

1. Uitz Béla – ki lehet mondani nyíltan – legkülönb az összes magyar festők között. Ma már nemcsak tehetségének és hatalmas egyéniségének ereje teszi őt legkülönbé, hanem eredményei is. Legutóbbi munkáiban diadalmasan közelítette meg azokat a súlyos problémákat, amelyekkel előző generációnk jobbjai is eredménytelenül viaskodtak. Ez a probléma a Cézanne-i örökség: a tér és az anyagi formák benső, szellemi együttlétezésének megmutatása. Uitz nemcsak hogy teljesen önállóan, külső impulzusok nélkül vitte megoldás felé ezt a problémát, de magának a problémának piktúrájába való belépése is egészen magától adódó, evolúciós szükségszerűség volt. Mert Uitz fejlődési etapjai sohasem azt jelzik, mint legtöbb piktorunkét, hogy mit látott Párizsban, Münchenben vagy éppen csak a Jugendben, hanem hogy az igazságért való csüggedetlen harcában hová jutott el következetesen és elkerülhetetlenül. Végignézve festészetének egymást követő fázisait, vaslogikával előretörő, új és új egymásból adódó, egymást fogaskerekek módjára előre hajtó probléma-láncolatot találunk. Lépésről lépésre haladt ez a piktúra, de – és ez a fontos – megállás nélkül,

mert minden lépés új lépést parancsolt, minden megoldás új feladatot bukkantott maga helyébe. Ezért forradalmi művészet Uitz művészete, ezért oly megmozgatók és együttműködésre ingerlők festményei. Mindegyik felelet egy kérdésre, de egy újabb kérdés is. És ezt a kérdést szuggesztív erővel vetik fel az Uitz-képek, kényszerítenek bennünket, hogy összemérjük őket az igazsággal. *Ez piktúrájának felsőbbrendűsége és moralitása.*

Uitzot nem a jelenségek érdeklik, hanem a piktori eszmék, ideák. A dolgok arca helyett a dolgok lényegét keresi, a külsőségek helyett a világ legfőbb realitását, a létezés legfőbb és egyetlen igazságát. Ezért mutat művészete mindinkább elhajolást abba az irányba, amely felé a kubizmus is mutatja az utat. Piktúrája tudatos és intellektuális, mint a kubizmus, de több, gazdagabb annál. Gazdagabb és emberibb, mert a kubizmus higgadt, spekulatív öntudatosságát nála mély és forró átérzések fűtik. Ezért oly hatalmas és meggyőző, agyat és az idegeket együttéltető a festészete. Mert Uitz Bélában olyan pszichikai adottságok vannak együtt, amilyenek ritkán szintetizálódnak egy emberben: a kutatónak, a gondolkodónak lankadatlan erőfeszítései az igazság felé és az agitátornak, a prófétának aktivitása, lenyűgöző és megmozgató ereje. A tudós hitével keresi az igazságot és a próféta fanatizmusával akar felrázni mindenkit. Próféta, de aki nem dogmákat hirdet, hanem a mindig jobbnak, mindig többnek meg nem álló akarását. Az örök forradalmárok temperamentuma Uitzé.

Uitz festészete mély és szenvedélyes, forró és nyugtalan, de mindig komoly a komorságig. Az életnek sokszor elviselhetetlen súlyát, a küzdelmek folytonos, pihe-nés nélküli elkerülhetlenségét érezteti. Nála a proletárszomorúság sohasem engesztelődik melankóliává, mindig valami fojtott gyötrellem és magánosság. Derűsebb vagy könnyedebb hangot sohasem üt meg Uitz művészete, nyugvópont nála csak egy van: az áhitat, a megdöbbenés a világ előtt. Útszéli kis modellek hatalmasabban és komolyabban ülnek, mint a legkomorabb és legszentebb középkori Madonnák.

2. A proletárdiktatúrával nemcsak az új társadalomért indult meg a harc, hanem az új kultúráért is. Hiszen az új társadalom szükségszerűen új kultúrát is jelent. Szinte sorsszerűen hat, hogy Uitz festészete éppen most, e kultúrharc megindításakor érkezett el a legforradalmibb, legharcosabb fázisához, mintegy előre érezve az időket. És most lett szükségszerű az is, hogy Uitz harcossá válna mellé harcossá, szavát is felemelje és megakadályozza, hogy a kis vászonpusztító iparosok hada elszikkassza és megbecstelenítse már előre a kultúra megindult forradalmát. A Fészek dobogójáról kiált tiltakozása a művészet felébredt lelkiismerete a sehonnai epigonok tehetségtelen, de annál lármásabb és szemtelenebb tömege felé. Ezek a burzsoá-lakásokat cicomázó, megrendelésre, szabott árért elalkuvó pingálók összefogtak és minden erőfeszítést megtesznek, hogy a kultúrforradalom a kultúr-cégtáblák átfestésén túl ne juthasson. Egyetlen céljuk *átmenteni* hitvány burzsoá művészetüket és tovább mételezni semmitmondó, gondolat és érzéstelen gyártmányaikkal a kultúrába most belépő proletártömegek friss, kultúrmaszlagoktól még tiszta eszét is.

Zsibvásári érdekelttségükkel szemben nagyon nehéz, a majdnem magára maradt Uitz Béla elkecseregett harca és tiltakozása. És éppen ezért a proletáriátus hatalmának kellene összezúzó erőt robbantania Uitz kemény és tiszta öklébe, hogy szétüthessen

alaposabban a korrupt festő-üzérek bandájában. Ez a proletariátusnak, a dolgozóknak is eminens érdeke, ha talán még nem is tudnak közvetlenül ennek belátására jutni. A diktatúrának kultúrtéren is tiszta munkát kell végeznie. Nem szabad ilyen ellentmondást tűrni, hogy mialatt a dolgozók megsemmisítik a burzsoázia önrendelkező demokráciáját, addig a kultúrburzsoák szabadon rendelkeznek, szakszervezeteskednek, hogy már eleve ellenforradalmat állítsanak a kultúra forradalma elé. Igenis, átmenetileg a művészetben is éppúgy *diktatúrára van szükség*, mint a társadalomban. A társadalmi átalakulások mélységét és őszinteségét éppen az méri, hogy mennyire tud a kultúra megújihodni. A régi álkultúrából éppen elég volt az undorig, a proletariátusnak fel kell rúgnia a szellem szabadságának ürügyével szervezkedő kultúr-ellenforradalmat. Még egyszer mondjuk: a művészetben is diktatúra kell, és pedig legjobban festőink fölé, mert közöttük legerősebb az ellenforradalom. Ennek letörésére – ezt is újra kell hangsúlyozni – egy mód látszik legjobbnak: ha kivételes segítséget és erőt ad a proletariátus hatalma Uitz Béla szeplőtlen és fanatikusan becsületes egyéniségének.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. ápr. 17. I. évf. 15. sz. 20–23.)

Az új festészet

A legutóbb lezárult művészeti mozgalommal, amely az impresszionizmus zászlaját vitte be diadallal, más, biztosabb utakon, homlokegyenest más cél felé szeretnénk lökni az iramot. Az impresszionisták naiv rábámulási helyett, a huszadik század minden elvi konvenciótól és szentimentális érzelmi momentumtól – kultúrával levetkőztetett emberének mércés és kiválasztó látásának kell eljőnnie. Ha szép igazság volt eddig, hogy a művész hárfá, amelyen az élet játssza ki szeszélyes danáit, most legyen kemény igazság, hogy az élet csak nyers, alárendelt anyag a művész formáló zsenijének.

Az új festő szeme elé állított modell nem lefestendő téma, csak formákra emlékeztető matéria a teremtő akaratnak! A matéria tehát csak tapodható ugródeszkája lehet a művész fantáziájának; csak egyensúlyozása annak az intenzív agymunkának, amely állandó kiszabadulási kísérleteket tesz a miliójéből, az a milió legyen akár a mai világ.

Az új festészet kiindulópontja tehát a natúra – de ez a művészet maga sohasem lehet a *naturalizmus*, mert célja nem a természethez minél közelebb férközés, hanem minél messzebbre való ellendülés, precízebben: túllendülés. A tiszta naturalizmus nem több a liberális szemlélődésnél, az igazi művész pedig minden idők keretéhez mérten felforgató, forradalmi temperamentum!

Nekem, aki már valamennyire ráirányítottam a szemem a körülöttem lévő természetre, semmi szükségem sincs az olyan festői produktumra, amely egy tájnak vagy testnek szóserinti külsőségeit ügyeskedni vászonra. (Ez a naturalizmus.) Az ilyen kép lehet tűrhető faldísz vagy egy kedves barátunk majom-képességeinek nagyszerű dokumentuma; de a művészet célja nem ennyi. Sőt, ami ennél már sokkalta több, a krónikás szerepével sem elégedhetik meg. Hangsúlyozottan ma nem, amikor sokkal

egyszerűbb technikai úton (a mozgófénykép) majdnem hajszálpontossággal kopírozhatjuk le a világ eseményeit. – Összegzésül: az új, nekünk korszerű festészet csakúgy a naturalizmuson, mint az impresszionizmuson túl (bár mind a két iskolának tagadhatatlan értékeit magába olvasztva) fog megszületni.

Köztudomású megállapítás, hogy ami az elmúlt századok festészetéből mint abszolút érték ránk maradt, az elsősorban a téma feldolgozási módja – a művész megjelenítő ereje. A téma miértjének szociális értéke mindig időleges, s ami a képet az utókor részére kritikailag értékelhetővé teszi, az a megcsinálás hogyanja ...

Amint a technika, filozófia és politika megcsinálta forradalmi előrelendülését, úgy a festészet sem maradhat meg tegnapi stádiumában; nem, ha még egyszer annyi nagy mestere lenne is a múltnak. Ma mások a festők elmondanivalói, tehát mások kellene, hogy legyenek a kifejezési eszközeik is.

Az ősprimitívekhez hasonlóan (de kulturáltabb, komplikáltabb formában) az isteni dadogók között élünk ma újra. (Csak valahol a négereknél és a XII. század klasszikus primitívjeinél találjuk meg a mai keresések pandanját.)

Az emberbe zúdult világalakulás nem bírja el a törvénné esztétizált formákat, a forró életből lelkezett mondanivalójához veritékezve kevesli a meglévő kifejezési eszközöket. Innen az értelmetlen zavar a laikusok szemében és innen a néha valóban túlzott *modor*, amibe a keresők belesodródhatnak. Igazságuk értékén azonban ez mit sem változtat.

Akárcsak a plakátművész, éppúgy harcosok, proféták és – emberek az új festők a maguk művészi körében. Képeikkel tisztító hatalmat akarnak beledobni a korba, művészetünkben a vajúdó század irányt jelző póznái. Az ő képeik már nem szabadsznek készülnek, hanem harci eszközök s mindannyiszor eleven kérdő és felkiáltó jelek akarnak lenni az értelmi tömeg előtt. Nem sokat esztétizálnak, a nüánszok sohase fontosak, csak a lényeg (témában és kivitelben), ami eszenciás nagyszerűségében mindig életés és támadó egység. Az új festészet a monumentalitás jegyében, az ész revíziója alatt készül, és egészében mindig valami a mainál örömösebb célt szolgál! Karaktere: egyéni demonstráció és szabad erő!

A smaragd tengerből, a tejfeles nyíresekből és a „józanul látott” viaszlábszárakból már kigyógyultunk. Tudjuk, hogy vagyunk, s életünk a művészetben is csak az életet akceptálja. Minden vágyunkkal kívánjuk, hogy egy kívülünk álló s minden ipari tárgyat legyűrő étellel töltse meg a kép a szobánkat, s amint a plakátok előzködnek egymás között a tarka hirdetőoszlopokon, makacs világdöntő kedvükkel, úgy előzködjenek a képek a mostani dohos és álmosító kiállításokon!

Kassák Lajos

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 115–116.)

A festészet új irányjai

Az új festői irányok, bármennyire el is térnek egymástól a kifejezés módjában, egy közös célt, egy közös elvet követnek: *el a természettől!* A naturalizmust művészet-

lennek érzik, amely csak a világ külsőségeiből ad nekünk egy darabkát, nincs semmi komolyabb lelki tartalma és mélyebb igazsága. Formailag meg éppen tökéletlen a naturalista festmény, mert komponálatlan, egyes részei nincsenek szoros, benső vonatkozásban egymással. A színek és vonalak nem törekednek az összhangra és az egységre, hanem csak arra, hogy hűek maradjanak a valósághoz.

Az új művészet, amely a XIX. századi impresszionista-naturalista művészet nyomán fakadt, mindenben ellenkező törekvést mutat: hangsúlyozza a kompozíciót, amely a lélek egységét kölcsönzi a műnek, és annak teljes zártságot és szuverén létezését ad. Megköveteli a művésztől a tudatos, aktív alakító erőt, és nem elégszik meg, mint az impresszionizmus, az impressziók pusztá befogadásával és reprodukálásával. Hirdeti, hogy *külön törvényei vannak a természetnek és külön törvényei a művészetnek*.

A művészet céljának hirdetett (és annak is tisztelt Zola-i ideál: egy darabot a természetből a művész temperamentumán keresztül – megbukott, és helyébe új jött: egy darabot a természetből, hogy abban a lélek és a kozmosz ereje érezzen.

A megvalósítás és a hangsúlyozott elvek szerint válnak el egymástól az egyes irányok. A *futurizmus*, bár a legradikálisabbnak látszik, egyenes folytatása és végsőigk vitele az impresszionista ideálnak. A különbség csak az, hogy az impresszionizmus a natúra pillanatnyi tartalmát adja vissza, a futurizmus pedig egy pillanat képzet-tartalmát akarja produkálni. Ami egy pillanatban a lelket kitölti. Ezt azonban a futuristák teljesen materialistán akarták érzékíteni: a lélekben egymás után vagy egyidejűleg felbukkanó motívumokat egy síkra dobálták önkényesen és belső rend nélkül. (Pl. Russolo: Emlékezés egy éjszakára.) Lelket akartak adni, de ez nem sikerült, és amit csináltak, az külsőségesebb és esetlegesebb volt az impresszionizmusnál is. De a futurizmus gyorsan kivetkőzött ebből a primitív állapotból és megtalálta célját: kifejezni a lélek mozgatóerőit és bizonyos dinamikus lendületeket, amelyeket az impressziók keltenek (Carlo Carra: Az utca ereje). Fázisaira szétbontva adták a mozgást (Boccioni szobrai és képei), vagy a formákkal és vonalakkal mint eszközökkel szuggeráltak valami hatalmas érzést vagy hangulatot (Carra: „Anarchista temetés”). Ezen a ponton azonban a futurizmus már odaért ahhoz, amit az *expresszionizmus* nevével jelölünk. Az expresszionizmushoz az impresszionizmus felfokozása révén jutunk el, ha túlme gyünk a jelenségen és az érzés tartalmát fokozzuk és súlyosítjuk. Az utolsó nagy impresszionista volt az első nagy expresszionista: Van Gogh. Az expresszionizmusnak rendkívül sok formája és lehetősége van, megengedi ezt neki tág programja: nem a jelenség a fontos, hanem az érzés. Azért ide tartozik mindenki, aki pszichikai tartalmat igyekszik a képbe vinni; ezt azonban pusztán csak festői eszközökkel hozza ki: színnel és formákkal. Az első expresszionisták közül való a misztikus Eduard Munch és Matisse. Diadalra vivője és agitátora az iránynak Kandinsky és a szuggesztív állatképeiről ismert Marc. Expresszionista hajlandóságot mutat a futurisztikus és primitív eszközökkel dolgozó Chagall. Az expresszionistákhoz tartoznak a *neoprimitívek* is: Gauguin és Rousseau is.

Az expresszionizmus nem köti meg a kép tartalmát: az érzet lehet nem festői, csak a kifejezés legyen festői. A *kubizmus* sokkal kötöttebb és logikusabb, konzek-

vensebb is: a festőtől a tér-érzetek hangsúlyozását követeli, nem pedig az asszociációs érzéstartalmat. A térbeliségben, a kubusban a dolgok abszolút létezését akarja megragadni, azért kerüli mindazt, ami csak látszat és csalás, így a vonalperspektívát és a fényelosztást. Ezek nemcsak önkényesek, de relatívek is: nem a dolgokról adnak számot, hanem a szemlélő helyzetéről. A kubizmus megteremtői: Gleizes, Metzinger és Léger. Legegyénibben és legtovább vitte Pablo Picasso, aki az alakzatokat síkokra bontja és a síkokból rendezi össze képeit.

A kubizmus Cézanne piktúrájából indult ki, és annak alapelveit fejleszti tovább logikus konzekvenciával. A kubizmus mellett van egy erőteljes irányzat, amely szintén a Cézanne-i eredményeket tökéletesíti. Nem dolgozik olyan matematikai szisztémával, mint a kubizmus, de az is a térbeliségben akarja az abszolútumot megfogni és kifejezni. Legerősebb alakjai ennek a törekvésnek Delaunay, Derain, részben Matisse és nálunk Uitz Béla. Szerintem ez az irány van predesztinálva arra, hogy a fejlődés folytonossága benne éljen tovább, és hogy általa megteremtődjék egy erőteljes, monumentális stílus, amely stílus az impresszionizmus feminin játéka és naiv elbáméskodásai után újra a férfias alakítóerőt, komolyságot és emberi mélységet fogja diadalra vinni.

Hevesy Iván

(Erdélyi Szemle, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 117–118.)

Az új szobrászat: a füledt, rengeteg kultúrmetropolisok szájrétű, sokmagvas, zavaros gondolatának egy háromdimenziós masszába való kiegyetemítése. A Michelangelós szobrászat folytonosságába beleékelődött egy kis csoport új és igazabb meglátáson felépülő művészete. Nem egy-egy embernek karakterisztikumát, nem az egyén túlnagyosodott vagy csírájába visszarokkant részletkifejtőit, de a kozmosz összehatását formálják életet létté. Egy idomtalan kő, agyag vagy márvány masszából kiféhlő homlok az egész kompozíció, és e csak vázaltszerű kidomborulás szuggesztíve belekényszeríti a világ mindenén szétáradó és mindent megtermékenyítő gondolatát.

A szimmetriát, összhangot izzadó pepecses faragóművészet helyébe a szemléleten át szublimált és onnan visszalökött nagyvonalú, általánost kifejező plasztika fejlődött. Egy parányba, egy vésőütés barázdájába sűrítik és parancsolják az egészben erjedő és cselekvő dinamikát.

Az ünnepélyes, pózos s mégis köznapi dísztelenségeknek monumentális értékűvé erőltetése csak művészettörténelmi adalék azok szemében, akik az életet s a belőle felhízó szenvedéseket, kis örömeket, öntudatlan jajdulásokat, elképedéseket, halottá merevedéseket nem tisztán csak a szem objektivitásával vizsgálják, hanem az intuíciónak az értelemmel való párosulása folytán szobrosítják meg a mozdulatlan örök mozgalmakat. Azokat a jelenségeket formálják anyagba, amik a szemnek az unalomig ködsapkás értéktelen misztériumok. Bármelyik szobort emeljük ki, mindeniken rajta bélyegesedik az élet-halálharcot csatázó ember elszántsága vagy ügyefogyottsága, nyáltermelő szerelmes sóvárossága vagy ez örömkön túli jóllakottság végtelen,

bágyadott szomorúsága. Mindegyik alapgondolata valahogyan a való életből csatornásodik a metafizika minden mérlegébe és onnan lírizálja ránk a magunk kis enyhe életére a nagy mindenség, a kozmosz örökkévaló monumentális plasztikáját.

Az új művészet magyar szoborfaragói közül különösen a nagytehetségű Pátzay Pál, Spangher Ferenc, Murmann József Árpád és Gergely Sándor nevét kell megemlítenünk.

Illyés Jenő

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 118-119.)

Murmann József Árpád szobrász és festő; új ember, fiatal - még nem kiteljesedett, de komoly művészettel ígéretes holnapra. Tehetsége a mesterségbeli kétfelé-iparkodásban körülbelül egyenlően osztódik meg. Termetesebb plasztikai dolgait márványba és bronzba markolta masszív, kiegyensúlyozott tömeggé - líraibb témáit fába gömbölyítette. A keményebb anyagban legegyénibb az „Anya fiúval”, fában a „Tükör előtt” című szobra. Ettől a rajongó ember primitívségével mintázott akttól vezetődünk át Murmann még primitívebb piktúrájába. - Mesterének vagy talán csak véletlen elődjének Henri Rousseau-t ízleljük. Murmann primitív festő, mint ahogyan az volt Rousseau is. Látása és érzése pátosz nélkül, monumentális igényű. Nem forradalmi temperamentum a szó romantikus értelmében, de nem is krinolinban kínlódó sznoboknak tetszelgő. Képei az akadémia mércéje alatt: mázolzományok, színei beütöttek, igénytelenek, alakjai elrajzoltak. Előttünk azonban éppen ezek a „hibái” emelik figyelemre és véleményre érdemes piktorrá. Nagyon kevés emberünkkel dicsekedhetünk, aki párosíthatóan meg merete magát szabadítani az öröklött vagy impresszionisztikus konvencióktól.

Kassák Lajos

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 123.)

Bortnyik Sándor a jó úton járó, igazán érdekes kevesek közül való, alapos készültségű fiatal festő. Nagyszerű fejlődési lehetőségekkel bízató piktúrája (más, komoly tanulságok erejét megsokszorozó asszimilálása mellett) különösen az expresszionisták eredményeinek tudatos továbbfejlesztése új célok felé. Meglévő dolgokhoz kötöttségünk nélkülözhetetlen alapként mások kifejezési eszközeit kényszeríti művészetére, de följük emelkedik s többet és jóval újabbat s becsebbet is [ad] azoknál.

Művészetét részletesebben jellemezni csak efemer értékű dolog volna, mert egyre előbbre fejlődő, erős tehetségű művész, aki sohasem elégszik meg elért eredményeivel.

(b. z.) [Bálint Zoltán]

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13-14. sz. 123-124.)

Mednyánszky László

Rejtelmes erők, túlfűtött energiák úzték, hajsolták egész életén át. Sokszor hónapokon keresztül senki sem tudta, hol bolyong. Elbujdosott, belevetette magát ismeretlen helyek, ismeretlen sötét emberek zombékjába, ott élt, ott dolgozott, majd mint valami garabonciás diák, hirtelen felkerekedett, Bécsben vagy valami idegen városban termett, tegnap még Drezdában látták, ma Budapesten, az Andrassy úton sietett végig felleghajtó köpenyében.

Sokat, nagyon sokat dolgozott, képeinek száma több százra rúg, közöttük néhány egészen elsőrangú, néhány azonban a vásári színvonalat is alig haladja meg, olyan, amelyet a jó szemű, jóhiszemű ember is esetleg egy hírhedt tájképfestő újságíró munkájának vél.

Mednyánszky az óráról órára, sőt percről percre változó jelenségek titkait fürkészte szakadatlanul. Az elsuhanó felhők formáját, a köd, a pára súlyát, tömegét, a hegy hátát végigcirógató lombok sűrűjét átnyilázó napsugarak fényjátékát, az árnyak nyújtózását emelte ki festményeiben, mégpedig döntő, irányító jelentőségre fokozva fantáziáját e foghatatlan, illanó dolgok izgatták a legerősebben, az ábrázolt tárgyak konstrukciója elmosódott, háttérbe szorult e nervózus, szaggatott ütemű piktúrában. Formái egymásba omlottak, parázsló színei fölött ezüstös vagy tompa aranyszín füst terjengett. Mednyánszky a hegyeket, mocsaras erdőket bújta szüntelenül, a távolba nyúló horizont, a szélesen elterülő napsütötte mező nyíltsága nyilván kevésbé érdekelte. A perzselő nyár kicsattanó kövér színei helyett a kora tavasz, nedves ősz, ködös tél tónusait vitte képeire. Romantikus kedély volt művészetében, életében egyaránt. Az anyagi javak értékelésében gyermeknek mutatkozott, zsebe nyitva volt mindenki számára, szíve, lelke is, de amit csinált, amit szűzi lelkén átszűrve a külső világgal közölt, az telve volt homállyal, borongó melankóliával, elzártággal. Az emberben is a rendkívülit szerette, művészetében is csupán azt ismerte testvérenek, aki a köznap kereteiből kilépve a fantasztikum kódéba tévedt, szerette az elesett, kitaszított embert, a morál kötelékeiből kitaszított embert, a morál kötelékeiből kiszabadult individuumot. Néhány nevezetes alkotásának motívuma a csavargó. Büszkén, szinte felmagasztosult egyedüllétben ül a liget valamelyik padján, alatta avar, fölötte sárga lombok, mögötte barna levegő, köd, végtelenség és semmiség egyszerre. Ami festői tartalom a képben fellelhető, az mind e figurában összpontosul. A csavargó nem degenerált, szánalmas emberroncs, hanem filozofáló, fölényes egész ember, valami kopott Übermensch. Testvére, társa Mednyánszkynek, ki maga is szent csavargó volt, kusza, ősz szakállas feje, kopasz koponyája fölé bátran odaképzelték az aureolát.

Mednyánszky teremtő munkásságát kevésbé érintette az utolsó húsz esztendőben lejátszódott képzőművészeti evolúció. Stílusa alig változott. Kifejezési módja egyre tisztult, színei egyre halkultak, néha szinte éteri finomságba mentek át, de az az alap, amelyre egész művészetét építette (talán Daubigny, esetleg Courbet, még inkább Corot és kissé a müncheni festők természetlátásából kiinduló és azok tanulságait gazdagító, mélyítő művészet) ugyanaz maradt. A

Szép művészeti Múzeumban levő sejtelmes barlangképe és a fronton festett monochrom képei, bármekkora az időbeli távolság közöttük, minden felfogásbeli különbség, a külső jegyek ellentéte mellett is szoros rokonságot tartanak egymással. Mednyánszky formanyelve e hosszú évek során kevésbé módosult, de nála a formanyelv nem is nagyon fontos. Annyira az ember szava hangzik ki minden egyes alkotásából, hogy az a mód, ahogy mondanivalóit közli, egészen eltörpül a mondanivaló mélysége és sokasága mellett. Az ecsetvonás iránya, szélessége, a színkeverés fortélyai, a paletta gazdagsága igazán mellékes dolgok, mikor arról van szó, hogy egy igazán nagy művész a lelkének tartalmát ember-társai elé ontsa.

Mednyánszky kiejtette kezéből örökre az ecsetet. Tanítványai nincsenek. Nem is lehetnek. A technika eltanulása nem jelenti egyúttal a mester megértését is. Ami pedig a technika *mögött* van, különösen Mednyánszky szeszélyes technikája *mögött*, az a szentélyek szentélye, azt csak megérteni, felismerni lehet (keveseknek), de követni nem. Továbbfejleszteni a formanyelvet lehet ugyan, de a formanyelv fölött már elrohant az idő, a festő lelke pedig kiröppent az örök végtelenségbe.

Mednyánszkyval megnyílt és egyben örökre lezáródott Mednyánszky művészete. Iskolája nem lesz. Amit csinált, annak javarésze e művészi teremtő munka eredményeinek elkülönültségében is örök értékei a rövid múltú magyar képzőművészetnek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. máj. 1-16. XII. évf. 9-10. sz. 704-705.)

Művészeti tanműhely ifjú proletártehetségek számára. Minden művészeti korszaknak voltak olyan kivételes művésztehetségei, kik a legfeketebb proletársorból, a szegénység és a nyomorúság közepéből verekedtek föl magukat. Elég, ha a mi művészetünk történetéből *Ferenczy Istvánnak*, a szobrásznak és *Munkácsy Mihálynak* példájára hivatkozunk. [...] A proletáriátus felszabadulásával az őstehetségeknek ez a lelketlen elhanyagolása is véget ér most. A művészeti direktórium művészeti tanműhelyt szervez tehetséges ifjúmunkások számára. [...] A legtehetségesebbek közül egyelőre húsz-harminc állandó növendéke lesz a tanműhelynek s róluk az állam gondoskodik. A több tehetséges ifjak egyelőre csak szabadidejükben, esti tanfolyamokon látogathatják a műhelyiskolát. Irányításukat három kitűnő fiatalabb művészre bízták, kik művészetüknek maguk is forradalmárai. *Uitz Béla* a tanműhelyvezetője, *Lampérth József* a festészeti, *Medgyessy Ferenc* a szobrászati osztály igazgatója. Mindhárman maguk is igazi proletárművészek, nyomorúságban, nélkülözésben, a burzsoa világ mellőzése közben megedződött tehetségek. Egyéniségük bizonyára nagy inspiráló hatással lesz növendékeikre. Az iskola helyisége *Andrássy Gyula* Duna parti palotájában nyílik meg. A felvétel módjáról külön fogunk hírt adni.

(*Az Ujság*, 1919. máj. 1. - 7.)

Budapest díszítése május 1-én

A Magyar Tanácsköztársaság ez év május 1-ét a kommunizmus jegyében felejthetlenné akarván tenni, a művészeknek, munkásoknak és a különféle szakembereknek egész seregét mozgósította. E lapok szűk kerete miatt nem lehet célunk a proletárok propagáló erővel felvonuló tömegét, a népünnepek, sportpályák, ligetek pezsgő életét leírni, csak a krónikás szűkszavúságában adjuk május 1. gazdag pompájának dekoratív keretét.

Budapest területét 11 csoport díszítette, a következő körzetekben: 1. Pogány M., Falus E. és Herquet az Andrássy utat a millenárius emlékkel. – 2. Maróti G. a Városligetet. – 3. Málnai, Medgyes, Scheiber a Nagykörutat. – 4. Skuteczky, Szende a Margithidat a Lipót körúttal. – 5. Ferenczy, Kotsis a Margitszigetet. – 6. Földes, Lakatos a Vérmezőt és Széna teret. – 7. Bíró M., Makoldy J. és Péter S. a Várhegyet, Lánchidat és Erzsébethidat. – 8. Bálint Z., Jámbor L. és Faragó G. a pesti Duna-partot. – 9. Spiegel és Englerth a Rákóczi utat, Kígyó teret. – 10. Hikisch és Wannenmacher a Ferenc József hidat, Múzeum körutat. – 11. Menyhért M., Kaesz a Károly és Váci körutat.

A nevezettekén kívül kiváló szobrász-, festő- és iparművészek, ácsok és kárpi-tosok koronázták a szocializmus vörös koronájával a zsendülő tavaszt. A természet zöldjén annak komplementer színe: a vörös. A vörös, amely a múlt királyvárosában, királykoronázásában is mindenkor a pompa színe volt.

A millenárius emlék oszlopa angyalostul vörös obeliszkben áll és árkádjai ívét két vörös tömeg rejti magában. Együtt hatalmas monumentalitással rendelkeznek. A Köröndön négy lángoló vörös gömbben szunnyad a királysobrok közül négy, melyekről a mendemonda a háború előtti időben azt mondta, hogy a pesti ember azért utazik el könnyen a városból, hogy ne kelljen azokat látnia. A négy vörös gömb a négy világrészt jelképezi (az ötödiket diktatórikusan elintézték).

A városligeti tó sekély vizét Maróti lecsapolta, hogy művészete erejével pittoreszk szigetcsoportot építsen a Rákospatak vizéből újra megtelt tó közepére. A Nyugati pályaudvar előtt árbocerdőről leng a vörös szalag, s ez a londina-gyűrű szép példája annak, hogy milyen finoman levegős vonal és színjáték érhető el csekély eszközzel. A Deák Ferenc téren a „Nemzeti áldozatkészség szobra” egy lépcsőgarmada magja lett, amely praktikus pódiumként ad helyet az utca sok emberének. A Kígyó téren két diadalka-puszerű alagút művészi gondolat, de a tér aszimmetriáját kellemetlenül hangsúlyozza.

A Vérmezőn imponáló emelvény.

A hidak lobogódíszben, a bejárati házikók májusfákkal, drapériával, az Erzsé-bethíd lánchorgonyzó pillérein a munka jelképe gyanánt egy-egy hatalmas fogas-kerék. A Nemzeti Palota koronáján l'art appliqué: hat méteres frigiai sipka. A vörös selyempapirossal leragasztott ablakok átszűrődő mély fénye estére mesevilágot varáz-solt élénk.

A díszítés költsége kereken négy milliom, mely összegben bennfoglaltatik az anyagok ára, a munkabérek, fuvarozás, a művészek honoráriumai. A nagy területet felölölő dekorálást és annak gazdagságát tekintve ez az összeg nem nagy. [...]

Makoldy József

(Építő Ipar - Építő Művészet, 1919. máj. 4. 43. évf. 14. sz. 110-111.)

A proletár képzőművészet tanműhelye. A közoktatásügyi népbiztosság Ifjúnunkás Propaganda Ügyosztálya felhívja az ifjúnunkásokat, akik festészetet vagy szobrászatot óhajtanak tanulni, hogy szombat este 6-8-ig vagy vasárnap délelőtt 9-12-ig a Margit rakpart 7. szám alatt jelentkezzenek a tanműhely vezetőjénél, *Uitz Béla* elvtársnál.

(*Pesti Napló*, 1919. máj. 4. - 8.)

A művészeti oktatás újjászervezése. A közoktatásügyi népbiztosság nagyszabású művészeti programjának megvalósítása során most már a személyi kérdések megoldásáig jutott. [...] Az új megbízások ezúttal a Képzőművészeti Főiskolára és az Iparművészeti Iskolára vonatkoznak. Az előbbiben a szobrászati mesteriskola vezetésére *Beck Ö. Fülöp*, a főiskolával kapcsolatos Szépművészeti Akadémia szobrászati osztályának vezetésére *Vedres Márk* kapott megbízást. Ugyanitt a festőművészeti tanszéket *Pór Bertalanra* bízta a népbiztosság. Az Iparművészeti Iskolán a díszítő szobrászat tanítását *Reményi József*, a kőplasztika és keramika tanítására *Ferenczy Béni*, a belső építészet és kertművészet ismereteinek előadására *Toroczka Vigand Ede* kapott megbízást. Egyben az igazgatói tennivalók ellátásával *Gróh Istvánt*, az intézet eddigi helyettes igazgatóját és *Mihalik Gyula* tanárt bízta meg a népbiztosság. A Proletár Képzőművészeti Műhely és a köztulajdonná lett Művészeti Szabadiskolák adminisztrálására *Kónyay Elemér* kapott megbízást.

(*Az Ujság*, 1919. máj. 13. - 8.)

Az új plakát

A plakátot a posztimpresszionizmus adta. Toulouse-Lautrec, Chéret és a többiek ennek az iránynak széles foltú harmóniáit vitték ki az utcára. Maga az impresszionista kép még ezt sem bírta volna el, mert a kis foltokból vibráló lágyága és kicsinyessége egészen elveszett volna az utca brutális erői között. A posztimpresszionista kép éppoly erőtlen volt, éppúgy nem tudott megbirkózni az utcával, uralkodni rajta, de legalább dekoratívsege révén, azáltal hogy egyszerűbb volt és nagyvonalúbb, meg tudott állni benne. Ez még nagyon kevés, nagyon távol van a plakát igazi rendeltetésétől, attól hogy hatalmába kerítve, legyűrve az utcát, tömegeket tudjon megfogni és szuggérálni.

Az új festészetben minden lehetőség megvan arra, hogy ezt a plakátot megszülje. Mert ez az új festészet nem a természet komplikált formáival bibelődik, hanem keresi a primitív és önkényes, de annál beszédesebb, harsogó szavú formákat, amelyek nem csillogtatják ugyan meg a világ színes ruháját, de annál alkalmasabbak arra, hogy az embert betöltő és mozgató hatalmas életérzéseket vetítsék ki.

Az új festészet predesztinálva van a győzelmes plakátra, mert a piktúra már nem passzív természet, hanem harcra ember. Az új festészet nem a tárgyakat hozza, hanem az eszméket, és éppen ezért nem léphetett át eddig elég mélyen a plakátba.

Az eszmék eddig magánosan röpködtek a tömeg fölött, nem tudtak vele összelátkozni, hogy benne inkarnálódjanak, az igék még nem tudtak testté lenni. Az új festészet szelleme pedig nem tudott oda aljasodni, mint az impresszionizmus, hogy eladva magát, a fogpaszták és mozi-drámák legjobbságát kiabálja.

Azért az új plakát csak most indul, a jövőé még, és a mai perspektívás napok csak a csiráját lökték ki magukból. Annyiban már megvan, amennyiben az új piktúra. Mert az új piktúra karaktere olyan, hogy nem kell külön plakátstílust kiválasztani magából. Az új festészet éppen azokat az erőket és formákat hozza, amilyeneket a plakát kíván magának, hogy igazi plakát lehessen. Az új festészet monumentális, demonstratív és aktív, drámai erejű és egyszerűségű, csak ki kell mennie az utcára, hogy plakáttá legyen. Plakáttá a szó legjobb és leghelyesebb értelmében. Mert a plakát nem azt jelenti, mint eddig, hogy lármás, üresen rikoltó, szemtelen és semmitmondó, hanem: energikus kiáltás, az utca lelkébe öklöző agitáló akarat. A régi plakát tolakodó cégér, az új plakát a tömeg közé nyúló művészet.

Hogy az új művészet eddig alig tudott plakát lenni, annak egyszerű oka van. A plakát eddig vásári kikiáltó volt, nem pedig szellemi erők hirdetője. Az új plakát, mint az új festészet is, csak az új társadalom, az új vallás kibontakozásával fog nekilendülni és kifejlődni. Szerepe lesz: a tömegbe szuggerálni az új hitet, az új erkölcsöt, a szocializmus minden ideáljának gyakorlatba valóstítása, segíteni vérré válni az új embert, az új rendet. Hirdetni a kultúra alkalmait, a kulturális kötelességeket: a színházat, könyveket, tárlatokat, zeneelőadásokat, népünnepélyeket etc. etc. Egyszóval a jövő plakát a kultúra, a tömegkultúra szolgálatában fog állni, nem pedig, mint eddig, a kapitalista kereskedelmében.

Lelki tartalomban, a kifejezés mélységében nem lesz nívókülönbség, mint eddig, a plakát és a festmény között. A kifejezés eszközei és formája is közös lesz, de mégis a plakát szabadabb, mert első és fő célja a demonstráló kiáltás. Azonkívül a plakát aktuálisabb, és éppen azért múltóbb is mint a piktúra. És itt fognak elválni, ezért fognak elkülönülni egymástól. Ami az új kultúrának egy-egy gyakorlati detail megnyilvánulása, az új hitnek egy aktuális követelménye lesz, az plakátba fog kíváncskozni. Ami az új szellem ideális lényegét, alapprincípiumát vagy maradandóbb nagyobb perspektívájúbb célját hirdeti, az festménnyé lesz, mint az új festészet lényegéből következik majdnem bizonyos, hogy falfestménnyé lesz. Mert az új festészet szellemében összelátkozva a tömegek lelkével, az életben is keresni fogja a találkozást. Nem butíthat el szalonok és tárlatszobák zugaiba, mint az impresszionista kép, hanem keresi a nagy nyilvánosságot, a tömegek szemét. A nagy dimenziókat, tág és nagy perspektívás helyeket. Az új kép csak a középületekben és rajtuk kívül a szabad ég alatt fogja tudni kifejteni maximális hatását, ahol nincs egyedül és uralkodhatik.

Az új freskó természetesen nagyobb méretű és tisztább, kiegyensúlyozottabb formájú lesz, mint az új plakát, de lényegükben egyek lesznek. A plakát lesz az aktuális freskó, a freskó pedig az immanensebb tartalmú, századokra szóló plakát.

A plakátnak és a freskónak ezt a viszonyát már tisztán demonstrálja néhány plakát, amely az utóbbi hetekben a budapesti utcák falaira került. Különösen *Uitz Béla* munkái: „Vörös katonák előre” és a millenniumi emléken lévő két képe: a falusi és

a városi proletár. Az új társadalomnak, az új hitnek aktuális parancsoló szava, hogy védj meg az új hatalmat: plakát. A másik maradandóbb érvényű, az egymást kiegészítve termelő falusi és városi proletár szolidaritása: freskó. A plakát: „Vörös katonák előre” mutatja annak az igazságát is, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van demonstráló és szuggesztív plakát-erő. Az Uitz plakátja egy tiszta Uitz kép, mely monumentalitásával, erőteljes ritmusával és mozgalmasságával megfogja az utcát. Egy hibája, hogy igen nagy távlatra, az utca túlsó oldaláról való hatásra van komponálva, közelről nézve a katonák alsó teste nem elég mozgalmos. A többi plakát közül kettő tűnik ki. Az egyik Pór Bertalan hatalmas erejű és kitűnően megkonstruált munkája, a másik már régi, de az új plakát első fecskéje: Bíró Mihály „Népszava” embere, amely a hosszú megszokás után sem vesztett erejéből. Bírónak egyik hadikölcsön plakátját utánozza Dankó, aki Meunier rakodómunkásának nyomott puskát a kezébe. Berény munkájának („Fegyverbe! Fegyverbe!”) elgondolása elcsépett és triviális, művészi értéke is nagyon kevés.

Hevesy Iván

(Ma, 1919. máj. 15. IV. évf. 5. sz. 106–107.)

A Vörös hadsereg plakátjai

A tanácskormány megalakulásának első pillanatától kezdve kizárólagosan a saját politikai céljainak szolgálatába állította a nyilvános hirdetés ügyét is. Plakátokat nyomtatni és kiragasztani csak a hatóságoknak szabad, aminek következtében egy időre némi egyhangúság váltotta fel a járda melletti régi színtarkaságot, mert a hirdetőoszlopokról és a falakról eltűntek az üzleti hirdetések mindenféle képes ábrázolásai, amelyek legtöbbször elmaradásán nemigen érdemes sajnálkozni, hanem inkább csak örülni lehet, hiszen alig akad köztük jó plakát. A románok támadása óta a kezdetben inkább csak egyszerű nyomtatott szöveget adó hivatalos hirdetések egyszerre ismét képes ábrázolások váltották fel, amelyeken egy pár szűk szóval meg van mondva minden, amit a plakát kifejezni akar, és az ábrázolás, a kép lett a hirdetés fontosabbik része. Mivel pedig helyesen felismerték, hogy nagyon is lényeges követelménye a jó plakátnak, hogy egyebek mellett művészi is legyen, a törekvéseire és korára nézve is fiatal művészgárdának számos tagja részére nyílt meg a lehetőség, hogy a proletárállamért vívott küzdelemben egy-egy jó alkotással tüzelje a tömegek lelkesedését.

Alig múlik el nap, mely ne hozna magával egy újabb kisebb-nagyobb plakátot, s minthogy ezek között akad bőven afféle is, mely nem a megszokott sablonos és lélektelen művészeti ipar terméke, hanem úttörő irányok képviselője, a szemlélőket legtöbbszörre élénk megbeszélésre készíti, pótolván ekképpen a most szünetelő képkiállítások körül folyó vitatkozásokat.

Egyiket a másikkal összehasonlítják, sőt annyiszor, mint ma eddig nálunk még talán sohasem vetették fel azt a kérdést, hogy milyen is a jó plakát egyáltalában? Erre elsősorban is a régi idők császári és királyi hadseregének egy katonai előírásával

felelhetnénk, amely az irodai stílustól, persze eredmény nélkül, azt követelte, hogy az rövid, világos és velős legyen. Nos, a jó plakátnak is rövidnek kell lenni, azaz egyszerűnek, kevés elemből állónak, hogy áttekinthetősége minden nehézség nélkül egy szempillantás alatt sikerüljön. Világosnak kell lennie, azaz magából a hirdetett tárgyból kell kiindulnia s nem valami nyakatekert és nehezen felidézhető eszmetársítással kell utalnia témájára, velősnek kell lennie, azaz a legkevesebb eszközzel a legnagyobb eredményt kell elérnie, tehát mivel képszerű ábrázolást ad, művészetet kell nyújtania.

Ennek a három egymást mindenképpen korlátozó és megnyirbáló, viszont azonban egymást támogató és kiegészítő elvnek terméke a jó művészi plakát, amelynek éppen ezért egészen más követelményei vannak, mint a képszerű ábrázolás egyéb módjainak, például a festészetnek, vagy akár a grafika bármely a plakáthoz közelebb álló ágának is.

Művészi voltának alapvető követelménye azonban természetesen azonos bármely más képzőművészeti kifejezőmóddal: azaz legyen a kor lelkéből fakadó, önálló teremtés lendületétől létrehozott, új és mindenképpen ötletes, a megszokott mindennapi sablontól, az utánzástól gondosan óvakodó.

Ha olvasóink maguk elé idézik képeink segítségével is a Vörös hadseregért lelkesítő plakátokat, és végigpróbálják rajtuk ezt a pár eddig felhozott szempontot, elsősorban alkalmasint annak a két művésznek nevére fognak elismeréssel gondolni, akinek rajzai ösztönszerűleg is leginkább tetszetek: *Berény Róbertre* és *Pór Bertalanra*.

Berény Róbertnek hatalmas rohanással előretörő tengerésze, aki bőszült haraggal ordítja a fegyverre hívó parancsot, mint a legbrutálisabb erejű plakátrajzok egyike alighanem sokáig emlékezetünkben fog élni. Egyszerű, világos, új, ötletes. Ötletes pedig nemcsak a tér szuverén kihasználásában, hanem az alak merész kivágásában is. A kinyújtott karok lendületében, a majdnem elbukó rohanás élettelenségében pedig teljesen benne él e forradalmi napok dacos törhetetlensége.

A másik művész, *Pór Bertalan* ebben a szép plakátjában sem tudta megtagadni, hogy a vonalkompozíció mellett mennyire a színek embere is. Végzetes lendülettel, kényszerű szükségszerűségből hajtott zászlóvivőinek különösen megkapó színezése sokáig ott vibrál lelkünkben. *Pór* rajza fájóbb, nyugtalanítóbb, összetettebb alkotás, mint *Berényé*, nem olyan közvetlen ugyan, de a legújabb festői irányok iránt fogékonyak számára mélyenjáróbb.

Uitz Béla masírozó katonái látomászerű megrajzolásukkal nagyon szuggesztíven hatnak és érdekes összehasonlításokra adnak alkalmat, ha *Hodlernek* egy híres képét ismerjük, az előrenyomulás hatalmas lendületét és ellenállhatatlanságát sikerülten jelképezi ez a kissé zsúfolt csoportozat, amelynek stiláris megoldásában a középkori grafikának kisméretű rajzokra alkalmas elemei érvényesülnek, ami némiképpen csökkenti a nagy terjedelemben nyomtatott kompozíció hatását.

A többiekéről beszéljenek illusztrációink.

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. máj. 25. 66. évf. 21. sz. 238–239.)

Az új plakát. A Ma legutóbbi számába kritikát írtak az új plakátokról és megállapítják, hogy *Uitz* Bélának a „Vörös katonák előre” című falragasza mutatja annak az igazságát, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van, demonstráló és szuggesztív plakát-erő. *Berény* Róbert „Fegyverbe, fegyverbe” feliratú munkájáról ellenben konstatálja, hogy elgondolása elcsépelt és triviális, művészi értéke pedig nagyon kevés. Ez a megállapítás éppen olyan kifecamított, mint *Uitz* szerkesztő úr vöröskatonáinak lábai, amik miatt a szerzőt a legnagyobb lelki nyugalommal forradalmi törvényszék elé lehetne állítani. Mégsem lehet a mi drága és erőteljes munkástelevéinket, akik mindenütt diadalmasan szorítják vissza az imperialista hadseregeket, elkényszeredett, hátgerincsorvadásos embereknek beállítani. Azonkívül meg is csonkítja *Uitz* úr a vöröskatonákat, az egyiknek az orrát, a másikat a fülét vágja le. Az ilyen plakátoktól egyetlen egy munkás nem áll be a vörös hadseregbe, hisz nem bolond, hogy őt is ilyen csúnyának rajzolják, vagy néger-zsidónak, mint *Szilágyi* Jolán plakátján látható. *Berény* Róbert plakátja láttán ellenben kitágul proletárontudata, megdobban a szíve és a kiáltó vöröskatona megmarkolja a szívét. *Berény* Róbert plakátja az új plakát, mert új világrend megalkotására lendíti az új hősöket. *Uitz*ék plakátjai nem újak, csak rosszak és elcsúfítják a tavaszi szabadságos pesti utcát.

(Az *Ember*, 1919. jún. 5. I. évf. 31. sz. 13–14.)

Bortnyik képei és grafikái

Egyúttal a koncentrikus kompozíció és az aktív-passzív színek problémájának elmélete

A művészetben elsősorban a forma abszolút. A legabszolútabb: a formák egységbe kapcsolódása: a kompozíció. A kompozíció azonban nem önmagában abszolút, hanem csak mint az emberi élet relativitásán túllendült alkotás kifejezője. Az univerzális alkotás csodái mellett: a hegyek, a tengerek, az égömb, a nap sugárzásával egybesúlyozott mindenség, az égitestek éjféle zúgása mellett milyen kicsi az emberi élet, és ugyanilyen csekély a mindenségben a „művészet”, ha az élet szűk körét nem haladja túl: mert csak a hegyek nagyságával, a tenger végtelenségével egyenlő emberi alkotás „horribilitása” az, ami örök és maradandó. (Bár az örökkévalóság is relatív csupán, mert a végső sorsa mindennek, életnek és élettelennek egyaránt az elmúlás). Csak ez, mint olyan alkotás, amely létrejötté után függetlenedett alkotójától, az embertől, és a mindenség részévé lett: képes minden idők minden érdeklődőjéből az alkotás nagyságának érzését kiváltani. Csak a formák hatalmas arányainak és a formák leg-egységesebb, mert legegyszerűbb egységének: a kompozíciónak, mint abszolútumnak van meg ez a maradandó hatása. Ami ilyenképpen formaművészet: a külső megkomponálással ellentétben az érzéseknek belső, az élet és a dolgok felett álló kompozícióba teljesedése: ez az emberiségre legértékesebb emberi művek összessége. (Formaművészet: az egyiptomi plasztika, a bizánci freskók, Giotto festészete, Cézanne képei stb.) Kétségtelen tehát, hogy a tiszta formaművészet (hangsúlyozói az utóbbi

évek folyamán: a kubisták) inkább abszolút és az emberiségre jelentősebb, mint a kompozíciót elvető és ezért csak ritkán kompozícióba teljesedő tiszta érzés-művészet (hangsúlyozói Kandinsky és köre). Mindez a művészetnek abszolút szempontból való vizsgálata. Az abszolút (az elérhető legtöbb) szempontját főleg azért kell tekintetbe vennünk, hogy megjelölhessük: a jövő művészetnek milyen irányban kell fejlődnie, hogy folytonos felfelé kapaszkodással az alkotás legmagasabb csúcsa felé karoljon.

Bortnyik legutóbbi művészi törekvései is azért oly jelentősek, mert az élet relativitásán túllendült monumentális, tiszta formaművészet felé törekszik és a színeknek, vonalaknak, formáknak önmagukért, illetve az általuk kifejezésre juttatott absztrakt érzések monumentalitásáért való művészet felé fejlődik. Legutóbbi képein már most eljutott a formák, vonalak és színek centrális kompozíciója által kifejezett monumentalitáshoz. Ezek a képek a művész előbbi képeinek és rajzainak ígéretéhez mérve egy rendkívül fejlődésképes, a művészet mélyebb problémái felé ázó művész eredményei.

Művésze régi képeinek tematikus, illusztratív és groteszk kiindulásából halad az abszolút formaművészet felé. Kiindulási útja Chagall primitív képeiből és egyes motívumokban Kandinsky festészetéből fejlődik. Bortnyik művésze azonban szellemileg kezdettől fogva különbözik Chagall és Kandinsky festészetétől. Chagall képei az egy időben történésnek teljes fizikai és szellemi kapcsolatát fejezi ki; e fizikai és szellemi kapcsolódás helyett Bortnyiknál a kompozíció nem belső, pszichikai, hanem külső, formai egység. Kandinsky képeinek passzív jellegével szemben pedig erősen aktív, az emberekkel és a mindenséggel szemben állást foglaló. Kandinsky világszemlélete: az emberi élet és a külvilág elől való teljes bezárkózás a szellem világába, míg Bortnyik világszemlélete: az étellel, emberekkel és a világgal való öröms együvé-dobbanás. Hogy az utóbbi világszemlélet sokkal fejlettebb és igazabb, mert emberibb: ez kétségtelen; Kandinsky csak művészi eredményeiben forradalmár (ebben azonban nagy jelentőségű, mert egészen új, zenei kifejezési lehetőségeknek nyitott kaput), világszemlélete azonban az emberiségre károsan antiszociális. Ezért (*Uitz* különböztetését alkalmazva) Kandinsky csak individuális anarchista, míg Bortnyik szociális, az emberiséggel együtt gondolkodó kollektív forradalmár. Kandinsky színeinek lágyágával szemben Bortnyik színei éppen ezért erősen aktív színek: a kép centrumában robbanó sárgák és vörösek. A művész képeinek pszichikai hatása: a vidámságba, örömökre zendítés, képeinek szemlélése közben az ember diákos, abajgató nótákra gondol és füttyülni szeretne. Ez főleg kifelé a művészből robbanó és befelé a szemléelőbe robbantó színeinek a hatása.

Bortnyik fejlődésútja: az intenzív mélyülés útja, és ezen az úton jutott el az anarchikus komponátlanságtól a forradalmi kompozícióhoz. Bortnyik a „Ma” demonstratív kiállításán látott képei csak kísérletek: kompozícióban megoldatlanok, színben azonban rendkívül intenzívek és az emberbe belé égetők.

A grafikai kiállítás Bortnyik-rajzai már fejlődöttek. Köztük az alkotó erő rendszerbe kívánczolásának legszebb dokumentumai az *Ujvári* Erzsi könyvéhez készült, a feladott témát újra megülő és az érzések őszinte, spontán kifejezésével ható illusztrációk.

Legutóbbi képeiig legteljesebbek könyv-címlapjai. A betűkben rejlő dekoratív szépség-lehetőségeket erősen kihasználja és a betűket a vonalak zárt rendszerébe belekomponálja. Az eredmény: egészen új és lendületes dekoratív szépségek adása. Kompozícióban ugyanoly teljesek és ugyanoly lendületesek a „Ma” különszámainak címlapjai. A „Ma” grafikai kiállításához készült plakátja: az egymással szembenálló két figura mozgásának és a különböző irányba ferdülő betűknek egy centrumba komponálásával: tökéletesen egybefogott koncentrikus kompozíció, egyben mint plakát is: egyszerűségével és nagyvonalúságával a legjobb magyar plakát. A plakát és a „Ma” címlapjai egyúttal az átmenetet jelentik a művész legutóbbi képeihez.

Ezek a képek már teljes eredmény. Bortnyikot ezeken főleg a koncentrikus kompozíció abszolút problémája foglalkoztatta. (Evvél a problémával Kandinsky „Das Geistige in der Kunst” című könyvében elméletileg foglalkozik.) Utolsó két képén a művész a zárt kompozíció teljességéig jutott el: egy egészen új, monumentálisan dekoratív kompozicionális megoldáshoz. A koncentrikus kompozíció mint ösztönös megoldás: nem új dolog, ez mindaddig a legabszolútabb képek és szobrok formája. Az egyiptomi és asszír szobroktól, a bizánci freskóktól, Cimabue, Giotto festményeitől, a középkor eleji német primitív miniatűr festők képeitől kezdve Raffaello, Tiziano, Grünewald, Tintoretto, Greco, Michelangelo stb. festményein keresztül egészen a legújabb festményekig, a néger plasztikáig, a népművészetig és gyermekművészetig: a koncentrikus kompozíció számos képnek ösztönös megoldása. Tudatosan azonban még alig alkalmazták, és Bortnyik nagy érdeme, hogy a koncentrikus kompozíciót mint a kép zártságának egyedül lehető megoldását tudatosan keresi és használja. A koncentrikus kompozíciónak legprimérbbe, egyúttal legtökéletesebb alakja: a szimmetrikus kompozíció, mely a legtökéletesebben zárja be és foglalja össze a képet. Ez az ősi (egyiptomi, asszír, bizánci) és a primitív művészetek (a középkori német expresszionista miniatűr-művészet, a népművészet és a gyermekművészet) formája. A szimmetrikus kompozíció tehát a koncentrikus kompozíciónak kiindulása. A koncentrikus kompozíciónak másik, a szimmetrikus kompozícióval rokon alakja: a két oldalról egyensúlyozott kompozíció. Erre példa: Grünewald isenheimi oltárának középső képe: „Krisztus siratása”.

Bortnyik két koncentrikus kompozíciójú képe közül az egyik három alakos, a másik hat alakos, figurális kompozíció. Mindkét kép a háttér és az előtérben levő figurák síkjainak és vonalainak (a mozdulatoknak) tökéletes egybehangelésével síkszerű. A három alakos képen a formák, a hat alakos képen a vonalak (az emberi mozdulatok) egymáshoz való viszonya hozza létre a kompozicionális zártságot. Mint minden koncentrikus képen: Bortnyik koncentrikus képein is minden vonal és minden forma a kép középpontja felé lendül, és a kép középpontja csak a kép középpontja. A koncentrikus kompozíció pszichikai hatása: a zártság, a rend érzése, a tekintet is a kép centrumában, mint kompozíciós centrumban koncentrálódik. A koncentrikus kompozíciónak alapformáját (Kandinskynél egyszerűbben) akárhány oldalú sokszögnek vagy a körnek mint végtelen sokoldalú sokszögnek zárt formáival lehetne megjelölni. Az excentrikus kompozíció központja a koncentrikus kompozícióval szemben a képsík központján kívül egyúttal a végtelenség központja,

amennyiben az excentrikus kompozíciójú képnek vonalai és formái minden irányban, a szemlélőn keresztül is a végtelenségben folytatódnak. Az excentrikus kompozíciónak mint a végtelenségbe nyíló kompozíciónak pszichikai hatása: a végtelenség, a nyíltság érzése. Alapformája a végtelenben folytatódó nyílt parabola vagy hiperbola.

Bortnyik a koncentrikus kompozíció problémáját az aktív-passzív színek problémájával mélyíti. Alaptermészetében az aktív szín: zeneileg dúr szín, a passzív szín: moll szín. Az aktív-passzív színek problémája éppen úgy, mint a hideg-meleg szín-probléma, nem abszolút, hanem relatív probléma, mert valamint a hideg-meleg problémánál a színskála minden egyes színe melegebbé válhat a sárga szín hozzákeverésével, hidegebbé lehet a kék elvegyülésével, úgy nincsenek abszolúte aktív és passzív színek: a színskála minden egyes színe lehet aktív és passzív is (aktív = hatásában nyugtalanító, izgató, passzív = hatásában megnyugtató) és a színek csupán egymásmellettségükben, amennyiben egymás erejét erősítik vagy gyöngítik: lesznek aktívabbakká vagy passzívabbakká. Így a sárga, mely *Mattis Teutschnál* a legpasszívabb, szinte zokogó szín, Bortnyiknál a legaktívabbá tüzesedik. Bortnyiknak aktív-passzív színproblémája nem annyira aktív-passzív színprobléma, mint inkább az aktivitás fokozásának problémája és ennek a problémának a koncentrikus kompozíció problémájával való összekötése. Az aktivitás fokozásának problémája és nem aktív-passzív probléma, mert e két kompozíció minden egyes színe aktív szín, és csupán csak van egy a színek egymásmellettségében legaktívabb szín, egy a legaktívabb színhez viszonyítva kevésbé aktív szín és egy ehhez az aktív színhez viszonyítva még kevésbé aktív szín. Mármost a legaktívabb szín (a hat alakos kompozíciójú képen a barna) a kép centrumába és előterébe (a kép alsó síkjába) került, az aktivitásában másodrendű szín (a hat alakos képen a kék) a kép centrumából és perspektívában is távolodik (perspektívában a második síkot foglalja el), az aktivitásában legutolsó rendű szín pedig a kép középpontjától és egyúttal perspektívában is a legtávolabb került ez a szín: a hat alakos képen a zöld szín, a kép harmadik síkját foglalja el. Tehát a színek aktivitása a kompozíciós centrum felé fokozódik, és a színek ilyenképpen kompozíciója által a két kép egyetemes kompozíciójának koncentricitása még fokozódik. A három figurális kompozíciójú képen a vörös szín és a barna szín mellett szinte elektromos szikraszerűen süvít ki a kép centrumából. A vörös színnek a zöld és a barna mellett ily óriási erejű felfokozása: teljesen új eredmény és mint ilyen: Bortnyiknak rendkívüli érdeme. Bortnyik két képen aktív-passzív színeknek a koncentrikus kompozícióra gyakorolt hatását értékelteti.

Az aktív-passzív probléma relativitása mellett bizonyít:

Hogy a három figurális kompozíciójú képen a zöld szín a vörös színhez viszonyítva passzív szín, a barna színhez viszonyítva aktív szín, a hat alakos kompozíciójú képen a kék szín a barna mellett passzív szín, a zöld mellett aktív szín.

Hogy a hat alakos kompozíciójú képen a barna a kék és a zöld szín mellett a legaktívabb szín, míg a három figurális kompozíciójú képen a barna a vörös és a zöld szín mellett a legpasszívabb szín (a barna az erősen aktív, vörös és zöld szín mellett legyengül, viszont a vörös és a zöld a kép háttérében, a barna mellett és egymás

mellett szintén veszítenek aktivitásukból, és ezáltal bizonyos kiegyenlítődéssé jön létre.) Tételenként felállítható tehát, hogy az aktívabb szín gyengíti a passzívabb színt, az egyenlő aktivitású színek kölcsönösen gyengítik egymást.

Összefoglalásképpen: a három figurás kép: vörösből, zöldből és barnából; a hat figurás kép: barnából, kékből és zöldből épült szín-, forma-, illetve vonal- (mozdulatritmus) kompozíció. Bár ezeket az elméleti megállapításokat lehetett belőlük levonni: ezek a képek nem spekulatívok, hanem hatásukban közvetlenek, őszinték és szuggesztívek, tehát igaz, a művész belsejéből kikíváncozott művészi alkotások.

Kemény Alfréd

(Ma, 1919. jún. 15. IV. évf. 8. sz. 172–174.)

Uitz

Az irodalmi kataszter-zavarokhoz hasonlóan a képzőművészetek berkeiben is nagy bajok vannak. A tehetségtelenek, az ismeretlenség gyászfekete homályát áttörni nem tudók, a méltó mellőzöttség gyűlöletében reszketők itt is megragadták az alkalmat az azonnali érvényesülésre, és felkapaszzkodva a proletárok vállaira kezükbe akarják kaparintani mindazt, ami eddig hétpecséttel elzárt tabu volt előttük: hírt, dicsőséget, hatalmat, pénzt, és habzsolnak, habzsolnak, habzsolnak ...

A márciusi forradalom után az általános szervezkedés lázában a művészek is megcsinálták a maguk szakszervezetét. A keretek adva voltak a *Képzőművészek Egyesületében*, amelyet Herman Lipót vezetésével szakszervezetté alakítottak át. Herman tisztában volt azzal, hogy a szakszervezet elsősorban gazdasági egyesülés, ezért legelőbb is megkísérelte nagy fáradtsággal megcsinálni a képzőművészeti katasztert, felvéve ebbe művészeti irányára, akadémikus vagy modern voltára való tekintet nélkül mindenkit, aki hivatásos művésznek volt tekinthető. Az így megszervezett művészek érdeklődni kezdtek, hogyan helyezkedhetnek el az új társadalomban, miképpen szándékozik az tehetségüket és munkaerejüket az összesség javára értékesíteni? A válasz természetesen megnyugtató volt. A proletárállam a művészeteket és a művészeket a legszeretetteljesebb istápolásába fogadja, mert hiszen egyik legfőbb feladatának tekinti a kultúrának a proletariátus között való fokozott terjesztését. Megígérték nekik, hogy mindenki, aki dolgozni akar és tud, kap munkát, és ezt a munkáját gond nélkül és az anyagiakkal való kínos és sivár küszködéstől mindörökre megkímélve végezheti.

A művészek tehát nyugodtan vártak. És mi történt? Mindenekelőtt kaptak egy teljhatalmú diktátort, nem annyira művészt, mint inkább egy szépművészeti múzeumi őrt: Pogány Kálmán személyében. A teljhatalmú Pogány sietve direktóriumot vett maga mellé. A direktórium tagjai nagyon helyesen nem *Benczúr*, nem *Stróbl* vagy *Zala* lettek, de ami már kevésbé helyes: nem is *Szinyei Merse Pál* vagy *Rippl-Rónai*, hanem a festők részéről a különben tehetséges *Berény Róbert*, a szobrászok részéről *Ferenczy Béni*, az iparművészekéről *Kozma Lajos*, az építészekéről *Lessner Manó*. A művészek ezt az összeállítást már igen vegyes érzelmekkel fogadták, mert

a fejük fölött rémes talányként függő kataszter megalkotása a direktórium megalkotásával kicsúszott a derék Hermannak és társainak kezéből, márpedig a direktórium tagjai személyében *nem láttak elég garanciát* arra nézve, hogy ez a sorsukra, jövőjükre és egzisztenciájukra nézve döntő fontosságú munka igazságosan és *kellő elfogulatlansággal* menjen végbe.

A vegyes érzelmek hamarosan elképedéssé, sőt valóságos megrettenéssé váltak. Az első gyűlés, amelyet Pogány Kálmán összehívott, a legváratlanabb és leggyászosabb meglepetések között zajlott le. Már maga Pogány is olyan húrokat pengetett megnyitó beszédében, amelyek sejteni engedték, hogy a művészet kritériumait egészen új és különös szempontok fogják meghatározni, azonban az ő szavaira valósággal ráduplázott a félelmetes, a rettenthetetlen bajnok, a „Ma” társszerkesztője: Uitz Béla. Szavai lángot sisteregtek és megsemmisülést lövelltek. Mennydörgés és villámlás között kihirdette, hogy most az ő ideje következett el, hogy átok, senyvedés s pusztulás vár mindenkire, aki nem az ő és társai művészi hitvallását követi. Csak az aktivistáknak és a többi futuristáknak, kubistáknak és expresszionistáknak szabad élniök, a többi művész halálnak halálával bűnhődik és soha bemenetet nem talál az ígért földjére, a tejjel és mézzel folyó kataszterbe. És mondotta mindezt semmi illetékes fórum által meg nem cáfoltan, hatalmának és illetékességének teljes tudatában.

Azóta kiderült, hogy teljes joggal. Övé és a hozzá közelállóké ugyanis minden aranygyümölcs, amely a Tanácsköztársaság fáján eddig a művészeknek érett. Őt, a kitűnő Uitz elvtársat, akiről sokan azt állítják, hogy nagy tehetség, de akitől mást, mint kifecamodott lábú vöröskatona-plakátot a proletariátus még nem kapott, állították *hatalmas pártfogói* az Andrassy Gyula volt palotájában, pompás műteremmel berendezett *Proletár Művésziskola* élére. Míg a többi művész nem is álmodhatik arról, hogy művei kiállításra kerüljenek, addig az ő és követői részére ott van a Kossuth Lajos utcán, a város legexponáltabb helyén a *Ma* hatalmas kirakata, honnan alkotásaik napról napra ijesztgetik a járókelőket. Ő és társai árasztják el a várost szörnyszülött plakátjaikkal, amelyekről még a legpiszokabb cinizmussal sem állítható, hogy alkalmasak lennének a proletár lelkesítésére vagy művészi ízlésének fejlesztésére. Képet az állam csak tőle és barátaitól vett: a *Nemes Lampérthoktól* és *Nagy Baloghoktól*, akik lehetnek esetleg tehetségesek is, de akiket senki sem ismer, akik alig produkáltak még valamit, s akik közül az előbbinek *tanári kinevezése* az előlegezett bizalomnak olyan foka, amit helyeselni nem, csak csodálni lehet.

Ezzel szemben a többi művész, akik között ugyebár akadhatnak még kiválóak, tehetségesek, nem kapott semmit; se megrendelést, se tanári állást, se vásárlást, se munkát, semmi mást, mint *három hónap alatt 600, mondd hatszáz koronát* abból a millióból, amelyet egyik illetékes tényező juttatott a szakszervezetnek felosztásra. Akinek tehát közülük pénze vagy összeköttetése nem volt – és ilyenek is vannak számosan, nem éppen a legmélthatlanabbak között – az minden tőkés idők nélkülözésénél sötétebb nyomorúságba taszítva koplalhatott és kínlódhatott, míg a művészet Máczái a megbecsültetés és anyagi előnyök dús verőfényében sütkéreztek.

Újabbán Pogányt, aki a frontra ment, a direktórium vezetésében egy másik múzeumi őr, *Antal Frigyes* váltotta fel; a jóhiszemű Berényt pedig a direktóriumban *Pór*

Bertalan követte. A kurzus azonban nem változott. A prímhegedűt most is Uitz és társai játsszák. A kataszter pedig a kiszivárgó hírek szerint *az ő szájuk íze szerint készült*, tehát nem az igazságosság, nem a méltányosság követelményeinek megfelelőleg.

Összegezzünk. Mi is örülünk neki, hogy a nagy drapéria-festő *Benczúr* megy a mesteriskola éléről, hogy *Balló* Ede sem tanárokodik többé, és hogy helyettük Berény és más tehetséges fiatalok nevelik majd az új festőnemzedéket. Arról se akarunk vitatkozni, hogy *Kriesch* Aladár vagy *Ferenczy* Noémi szőnek-e gobelineket, ha azok a gobelinek különben szépek, jók és művésziek lesznek. De valljuk, hogy *Kriesch* Aladárnak is helyet kell adni a nap alatt, és hogy nem szabad engedni, hogy míg a művészek nagy tömege a koplalásnak és nyomornak van kiszolgáltatva, egy ügyeskedő csoport az élre surranjon, kisajátítsa a művészetet, elveit dogmaként játssza ki és a maga vadságait és zöldségeit mint a kizárólagos művészt oktrojálja reá az igaz szép felé sóvárogva kitérülő proletariátusra.

(*Az Ember*, 1919. júl. 3. I. évf. 35. sz. 6-8.)

Képek és szobrok a vörös terrorban. [...] Szóval nem sok dolguk volt a művészeknek? - Plakát. Csak plakát. Az volt annak, aki hozzájutott és akinek gyomra volt hozzá.

A felejthetetlen kommunista plakátokon azután elmékedtünk. Ezeket a plakátokat még az sem tudja megérteni, aki a kommunizmust érti. [...] Minket, tanárokat várakozási állományba helyeztek, de komolyabb baj nem történt. A művészeti direktoriumnak nem volt ideje végrehajtani programját. [...] a modellek is szakszervezetet alakítottak és ötven-hatvan koronára felverték a napibért. [...]

(l. z.) [Losonczy Zoltán]

(*Pesti Napló*, 1919. okt. 1. - 5.)

Az első tárlat. *Őszi kiállítás a Nemzeti Szalonban.* Hosszú, hat hónapos szünet után - amit a bolsevizmus bilincsei kényszerítettek rá iparra, művészetre és mindenre ebben az országban - újból megnyílik holnap a Nemzeti Szalon, hogy az első békeszezon első kiállítását bemutassa a művészet barátainak. Ma, amikor örömmel kell fogadni az élet feltámadásának minden kis megnyilvánulását, szeretettel, a megértés és a buzdítás meleg szavával kell köszönteni piktúránk ez első serkenését s a kritika esetleges megjegyzéseit is arra az időre kell hagyni, amikor újra helyreáll itt a rend és az a nyugalom, amelynek harmóniája elengedhetetlen feltétele a komoly, elmélyedő művészi tevékenységnek. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1919. okt. 12. - 5.)

Kapunyitás. A magyar művészet megnyitja kapuit. Előbb csak a kisebbik kapuját, a Nemzeti Szalonét. Örülünk neki, mint az élet és talán a megújulás első jelének. A

magyar művészet – ezt tudják meg végre politikusaink – a mi kultúránk legértékesebb része. Minőségre, mennyiségre, egyenletességre az egyetlen olyan nyilvánulása, amely a legmagasabb európai mértéket megüti. Művészetünkre tehát vigyázni kell, kímélni és óvni a politika durvaságaitól. Egész seregnyi kiváló művészünket készül kikezdeni mostanság mindenféle ürügyön a politikai üldözés. Vigyázzunk, mert olyanunk talál elpusztulni, amit semmiféle harmat nem öntöz fel többé életre! [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Ujság, 1919. okt. 12. – 7.)

Megalakult a Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége. A művészeti életnek magyar szellemben való reorganizálása céljából a napokban a képzőművészek egy csoportja megalakította a *Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetségét*. A szövetség kiáltványt intézett a magyar társadalomhoz, s ebben a kiáltványban hangsúlyozta, hogy „az a nemzet, amely nem maga teremti meg kultúr- és élet-ideálját, feltétlenül halálra van ítélve”, s ezért a szövetségben tömörült művészek azon lesznek, hogy a magyar művészetet újra *nemzeti tartalommal töltsék meg*. A szövetség vezetősége a következő: *Körösfi Kriesch* Aladár elnök, *Tóth* István szobrász tárelnök, *Karlovsky* Bertalan a festészeti szakosztály elnöke, *Sidló* Ferenc a szobrász szakosztály elnöke, *Márton* Ferenc festő, titkár, *Benczúr* Gyulát, *Szinyei Merse* Pált, *Zala* György szobrászművészt, *Stróbl* Alajost, *Nádlér* Róbert festőművészt, *Újházi* Ferencet, id. *Vastagh* György festőművészt, *Deák-Ébner* Lajost és *Révész* Imrét a szövetség örökös dísztagjává választották.

(Pesti Napló, 1919. nov. 2. – 5.)

Nyilatkozat. A „Pesti Hírlap” 1919. évi október hó 24-iki számában „A közoktatásügyi népbiztosság milliói” című cikkében az foglaltatik, hogy Berény Róbert festőművésznak a közoktatásügyi népbiztosság 1.000 000 koronát utalványozott művészi propaganda célokra, melyből 50.000 koronát vett fel „Fegyverbe” című tengerészplakátja elkészítése fejében. A közleménynek ez a része tévedésen alapul, mert a „Fegyverbe” című plakátért 2000 koronát fizetett a népbiztosság. A kiutalt 1.000 000 koronából csupán 500 000 koronát vettem fel, mert annyit kellett felvennem, mint a közoktatásügyi népbiztosság művészeti és múzeumi osztályának akkori szakreferensének hivatalos minőségemben, meghatározott rendeltetéssel, és ennek eleget téve – vagyis az összeg felvétele után félórával – az 500.000 koronát *szabályszerűen befizettem* a Képzőművészek és iparművészek szakszervezetei szövetsége festő szakosztályának pénztárába. 1919. november 13.

Berény Róbert

(Az Ember, 1919. nov. 13. III. évf. 1. sz. 31.)

Séta a téli tárlaton. Nem kritikát, kalauzt, útmutatót írunk a Képzőművészeti Társulat kiállításához, [...] Ez a kiállítás csak művásár lehetett [...] sem Benczúr, sem

Szinyei, sem Rippl-Rónai, sem Csók nem szerepel a tárlaton [...] *Feiks* Alfréd tovább festi álomvilágba illő, szép színfantáziáit. [...] *Szönyi* István „Kettős arcképe” az egyedüli érték egy egész nagy teremben. [...]

Kulinyi Ernő

(*Pesti Napló*, 1919. dec. 7. - 10.)

A téli tárlat. Dermesztően hideg termekben, de meleg érzések kíséretében nyílik meg az idén a téli tárlat. [...] Igaz, művészeinknek ez a hagyományos nagy fölvonulása nem tökéletes. Hiányoznak róla éppen a legjobbjaink s a fiatalok közül a maguk útját járók, a merészek és újat keresők. De megszoktuk már, és helyesebb is, hogy így legyen. A Múcsarnok téli tárlata legyen csak továbbra is karácsonyi vásár, és jusson hely rajta mindazoknak, kiknek fontos és sürgős, hogy a közönség karácsonyi érdeklődését azon melegében elfogják. Akiknek külön mondanivalójuk van, jobb, ha ezután is magukban – sűrített mivoltukban – mutatkoznak meg a nyilvánosság előtt. Számukra találták ki a gyűjteményes kiállítás intézményét.

Belső szenzációk híján beérjük ezen a tárlaton az egyenletes közepszerűség kibékítő érzésével is. A kiállítás egészében véve művészeink jó másodosztályának bemutatkozása. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1919. dec. 7. - 13.)

Magyar Művészek kiállítása. A város szívében, a Türr István utca 5. számú háza első emeletének a Kristóf térre néző hatalmas üveglakú helyiségében ritka érdekes és értékes kiállítás nyílik meg ma. Egyéb tárlatainkhoz mérve a kvalitás kiállításának nevezhetnők. A hatalmas terem falain és vendégfalain alig akad egy-egy olyan kép, amely méltatlan volna a tárlat együttes hatásához. Néhány ritkán látott művészünket üdvözölhetjük a kiállításon s a fiataloknak olyan tehetségeit, kiknek számára egyebütt, úgy látszik, nincsen hely. *Réti* István szilvafás tájképe ritka plein air festménye a nagybányai mesternek, ifjabb festőnemzedékünk legkiválóbb nevelőjének. Az enyhe napsütésben finoman oszlanak szét benne a levegő és táj színei. *Csók* István csöndélete különösen részletein ragadja meg a figyelmet mesteri előadásával. *Perlrott Csaba* Vilmosnak egyik legsikerültebb alkotása erdei alapos képe (a „Déjeuner sur l’herbe” immár klasszikussá vált motívuma). Kompozícióban, a mélységi illúzióját keltő valór-hatásával és különösen színeivel kitűnő munka. *Márffy* Ödön tehetsége szinte megújhodottnak hat két tájképén, köztük is finoman pikáns színharmóniája őszi táján (5. sz.). *Bálint* Rezső önarcképe Cézanne példáján fejlett művészetnek értékes eredménye: egyszerűségében jelentékeny erő érzik. *Bornemisza* Géza, sok évi hallgatás után, csak rajzokkal, vízfestményekkel, a futó idő pillanatait meg-megállító vázlataival mutatkozik be. Inkább jelez, mint ábrázol, de mély érzéssel és a művész ízlésével teszi. *Gara* Arnoldnak több pasztell- és olajképe mellett egy vázlatosan fölfestett feje rendkívüli finomságaival lepi meg a szemet. *Erdei* Viktor, legritkábban

mutatkozó művészeink egyike, a szűzies, minden vitézkedéstől, minden tüntetéstől tartózkodó rajznak mestere. *Major* Henrikben, a kitűnő karikaturistában komoly tehetségű festő rejtőzik. Régóta tudjuk, régen meg is állapítottuk, kár, hogy a fiatal művész, úgy látszik, nem képes erejét komoly erőfeszítésre összeszedni. *Sassy* Attila „Tavaszi” című temperája érdekes alkotása ennek a maga útját kereső művésznak. *Czigány* Dezső tájképe nagy egyszerűségével, jól összefoglalt színeivel megragadó munka. Új név művészetünkben *Gráber* Margité. Kecskeméti tájképe értékes jövővel bíztat. De a többi kiállító is sok jeles művel szerepel. A virtuózi *Kubinyi* Sándort, *Porter* Paulát, *Kasnya* Bélát, *Tornyai* Jánost, *Lakatos* Artúrt, *Vass* Elemért említjük meg közülök. A szobrászatot *Beck* Ö. Fülöp képviseli egymagában páratlan plakettjeivel és egyéb kiállításokról ismert kiváló nyilazó lovasával.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Ujság*, 1919. dec. 21. - 14.)

